

תוכן עניינים

גליון מוגדל

16 עמודים

בסיעתא דשמיא

רוממות

פרשת נצבים וילך תשפ"ו ר"ח תשפ"ו

גליון 529 שנה י"א

גליון שבועי לבני התורה

הכנה לראש השנה

רוממות דזמנים

משולחן המערכת

ימי הרחמים והסליחות

רבינו מרן עמוד החוראה הגאון רבי איערבאך שליט"א

ולתפלה, וכו', ומשמע שיש ענין בלילה; והביאור דאמנא התפילה של כל

השנה שייכת יותר ליום ולא ללילה, ועיקר התפילה היא ביום וכמו שאמרו תפילת ערבית רשות (עיין ברכות כז, ב), אבל כאן יש תפילה מחודשת של בעל תשובה שעל זה הרמב"ם אומר ונהגו וכו' בלילה, - דוקא בלילה. כי הנה אנו רואים ברמב"ם ובכל הגמ' שהתפילה של תשובה אינה נקראת סתם תפילה אלא "זעקה", וכמשי"כ הרמב"ם (פ"ב מהל' תשובה ה"ד) 'מדרכי התשובה שיהיה צוהקן וכו', ומבואר בזה"ק שבתפילה יש לאדם את המילים, הוא יודע מה שבלבו והוא עומד לפני הבורא עולם ומנסח את תפילתו, אבל זעקה היא כאשר אדם כבר הגיע למצב שמרגיש בליבו פנימה שהוא אינו יכול להתבטא, כואב לו מאד, והוא רוצה לדבר לפני הבורא עולם, אבל הוא אינו יכול לדבר לפניו.

והביטוי של זעקה כאשר קשה לאדם להתבטא, הוא בבכיה ותחנונים כמו תינוק וילד. וכמו שאת הרצון של תינוק רואים כשהוא בוכה, כך גם כן צריכה להראות תפילה וידיד של בעל תשובה, בבכיה וזעקה, זה סוג תפילה אחרת. ותפילה זו של זעקה היא דוקא בלילה - "בכה תבכה בלילה" (איכה א, ב), זעקה שייכת יותר ללילה, בשעה זו אדם מתבודד יותר עם עצמו ועם הקב"ה ורוצה מאד לצעוק אל הקב"ה. וזהו בעצם מהות התפילה של סליחות.

ב' מערכות של סליחות

והנה בעיקר הענין של סליחות כבר הביא הר"ן בראש השנה (טז, א דף ג, א בדפי הרי"ף) שיש בזה שני מנהגים, יש שנהגים להתחיל מראש חודש אלול שבו התחילו הארבעים ימי רצון שהקב"ה נתתה למשה ויאמר ד' סלחת כדברך עד יום הכיפורים, ואצלנו בני אשכנז יסוד המנהג היה להתחיל בכ"ה אלול שאז הוא תחילת בריאת העולם וגמר בריאתו בבריאת האדם בראש השנה [ורק משום הסדר מקדימים למוצ"ש שלפני כן].

וביאר הענין בדאמת אין זה רק חילוקי מנהגים, אלא הם שתי מערכות של סליחות; אלול זה ענין של ימי רצון, הארבעים יום שמר"ח אלול עד יוה"כ הם ימים של עת רצון שהקב"ה קרוב מאד אלינו, וכל מטרת הסליחות שתנקו הקדמונים היא כדי להגיע לכפרת היום הקדוש יום הכיפורים שהוא היום המיוחד בכל הימים האלו. דוד המלך אומר (תהלים קלט, טז) "ימים יוצרו ולו אחד בהם" ופירש"י (עיי"ש) שהיום המובחר בשבוע הוא שבת, והיום המובחר ביותר מכל ימות השנה הוא יום הכיפורים, זהו יום מיוחד שאנו קרובים מאד לקב"ה. והימי רצון האלו של קרבת ד' מתחילים מאלול, ובשעה שיש עת רצון מתפללים לקב"ה, וזהו המנהג לומר סליחות מר"ח אלול כהנהגה ליום הכיפורים. ולכן אלו שמתחילים סליחות בראש חודש אלול, מאריכים מאד בסליחות של ערב יוה"כ פ"ה אצלם הסליחות קשור ליוה"כ פ"ה, וזהו התכלית של כל הסליחות.

אמנם המנהג השני להתחיל לומר סליחות בב"ה אלול הוא הקדמה לראש השנה. על ראש השנה נאמר (תהלים קיט, צא) "למשפטך עמדו היום כי הכל עבדיך", עלינו לעמוד ביום זה לפני הקב"ה, יש דין ומשפט, ואנחנו מעמידים את עצמו למשפט לפני הקב"ה, וזו עבודה גדולה ואי אפשר לקפוץ לתוך הראש השנה בלי הכנה, כל השנה נמצאים בהיסח הדעת, וכעת הגיע עד הדין וצריכים להתכונן לעמוד לפני הבורא עולם.

וכשם שלגבי ראש השנה כתב הר"ן (טז, א דף ג, א בדפי הרי"ף בשם פסיקתא) שביום ראשון של ראש השנה נולד אדם הראשון ובאותו יום

כתב הרמב"ם (פ"ג מהל' תשובה ה"ד) 'אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב רמז יש בו כלומר עורו ישנים משנתכם והקיצו נרדמים מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל הבטינו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם ויעזבו כל אחד מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה'.

והנה בראש השנה הרי איננו מתוודים כלל, ואין את כל מה שנאמר כאן ברמב"ם, אבל התקיעת שופר באה לרמז על כך שכל אחד צריך להתבונן במעשיו. [ואף על כל השנה אמרו חז"ל (קידושין מ, ב) לעולם יראה אדם עצמו כאילו חציו זכאי וחציו חייב]. ובהמשך כתב 'ומפני ענין זה נהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה ובמעשים טובים ולעסוק במצוות מראש השנה ועד יום הכיפורים יותר מכל ימות השנה' - הכל כדי לעורר אותנו לחזור בתשובה.

ואח"כ מביא הרמב"ם את הענין של סליחות - 'ונהגו כולם לקום בלילה בעשרת ימים אלו ולהתפלל בבתי כנסיות בדברי תחנונים ודברי כיבושין עד שיאור היום, והנה הרמב"ם מביא את זה רק עד עש"ת, אבל בשאר הראשונים מובא שכבר נהגו לומר סליחות לפני ראש השנה. ובאמת בגמ' מצאנו רק עשרה ימים, וכמו שאמרו בגמ' (ר"ה יח, א) יבמות מט, ב) שכתוב 'ומי גוי גדול אשר לו אלוקים קרובים אליו כד' אלוקנו בכל קראנו אליו' ומאידך כתוב 'דרשו ד' בהמצאו קראוהו בהיות קרוב, כאן ביחיד כאן בצבור, בצבור זה 'בכל קראנו אליו' וביחיד זה 'בהמצאו' וזה בעשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ פ"ה. ועכ"פ מבואר ברמב"ם להתפלל בדברי תחנונים וכבושין עד שיאור היום. וראוי להתבונן בסליחות אלו של אלול ועש"ת.

תפילת בעל תשובה

והנה עה"פ "לעבדו בכל לבבכם" אחז"ל (תענית ב, א) איזוהי עבודה שכלב זו תפילה. מיום בריאת העולם אין קיום לעולם אלא על ידי תפילה והכל מתנהל רק על ידי התפילה. כשהקב"ה ברא את העולם כל הבריאה כולה ציפתה בכליון עינים לבריאת האדם וכמו שכתוב (בראשית ב, ה) "ואדם אין לעבוד את האדמה" ופירש"י שיתפלל על הגשמים, - הבריאה צריכה לגשמים ובלי גשמים אינה יכולה לתת פירות, ואין אפשרות לתת גשמים רק ע"י האדם עם התפילה שלו. כך הוא סדר בריאת העולם שכל ההשפעות והשפע וכל הדברים הנצרכים באים רק על ידי תפלה. אמנם יש תפילה ויש תפילה; בכל תפילה שבכל השנה כולה מעיקר דין התורה מבואר ברמב"ם שכל אחד יכול לגסס לו איזה בקשה שיש לו, בכל לבבכם - מה שיש לו בלבד, ורק אנשי כנסת הגדולה באו וסדרו את תפילת שמונה עשרה.

אבל בימים אלו יש תפילה מחודשת של בעל תשובה שאותה הקב"ה סידר, וזה ה"ג מדות, וברית כרותה שאינן חוזרות ריקם (ר"ה יז, ב). ובלבוש כתב שכל הסדר של הסליחות הוא כמו בתפילה; מתחילים באשרי, ואח"כ הפסוקים שהם הפסוקי דזמרה, ואח"כ שלש עשרה מדות שבעת אמירתם אנו עומדים לפני הבורא עולם כמו בתפילת העמידה, וכן וידיי מבואר ברמב"ם שכל וידיי צריך להיות "לפני ד' " שכשנאדם מתודה שידע שהוא עומד לפני הבורא עולם כמו בשמונה עשרה, ואח"כ אומרים קדיש תתקבל כמו בסוף התפילה.

תפילה בלילה - זעקה

והנה הרמב"ם אומר על זה 'ונהגו כולם לקום בלילה

רוממות ביאור עניני הפרשה והזמן - רבינו הגדול מרן ראש הישיבה "הדרכי שמואל" זיע"א..... 8-9-10.....

רוממות הזמנים \ הכנה לראש השנה - רבינו מרן עמוד החוראה הגאון רבי עזריאל איערבאך שליט"א..... 1-2.....

רוממות החוראה \ סליחות וראש השנה - רבינו מרן עמוד החוראה הגאון רבי עזריאל איערבאך שליט"א..... 5.....

רוממות המועדים \ אלול, סליחות, וראש השנה - מרן הגאב"ד הגאון רבי מרדכי גרוס שליט"א..... 3.....

רוממות השופר \ גידונים בעניני תקיעת שופר - הגאון רבי פנחס שוב שליט"א..... 11.....

רוממות התפילה \ תפילות הימים הנוראים - הגאון רבי יעקב הכהן אנגלנדר שליט"א..... 7.....

רוממות הפרשה \ ממוסרי הפרשה - הגאון רבי דוד גולדשטון שליט"א..... 4.....

רוממות התפילה \ ואני תפילה (ועד נ"ח) - הגאון רבי מרדכי יפה שליט"א..... 15.....

רוממות ההלכה \ הלכה למעשה - הגאון רבי יחיאל מיכל טוקצינסקי שליט"א..... 6.....

רוממות המעשים \ פנינים ועובדות מרבותינו - הרה"ג רבי יאיר ארלנגר שליט"א..... 12.....

רוממות עש"ת \ עבודת הימים - הרה"ג רבי אלעזר זכריש שליט"א..... 13.....

רוממות ההלכה \ עניני דיומא - הרה"ג רבי יעקב ליינר שליט"א..... 13.....

רוממות הסליחות \ ענין אמירת סליחות - הרה"ג רבי נחום בריקמן שליט"א..... 14.....

ברכת שנה טובה

מסרכת האין מאחזת אל הכותבים והתורמים, אול"ה הפרעות והאפסים, אל הקוראים החשובים שליט"א, ואלו צבור בעי התורה זי בכל אתר ואתר, ואלו בית ישראל

ברכת שנה טובה ואבורת כל אייל דניא
כתיבה וחתימה טובה

הודעת מערכת

נתן לקבל לפי בקשה בכתובת מיל המערכת את המערכת המלא של רבינו הדרכי שמואל זיע"א בעת בעריכה נוספת מחודשת ומבוארת באופן הראוי להיקבע על ספר "לב שמואל" לפרשת נצבים-סליחות, וכן לפרשיות: קרח, דלק, פנחס, מטות-בין המצרים, דברים-חזון, שבת נחמן, קרבן, ראה, וקטנים, כי תבוא-אלול וכו' בהדפסתו ז' נבקש מכל מי שיש בידו הערות והארות תיקונים והוספות על כל מאמרי ודברי רבינו שהופיעו בגליון לשולחם למילי המערכת: b264464@gmail.com וחספי ד' בידיו יצלה לתעמיד הדבר בעת תכונתו הראיה שימו לב- השבוע מאמרי רבינו נמצאים בתוך הגליון

בקשה אישית מכל קוראי הגליון לאו"ט

ב"ה עמל רב מושקע מדי שבוע בעריכת הגליון בהדפסתו ובהפצתו להביא בפני הציבור הקדוש דברים מרוממים בטוב טעם השכלי וזאת וזאת וכו' ונעזרים בסוף השנה האחד עשר לצאתו לאור עולם אלא שכל החזקתו של הגליון עומד מכת הציבור אשר נרתם מפעם לפעם ליתן תוצאה או הקדשה או תרומה ועל כן צוקקים אנו לתלומות הציבור למען המשך החזקתו וכן להוצאות או להקדשות במיוחד כאשר ישנם גילונות מרובים ומוגדלים אלא ממכם, בפרסום הימים המקודשים הבעל"ט הרימו את תרומתכם למערכת הגליון ותהיו שותפים בימי הרבים הגדול מדי שבוע ובמיוחד בגליון מוגדל זה שבדינים אשר לעת עתה לא נתכסה הדפסתו בברכה מרובה בכל מילי דמיטס ובתיבה וחתימה טובה

ב"ה אור החיים הקדוש (סוף פרשת כי תבוא) הקשה, למה בהקללות של פרשת בחקותי נאמר בסוף התפלה, ואילו בהקללות של פרשת כי תבוא לא נאמר בסופן תפלה. ומתיר, דהנה נאמר בתורה הקללות נעמים, וצ"ל דבפרשת בחקותי הרי נאמר הקללות בלשון רבים, כי זהו קאי על כלל ישראל, ואילו בפרשת כי תבוא נאמר הקללות בלשון יחיד, כי זהו קאי על כל יחיד ויחיד בפני עצמו, ולכן בפרשת בחקותי נאמר גם כן תנחומן, כי כלל ישראל מוטעם לו בסוף יציל ויתנחם מצורו, אך היחיד אינו מוטעם, ע"כ תוכן דברי.

ונראה עוד, דהנה הובא בשם חז"ל דעל ידי עשיית חסד יכולין לזכות בדיון וביאור כמה טעמים לזה, אך לתכל'ה יש להם טעם ספק, בדיון דעושה חסדים עם אחרים אי הריהו נעשה שייך לכלל, וממילא עומד לזכות בדיון בכל חסות הרבים, שהרי כלל ישראל מוטעם שהקב"ה נעשה להם נס וזהו שנאמר "פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים יהי עמדי", וז"ל דאין הכוונה רק משום שהתפללו רבים עליו, אלא גם משום שכולם הרבים עומדי לו, דבזכות הרבים יכול האדם להינצל מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה ורח"ל. [קונטרס עצות לזכות בדיון מהג"ח קרלשטיין זצ"ל]

בהזדמנות זו - ערב ימי הדין

יש להזכיר לכל מי שהתחייב במשך השנה תרומות להוצאות הגליון, להעביר ולשלם בהקדם

סדר האילנות

גמרא - רש"י - פ"א אילן

האילנות שנה שר יום כיפור - אילן אוחא

יום כיפור - פ"א אילן

סוכות - מאחזת תורה - אילן אוחא

בראשית - אילן ראי

הנה למדנו בדברי הראשונים והמקור כבר בדברי חז"ל שמראש חדש אלול ועד יום הכיפורים הוא עת רצון לתשובה סליחה וכפרה כי הם הימים שעלה בהם משה רבינו למרום לקבל לוחות אחרונות, ולכן יש שנהגים לומר 'סליחות' מר"ח אלול.

ומהות ענין שיעור ומספר הארבעים יום - ביאורו בספרים הקדושים מצד שיש בהם תתק"ס שעות, שהוא שיעור טהרת מקוה כי ארבעים טאה הם ר"מ קבין שהם תתק"ס לוגין, ועל דרך המבואר בירושלמי (תרומות פ"י ה"ה) דברי דאסור בטלה בתתק"ס.

חרטה וקבלה, ובריה חדשה

ונראה להרחיב ולבאר עומק הענין דהנה הלא עיקר הריצוי והסליחה מה' היה כבר בארבעים יום האמצעיים שעלה משה למרום שאמר ה' למשה לעלות שוב להר להוריד לוחות שניות, וצריך להבין מה נתחדש ונתוסף בארבעים יום האחרונים אשר הם נקבעו לימי רצון.

אלא כך הוא הביאור כי הנה אף שצריך התשובה הוא החרטה והקבלה להבא כמו שכתב הרמב"ם (פ"ב מהל' תשובה), מ"מ שלימות התשובה הוא בכך שיהא נעשה כבריה חדשה וכמי שלא חטא מעולם, וכדאיתא בירושלמי (ר"ה פ"ד ה"ח) 'בכל הקרבנות כתיב וְהִקְרַבְתָּם וְכַן כתיב וְעִשְׂתֶּם אִמֶּר לָהֶן הַקְבִּי'ה מִכּוּיִן שֶׁנִּכְנַסְתֶּם לְדִין לִפְנֵי בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיִצְאֲתֶם בְּשָׁלוֹם מֵעֵלָה אֲנִי עִלְיִכֶם כְּאִילוֹ בְּרִאֲתָם בְּרִיַּח חֲדָשָׁה'.

וכן כתב גם הרמב"ם (שם ה"ד) שמדרכי התשובה צריך שינוי השם שאומר אני אחר ואני אותו האיש שעשה אותן המעשים, ושינוי מעשה שימנע מעשי כולן לטובה ולדרך ישרה.

עצם החטא והפגם בנפשו

וטעם הדבר שצריך להיות כבריה חדשה כי בחטא ישנם שני ענינים - א' ההמרה כנגד רצון ה' בעשיית החטא, ב' הפגם בנפשו רוחו ונשמתו של החוטא בטומאת החטא, וכלשון הזה"ק בפרשת שופטים (רעה, א) 'רשע עונותיו חקוקים על עצמותיו', ובכלל פגם זה שעל ידו הוא נמשך עוד לחטא, וכמו שאמרו (אבות פ"ד מ"ב) 'עבירה גוררת עבירה'.

ולכן בתשובה רגילה הן אמנם שהקב"ה סולח לחוטא, אבל עדיין הרי הוא פגום בגופו ועדיין יש בקרבו המשיכה אל החטא כנ"ל, ובהכרח יש לו להיות כבריה חדשה שמתחדש בגוף ונשמה חדשים וכאילו מעולם לא היה בו פגם.

והאריז"ל בתחילת שער הכונות כתב שכאשר האדם חוטא אז מפטישין מעליו לבוש הקדושה ומלבישין לנשמתו לבוש הקלי' בגדים צואים [הכל כפי ערך החטא], ולבוש זה שנסתלק ממנו חוזר אליו בבוקר, וזה סוד כונת ברכת 'מלביש ערומים', עכ"תו"ד.

ארבעים יום אמצעיים וארבעים יום אחרונים

וזה ביאור ענין הארבעים יום האחרונים כי באמת עשו תשובה כבר בארבעים יום האמצעיים והקב"ה אז סלח להם, אך מ"מ זה לא היה רק תשובה של חרטה וקבלה שעי"ז הקב"ה סולח ומוחל על החטא ומסלק חרון אפו, אבל עדיין היה נפשם פגום מחומר חטא העבודה זרה של העגל, ובאופן כזה עדיין לא היו יכולים לקבל את הלוחות, והתיקון לזה היה בארבעים יום האחרונים שבהם נעשו כבריה חדשה.

וכן נמשך ענין זה לכל הדורות שארבעים יום אלו הם ימי רצון לשלימות התשובה להיות כברי' חדשה נקי מכל פגם, וכמ"ש בירושלמי הנ"ל 'שבר"ה שהוא בארבעים יום אלו - נעשים כברי' חדשה.

תיקון שורש כל החטאים

וביותר שכפי הנתבאר שעי"ז שנעשה כברי' חדשה אף סר ממנו כח המשיכה אחר החטאים - זה ג"כ תואם מאוד לשלימות הריצוי על חטא העגל, דהנה כידוע חטא העגל נחשב לשורש כל החטאים (עי' משך חכמה ויקרא טז, ל) שהרי אחר מותן תורה קודם חטא העגל ה' מדרגתם כמלאכים, וכמ"ש 'אֲנִי אֲמַרְתִּי אֲלֵכֶם אֲתֶם וְבָנֵי עֲלִיזָן כְּלָמָם' (תהלים פב, ו) ואילו היה נמשך להם מדרגה זו הרי לא היו חוטאים כלל, וא"כ נמצא שחטא העגל זה סיבת כל החטאים של הדורות הבאים.

וכאשר נתקן חטא העגל הן אמנם שלא חזרו ממש למדרגתם הראשונה להיות כמלאכים כי רק לוחות ראשונות היו בבחינה כזאת כתורת המלאכים כמבואר

מִן הַגָּאֵב ד' הַגָּאֵן רַבִּי מֵרְדְּכִי גְרוֹם שְׁלִיט"א

בכמה מאמרי חז"ל [עיין גמ' (עירובין נד, א) 'אלמלא לא נשתברו לוחות הראשונות לא נשתכחה תורה מ'ישראל' וכו'] אבל לוחות שניות לא ה' כן, ומשום כך כבר לא היו צריכים ישראל להיות כמלאכים אלא נשארו חומריים, אך מ"מ היו מוכרחים להיטהר מפגם החטא, וכשזכו לזה בארבעים יום האחרונים בכלל זה ה' גם התיקון לסיבת שאר החטאים הנגזרים מזה, וזה נמשך בכל שנה בארבעים יום הללו.

ארבעים יום - זמן יצירת ברי' חדשה

ואחר כל הנתבאר מובן היטב פ' ענין הארבעים יום שהוא תתק"ס שעות שהוא שיעור דברי' בטלה בו כנ"ל, כי בשיעור זה נחשב שבטל הברי' הקודמת וכאילו נשתנה המציאות ויש כאן לפנינו ברי' חדשה. והרמ"ד וואל [תלמיד הרמח"ל] (פ' עקב) ביאר ענין הארבעים יום שעלה משה דכיון שכנס נסתלקה ממנו נשמתו, ולכן ה' צריך לארבעים יום שתתחדש בהם יצירת נשמתו, וגם מדבריו מתבאר על דרך הנ"ל שמהות סגולת ומעלת ארבעים יום אלו לבנין ויצירת ברי' חדשה.

האהבה באלול הכנה למשפט בתשרי

ואמנם בתוך ארבעים יום אלו יש חילוק בין החדשים, שהעשרה ימים שבחדש תשרי הם 'עשרת ימי תשובה' שהם יותר מוכשרים לתשובה כמ"ש קודם ה' (ר"ה טז, א) שצריך גמר הריצוי והסליחה היה בעשרה ימים אחרונים, ועיקרו ביום הכיפורים, ומלבד זאת אף הם ימי דין שעיקרו ביום ראש השנה, ולכן חדש זה הוא במזל מאזנים הרומו על המשפט.

ואילו חדש אלול נתן לנו השי"ת ברוב אהבתו ימי רצון כהקדמה לפני המשפט, וכמו שכתבו הקדמונים אסמכתא מהפסוק 'אֲנִי לְדֹדִי וְדֹדִי לִי' (שה"ש ו, ג) ראשי תיבות 'אלול' (עיין משנ"ב ריש סימן תקפא), וזה משמעותו קשר של אהבה, ולכן חדש זה הוא במזל בתולה הרומע על אהבה יתירה, ועבודת התשובה בו הוא מתוך האהבה שהקב"ה קורא לנו 'שובו אֵלַי וְאֶשׁוּבָה אֲלֵיכֶם' (מלאכי ג, ז).

ימי הסליחות

ארבעה ימי ביקור

ולפי מנהגנו - מנהג האשכנזים - עוד יש חילוק נוסף גם בחדש אלול עצמו שלקראת סיומו מתחילים אף בבקשת סליחות, למבואר בדברי הרמ"א (שם) שהזמן לזה נקבע בסדר כזה שלעולם יהיו ארבעה ימים קודם ראש השנה לאמירת הסליחות [ולדברי הר"ן הנ"ל עיקרו נקבע ליום כ"ה באלול אשר בו תחילת ימי בריאת העולם עד ר"ה שנברא בו האדם].

וטעם הדבר מבואר בפוסקים (עיין באר היטב בשם העטרת זקנים) משום דאיתא במדרש שבראש השנה נאמר קב"ה 'וְעִשְׂתֶּם עֲלֶיהָ' (במדבר כט, א), והיינו שיעשה האדם את עצמו כקרוב לפני ה' [וכבר ביארו שזה תוכן הענין שעוברין לפניו כבני מרון], והלא קרבן צריך ארבעה ימים לביקור מפני המומין, כך האדם צריך לבדוק עצמו שלא יהיו בו מומין כדי שיוכל ברי"ה להיות קרוב.

אמנם הרי כפי הנתבאר כל ימי חדש אלול מיועדים לכך לשוב תשובה ולבער העבירות, וא"כ במה נתייחדו ארבעה ימים אלו, אלא ודאי ביאור הדבר שצריך העבודה שאמרו בימי הסליחות לבדוק עצמו מן המומין אין הכונה בזה דוקא לחטאים ועבירות ממש, אלא לכל הדברים המרחיקים אותנו מן ה' וגורמים שיהי' שנוי לפניו ח"ו.

והטעם בזה כי הלא עיקר מהות ענין ה'קרבן' הוא ההתקרבות אל השי"ת כידוע, וממילא כל הענינים המונעים ממנו להתקרב אליו הרי הם מפריעים להבאת ה'קרבן'.

ועוד כי הרי יום ראש השנה עיקר ענינו להמליך עליו את הקב"ה, ומי שאין לו קירבה ואהבה עם השי"ת אלא להיפך הוא רחוק ממנו ח"ו, איך יוכל כך להמליכו, ורק ע"י התגברותו בכל הענינים הללו המרחיקים מן ה' יתברך - לא נהיה ח"ו מאוסים בעיני בוראנו, וכך אף יאה בידנו לבקש ממנו ולהתחנן אליו ויתקבלו תפילותנו

ראש השנה

"וְעִשְׂתֶּם עֲלֶיהָ" - האדם עצמו כקרוב ובעיקר דברי העטרת זקנים הנ"ל שהביא בשם המדרש עה"פ 'וְעִשְׂתֶּם עֲלֶיהָ' שיעשה האדם את עצמו כקרוב - נראה כונתו לדברי הירושלמי שהובא לעיל 'בכל הקרבנות כתיב וְהִקְרַבְתָּם וְכַן כתיב וְעִשְׂתֶּם אִמֶּר לָהֶן הַקְבִּי'ה מִכּוּיִן שֶׁנִּכְנַסְתֶּם לְדִין לִפְנֵי בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיִצְאֲתֶם בְּשָׁלוֹם מֵעֵלָה אֲנִי עִלְיִכֶם כְּאִילוֹ בְּרִאֲתָם בְּרִיַּח חֲדָשָׁה, וְכַעֲיִז בִּלְקוּט שְׁמַעוּנִי (פר' אמור רמז תרמ"ה), ע"ש, והנה והדברים צריכים ביאור איך מהלשון 'וְעִשְׂתֶּם' למדים שנעשים כברי' חדשה, ומדוע זה תלוי במה שיוצאים זכאים בדין, ומה השייכות ביניהם.

אלא כך ביאור הדברים דהנה עיקר כל ענין הכפרה בעבודת הקרבנות כידוע פירש הרמב"ן (ויקרא א, ט) שהוא ע"י שחושב האדם החוטא שהיה ראוי לעשות לו כל אלה כי חטא בגופו ובנפשו, והקרוב רק נלקח כתמורה תחתיו, ע"ש דבריו בהרחבה.

ומעתה מובן מה שדקדקו חז"ל דכיון שבראש השנה נאמר 'וְעִשְׂתֶּם עֲלֶיהָ' ולא 'וְהִקְרַבְתָּם' מבואר מזה שאין 'מקריבים' איזה במה לעולה אלא 'וְעִשְׂתֶּם' את עצמכם לעולה, והיינו שמהות העבודה שנושים תמיד בכל הקרבנות בהכרת שפלות מעשי והכנעה גמורה - כאן בראש השנה עושים כן במדרגה גבוהה יותר עד שהאדם כבר ממש מרגיש בנפשו לא רק שהיה ראוי לעשות לו כך וכך, אלא שבאמת מקריב הוא את עצמו, היינו שמוכן ממש להקריב עצמו כעולה לפני הקב"ה מתוך ביטול כבודו אליו ית' [ודבר זה שייך לעולם אף בזמן שאין בית המקדש קיים].

וכיון שבכך מתכפר לו לאדם בראש השנה על חטאיו, לכן ממילא יוצא זכאי בדין ע"י תחנונו מתוך שברון לבו והכנעת נפשו בבחינת קרבן כנ"ל, וא"כ נמצא שכאשר יוצאים זכאי בדין הרי אומר שהקרוב עלה ונתקבל לרצון לפני ה' ואת נפשו הוא הקריב, ואז ממילא בורא אותו הקב"ה ברי' חדשה, ועל דרך מה שאמרו חז"ל במדרש (ויקיר ל, ג) 'תִּקְרַבְתָּ זֶאת לְדֹרֹךְ אֲחֵרוֹן' (תהלים קב, יט) מכאן שהקב"ה מקבל השבים, 'וְעַם נִכְרָא יִהְיֶה לְךָ-ה' שהקב"ה בורא אותו בריה חדשה.

וע"ז הדרש יש ללמוד ענין זה לדברי הגמ' (תמורה לא, א) דאמרי' שם סברת אב"י להתיר אפרוח ביצת טריפה כיון שיצא מהביצה אחר שהסריחה כבר ובשעה זו הרי היא כעפר בעלמא, ולכן האפרוח היוצא ממנה מותר, ונמצא שכן הוא הדרך שאחר סרחון הטריפה בא השברון והביטול וזוהי יוצא ברי' חדשה, כך האדם סרח וחטא אחר שברון לבו ברי"ה נהיה כבריה חדשה ובא לעליו גדול יותר ממה שהי' בתחילה.

"יום תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם"

וזה סוד ענין השופר של ראש השנה דהנה פרשת פנחס הלא היא פרשת הקרבנות ובכללם מוספי המועדים, ולא נזכר שם שאר מצוות המחויבים במועדים כגון לולב וכו"ב שאי"ז שייך לפרשה זו של הקרבנות, ואילו כאן בראש השנה אמרה התורה 'יום תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם'.

עוד צריך ביאור הלשון 'יום תְּרוּעָה' מה הכונה בזה, וכי היום עצמו הוא תרועה? לא כן, אלא שביום זה מקיימים התרועה, ולא מצינו כן בשאר מצוות, והן אמנם שבירושלמי (סוכה פ"ג ה"א) דרשינן מפסוק זה 'יום תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם' 'מכל מקום' להכשיר שופר גזול וכדו', ובלבדו (סימן תקפה ס"ג) כתב ללמוד מזה שאין איסור כל תוספת בשאר תקיעות, אך מ"מ עדיין יש להבין פשוטו של מקרא.

אלא הביאור בזה שענין תקיעת השופר ברי"ה הוא כענין התקיעה בכל הקרבנות וכמו שכתוב 'וְתִקְעֶתֶם בַּחֲצֹצְרֹת עַל עֲלֵתֵיכֶם וְעַל זִבְחֵי שְׁלֵמֵיכֶם' (במדבר י, י), אלא שחלוק הוא בזה שבכל הקרבנות המצוה היא בתקיעה ואילו כאן בתרועה, והיינו משום שענין התרועה מורה על שברון הלב כידוע, וכיון שהוא בא על קרבן העולה של האדם עצמו בהכנעת לבו, על כן הוא בתרועה.

וכיון שזה מעיקר מהותו של כללות יום ראש השנה שיעשה האדם את עצמו כעולה והרי הוא הוא הקרבן, לכך הוא נקרא 'יום תְּרוּעָה', ומה שנאמר 'יִהְיֶה לָכֶם' נכלל בזה שעיקר כונת התרועה שיהי' האדם עצמו במציאות כזו של תרועה ושברון לבו, ולכן גם נסמכו הפסוקים האלו שמיד אחר הכתוב 'יום תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם' נאמר 'וְעִשְׂתֶּם עֲלֶיהָ'.

ויהי רצון שנזכה כולנו להיכתב ולהיחתם לשנה טובה ומתוקה, אמן.

עמו אנכי בצרה

וְשֶׁבַח ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתָךְ וְרַחֲמֶךָ וְשֶׁבַח וְקִצְצָךָ מִכָּל הָעַמִּים
אֲשֶׁר הִפְצִיךָ ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה (ל, ג). [א] שני דברים טעונים
ביאור בלשון הכתוב, האחד: מהו "ושב" והרי ישראל הם
השבים. השני - למה כפל הכתוב את הלשון 'ושב'.

ביאור הדבר על פי מה שכתב רש"י יהיה לו לכתוב 'והשב
את שבותך', רבותינו למדו מכאן, שהשכינה כביכול שרויה
עם ישראל בצרת גלות, וכשנבאלין הכתובים גאולה לעצמו,
שהוא ישוב עמהם. ובוזה מתיישים שני הדיוקים שעמדנו
עליהם, כי הקב"ה עמם בגלותם, ועל כן שתי שיבות יש כאן,
שיבת ה' כביכול, ושיבת ישראל. ומתוך הדברים למדנו,
שמה שהנאמר (תהלים צא, טו) "עמו אֲנִי בְצָרָה", אינו רק
בהרגשת הכאב, אלא גם במקום כביכול, שהשכינה עמם
בארץ גלותם.

[ב] והנה במה שהקב"ה משתתף בצרתם של ישראל נאמרו
שני כתובים. האחד בתהלים (צא, טו): "וְיִקְרָאנִי וְאֶנְעֶהוּ עִמּוֹ
אֲנִי בְצָרָה אֶחְלֶצְהוּ וְאֶכְבְּדֶהוּ", ועימו בצרה היינו כנאמר
(שמואל א' כה, יט) "וּמִתָּר אֶתָּה וְיִנְיָךְ עִמָּי" ודרשו (ברכות
יב, ב) עימי במחיצתי. וכך כאן הקב"ה נמצא במחיצתו של
הנמצא בצרה, ודוגמת זה נאמרו (שבת יב, ב) שישכינה
למעלה מראשותיו של חולה.

והשני בישעיהו (סג, ט) "כָּכֵל צָרָתָם לֹא צָר", וכאן לא נזכר
שהוא 'עמם' בצרתם, אלא רק שגם לו צר בצרתם. ועל כן
יש שם קרי וכתבי, והכתובים הוא לא צר, כי מבחינה טיפוסית
באופן זה לא צר לו בצרתם, כיון שאינו עמם בצרתם (וראה
סוטה גז, א). ויש להבין אימתי הקב"ה עמם ממש בתוך
צרתם, ומתי רק צר לו בצרתם.

ונראה לפרש עפ"י מה שדרשו חכמים (בי"מ לב, ב) על
הנאמר בפרשת פקודים וטעניה (שמות כג, ה) "עֹבֵד תַּעֲבֹד
עִמּוֹ", שאם 'הלך וישב לו ואמר הואיל ועליך מצוה אם
נצונך לפרוק פרוק, פטור, שנאמר 'עמו'. כך גם הקב"ה
נמצא עמנו רק כאשר גם אנו מרגישים בצרה, אבל כאשר
נאחנו מרגישים בטוב בגלות - אין הקב"ה עמנו.

והדברים מדוקדקים בלשון הכתובים. כי בפסוק בתהלים
נאמר "קראני ואענהו", והיינו כאשר האדם עצמו מבקש
לצאת מצרתו, ומבין שהדבר תלוי בקב"ה ומבקש ממנו
על כך, אז הוא קורא שבעניית הפלתו הקב"ה עימו בצרה.
אבל בפסוק בישעיהו נאמר 'בכל צרתם', והיינו בכל צורות
הצרה, גם כאשר אין האדם מתפלל על הישועה, מכל מקום
צר לקב"ה בצרתו של כל יהודי, אבל באופן זה אינו עימו
בתוך צרתו.

בוה יובן גם מה שמבואר בגמרא (מגילה כט, א) שהקב"ה
שוכן בבבל 'בבי כנישתא דשף ויתבי בהרדעא', ופירש
רש"י משום שבית כנסת זה נבנה מאבנים ועפר שהביאו
עמח בגלותו, וקיימו בוה מה שנאמר כי רצו עבדיך את
אבניה עפרה יחוננו'. וכיון שבמקום זה הרגישו בכך,
אף הקב"ה שכן עמם.

[ג] דבר זה שהקב"ה שוכן עם ישראל בצרתם, אינו רק עם
הציבור, אלא גם עם כל יחיד ויחיד, וכדקדוק לשון הכתוב
'עִמּוֹ אֲנִי בְצָרָה'.

והנה מה שהקב"ה כביכול עמנו בצרה, יש בו תועלת גדולה
מחד, אך תביעה גדולה מאידך. התועלת - בכך שהקב"ה
קרוב אלינו גם בעת שגרשנו מארצנו, ואנו גולים ודווים
שנים רבות, וקרוב אלינו להצילנו מיד הקמים עלינו, וכמו
שאמר רבי יהושע בן חנניה לההוא מינא, ש'עוד ידו נטויה
עלינו (תניגה ה, ב). מאידך יש כאן תביעה גדולה, משל לבן
שבעונו נכלא בכלא, וגורם לאביו להיות עם בכלאו, ולא
אז עוד אביו של להשתחרר מכלאו עם יחזור בתשובה
על מעשיו, והוא נשאר בשלו ומשאיר עצמו יחד עם אביו
בכלא, וכי יש לך בן רע מזה.

התשובה קרובה

פי המצוה הזאת אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה היום לא נפלאה הוא מִפְּךָ
וְלֹא רַחֲמֶיךָ הוּא: אֲנִי בְּשִׁמְיָם הוּא וְגו' וְלֹא מִעֲבָר לִי הוּא וְגו'
פי קרוב אֱלֹהֶיךָ הִדָּבַר מִאֵד בְּפִיךָ וְלִבְךָ לַעֲשׂוֹת הַזֶּה (א-יד). [א]
כתב הרמב"ם ש'המצוה הזאת' על התשובה הנזכרת נאמר.
לומר, שאין הדבר נפלא ורחוק ממך, אבל קרוב אליך מאד
לעשותו בכל עת ובכל מקום, וזה טעם 'בפיך ובלבבך'
לעשותו - שיתורא עונם הוא עון אבותם בפייה, וישבו
בליבם אל ה', ויקבלו עליהם היום התורה, לעשותה לדורות.
וכן כתב הספורנו, ש'לא נפלאה היא ממך', שתצטרך
לנביאים. 'ולא חרקה היא', שתצטרך לחכמי הדור
הרחוקים שפירשו לך אופן עשייתה. אלא 'בפיך ובלבבך'
לעשותו, להכיר בלבבך חטאך, ואת האל יתברך שחטאת
לו, ולהתחרט ולהתוודות על זה בפיך.

מדברי הראשונים למדנו שהתורה מודיעה לנו שמצוות
התשובה קלה לאדם. ושמעתי מהגה"צ רבי אפרים סטלר
שליט"א, שבי ידל הורוביץ מדיקוב צוק"ל היה גריל לספר,
שבנערותו היה אצל בעל החזון איש צוק"ל, וחפץ ליבו
לראותו בבדיקת חמץ. החזון איש שילחו מעל פניו באומרו
'עכשיו תבדוק ציוותה לבדוק חמץ'. מיהר הר"י לבדוק חמץ
בביתו וחזר לבית החזון"א, וראה מה שראה. אחרי הבדיקה
שאל את החזון"א: ראיתי איך בודקים את החמץ הגשמי,
אך איך מבערים את החמץ הפנימי? ענה לו החזון איש:

זוהי פשוט מאד! אומרים ליצר צא החוצה, ואין נותנים לו
לשוב ולהיכנס!...

[ב] והנה בירושלמי (מכות פ"ב ה"ו) איתא ששאלו לחכמה
ולנבואה חוטא מהו עונשו, וכל אחד ענה כדרכו, וכששאלו
לקב"ה אמר להן יעשה תשובה ויתכפר לו.
ביאור הדברים, כי שום נברא אינו יכול לומר שאפשר
לעשות תשובה, כי זוהי פגיעה בכבוד המלך, ורק מלך מלכי
המלכים עצמו יכול להיכנס לפנים משורת הדין ולומר שאף
ש'מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול' (כתובות יז), מכל
מקום כן ברא את עצמו שהתשובה מועילה.

והנה בילקוט שמעוני (יחזקאל שנה) נוסף בזה, ששאלו גם
'לתורה' חוטא מהו עונשו, ואמרה להם, יביא אשם ויתכפר
לו. ולא הזכירה את התשובה, לפי שהתשובה נזכרת בתורה
רק ברמז, וחכמים ביארו הדברים כן, ומצד התורה הכתובה
אין הכרח לזה.

[ג] לפי המבואר יש לעיין מדוע קיימת אצלנו הרגשה
שמצוות התשובה היא דבר קשה. ואף שתחילת מעשה
התשובה אינו קשה על האדם, וכדברי החזון איש, אך קשה
מאוד להחזיק בתשובה לאורך זמן. וכמו שפירשו הנאמר
בתהלים (כד, ג) "מִי יַעֲלֶה כְּהָר ה'?", ומי יקום במקום קדשו",
שלעלות בהר ה' קל יותר, אבל קשה להישאר שם ו'לעמוד'
במקום קדושו (ראה פנים יפות יתרו, ושיחות החפץ חיים
אות פב).

נראה שהדרך להתגבר על קושי זה היא על דרך מה
שמצינו בענין קיום המצוות ברש"י (דברים כו טו) 'בכל
יום יהיו עניניך כחדשים', כאילו בו ביום נצטוו עליהם.
ונראה שאף במצוות התשובה הדבר כן, ומידי בוקר יחזיק
בתשובתו מחדש, ונמצא כל ימיו בבחינת 'עלה בהר ה',
שזה קל יותר. ובהמשך הימים יתרגל לחיות בתשובתו ויקל
בעינו להחזיק בה כל ימיו.

ונאמר 'יקום' במקום קדשו, לשון תקומה (רש"י בראשית כג,
יז) והיינו שירגיש עליו במקום החדש, ואז יתבייש לירד
ולחזור למקומו הישן. אך אם ירגיש זר במקום החדש, ירגיש
לא בנוח להישאר בו, וישבו למקומו הישן. ובדואי אף בזה
קיים הגדר המבואר בגמרא (שבת קד, א) ש'הבא להיטרה
מסייעים אותו'. אך התנאי שבה לא 'להיטרה' בלשון הווה,
והיינו שבכל יום מחדש יהיה בבחינת 'בא להיטרה', ואז
יסיעוהו לכך מהשמים.

פרשת וילך

הרעה והצרה

וּמִצְאָהוּ רְעוּת רְבוֹת וְצָרוֹת, וְאָמַר בְּיוֹם הַהוּא. הֲלֹא עַל כִּי אֵין
אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבִּי מִצְאָהוּ רְעוּת הָאֱלֹהִים (לא, יז). [א] יש להבין מהו
החילוק בין ה'רעות' 'לצרות'. עוד צריך ביאור, שהכתוב
פתח בשנים 'ומצאנו רעות רבות וצרות', וסיים באחד
'ומצאנו הרעות האלה' (וראה להלן פסוק כא). עוד יש לעיין
שרק כלפי הרעות' אמר 'רבות'.

ביאור הדברים, כי 'רעה' היא ההיפך מטובה, וכיון שטובה
היינו האור (רש"י שמות ב, ב), ואין אור אלא תורה (תענית
ז, ב), נמצא שהרעה היא החושך, המכסה את העולם מאורה
של תורה. וכמו שפירש המהר"ל (גבורות ה, פ"ח) מה
שאמרו חכמים 'חשיכה זו יין' - 'מפני שרצו לבטל מהם
התורה שהיא האור, ועל כן נקרא חושך'. - 'צרה' לעומתה,
היא מלשון 'צר', והיינו שהאדם מרגיש שצר לו בעולמו,
מחמת הרעות שפוקדות אותו.

מעתה כך הוא ביאור הדברים: את הרעה מביא ה' על האדם
כמו שנאמר (שמות לב, יד) "וַיִּקְרָא ה' עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דָּבַר
לַעֲשׂוֹת לְעָמוֹ", ואת ה'צרה' מביא האדם על עצמו מחמת
הרעות שפוקדות אותו. ועל כן נאמר שמחמת מעשיו מצאוהו
הרעות, והצרות הם תוצאת הרעות. ולכן לא אמר צרות
'רבות', כי אין להם ריבוי עצמי, אלא כל צרה באה בעקבות
הרעה, וכשיש רעות רבות ממילא ישנם גם צרות רבות.
[ב] והנה, הן הרעה והן הצרה באים על האדם כעונש מידה
כנגד מידה. הרעה כמו שנאמר (פסוק יח) שעונשם בא "על
כִּי הָרַעְתָּ אֲשֶׁר עָשָׂה, כִּי נָתַן אֱלֹהִים אֲחֵרִים". והיינו כי
הקב"ה מאיר את העולם, ועל כן נקרא (במדבר טו, ה) 'אורו'
של עולם, וכאשר האדם פונה ממנו והולך אחר אלהים
אחרים, הריהו מאבד את האור ושרוי בחשיכה.

וכן ה'צרה' באה כמידה כנגד מידה על שעבד עבודה זרה
הנקראת 'צרה', כמו שדרשו חכמים במכילתא (בשלח
מסכתא דויה"ג) שאין צרה אלא עבודה זרה. ונקראת כן
לפי שניתן לה כוח להצר אורו של הקב"ה בעולם.

[ג] והנה, הטעם שאדם עובד עבודה זרה הוא כדי לפרוק
מעליו עול תורה, והיה חופשי לעשות כרצונו, אך האמת
היא שהוא מביא על עצמו 'רעה' היוצרת 'צרה' שאינה נותנת
לו לפנות ימין או שמאל. והוא מה שאמרו חכמים (אבות פ"ג
מ"ה) ש'כל הפורק ממנו עול תורה, נותנין עליו עול מלכות'
ועול דרך ארץ'. - טעם הדבר, לפי שהאדם נברא בצורה
של 'מקבל עול', ואין לך אדם שאין עליו עול, אלא שבידו
הבחירה אם לקבל עולו של בורא העולם שכולו אורה, או

עולו של הצרה, שעניינה חושך והסתר אור הברירה.

המחשבה הפשוטה של האדם היא שהוא ודאי אינו
נכלל בכלל עובדי עבודה זרה ח"ו, וכבר ביטלו חכמים
את יצר העבודה זרה (סנהדרין סד, א). אמנם אין הדברים
נכונים, ויש בחינת עבודה זרה אצל כל אחד.

מקור הדברים בירושלמי (נדרים פ"ט ה"א) ש'כל השומע
ליצרו כאלו עובד עבודה זרה, כדכתיב (תהלים ס"ו) "לֹא
יִהְיֶה בָךְ אֵל זָר, וְלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל נָכָר", זר שבקרוב אל
תמליכוהו עליך'. הרי שכל הממליך את היצר עליו בכל
עבירה, הריהו בבחינת עובד עבודה זרה. כי 'עבודה זרה'
כשמה כן היא, עבודה הזרה לעבודה המחויבת, היא עבודת
הבואר.

מכאן שעל האדם לדעת, שהממליך את היצר על עצמו,
סופו שימצאוהו רעות רבות, ויחשיכו עיניו מראות את אור
הקב"ה בברירה, ומתוך כך יגיע לבחינת 'צרות', שיהיה צר
לו מקומו בעולם. וכשירגיש כך ידע ש'על פי אֵין אֱלֹהֶיךָ
בְּקִרְבִּי מִצְאָהוּ רְעוּת הָאֱלֹהִים', ויעשה תשובה וינצל.

השירה הלימוד והשימה

וְעַתָּה תִּכְתְּבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלִפְנֵיהָ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
שִׁימָה בְּפִיהֶם (לא, יט). [א] בפסוק נאמרו שלשה דברים:
'כתבו', 'ולמדה', ו'שימה'. תחילה הקדימה התורה את כתיבת
השירה הזאת, ולאחר מכן התבאר בשני הדברים האחרונים
מהי דרך הלימוד. ומבואר בגמרא (נדרים לח, א) כי 'השירה
הזאת' היינו התורה כולה, שנקראת שירה. ויש להבין מה
כוונת הדימוי הזה.

והנה למילת 'שיר' שתי משמעויות. האחת דרך 'כתיבת
השיר', והשניה דרך 'השמעת השיר'. ובשני הדברים הללו
נקראת התורה בשם 'שירה'.

בכתיבת השיר: כמו שכתב הנצי"ב בקדמת העמק, שהתורה
נקראת שירה לפי שכתבה בדרך שירה שיש בכתיבתה שני
דברים. האחד, שאין הדברים מפורשים בה, וצריך לדקדק
הרבה להבין הכוונה. והשני, שנרמזים בה הרבה דברים
בדרך אגב, כדי לסדרה בראשי חרוזים וכדומה. כיצא בזה
בתורה, אין דבריה מפורשים וצריכה לדרש החכמים. וגם
גנוזים בה הרבה דברים רמוז.

בהגדת השיר: שהשיר נאמר בנעימות הקול. וכך אמרו
(מגילה לב, א) בלימוד התורה, ש'כל הקורא בלא נעימה
ישונה בלא זמרה', עליו הכתוב אומר (יחזקאל כ, כה) "וְגַם
אֲנִי נִתְּחִי לָהֶם חֲקִים לֹא טוֹבִים", וכתבו התוספות 'שהיו
רגילים לשנות הלשונות בזמרה'. והתורה פותחת ב'בראשית'
ואינא בזוהר חדש (ח"א י, ב) ש'בראשית' נוסריקון ש"יר
ת"א. למבואר נרמז בוה כי הקב"ה תאב לשירת התורה
ע"י הכרואים.

מעתה, בתחילה הזכיר הכתוב חובת כתיבת 'השירה הזאת',
כדי להכיר שהתורה היא שירה בשתי בחינותיה, וכך צריך
ללמדה, הן במהות הדברים, והן בדרך האמירה.

[ב] ובדרך הלימוד נאמרו בפסוק שני דברים: 'לִפְנֵיהָ אֶת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' ו'שִׁימָה בְּפִיהֶם'. הדבר הראשון: 'למדה את בני
ישראל', ואמרו על זה בגמרא (עירובין נד, ב) 'מניין שחייב
אדם לשנות לתלמידו עד שילמדנו, שנאמר 'ולמדה את בני
ישראל'. ויש לדקדק, שהיה לו לומר 'ולמדה את ישראל',
ומהו 'את בני ישראל'.

נראה שרמז בוה המקרא ש'עיקר הלימוד הוא ליבנים'
הצעירים, כמו שאמרו במדרש (ב"ר מב, ג) שאם אין גדיים
אין תישינים וכו', וכיוצא בזה, אם אין קטנים אין תלמידים
וכו', ואין הקב"ה משרה שכיתו עליהם. ומילת 'את' מרבה
את הגדולים. עוד מבואר ברד"ק בספר השורשים ש'למד'
היינו 'למידה' ו'הרגל'. נמצא שצריך ללמד לתלמידים
בלמידה מתמשכת, ולא בלימוד אקראי, וכמו שמבקשים
בשחרית: 'ותרגילנו בתורתך'.

הדבר השני: 'שימה בפייה' ואמרו בגמרא (עירובין נד, ב)
'עד שתאה סדורה בפייה'. והיינו כנאמר (שמות כא, א)
'אֲשֶׁר תִּשִּׂים לִפְנֵיהֶם', וכתב רש"י: 'אמר הקב"ה למשה,
שצריך להטריח עצמו להבינם טעמי הדבר ופירושו, והיינו
'תשים לפניהם', שכלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם.
'ויסדור' ו'יערוך' חד הם.

והכוונה היא שגם השולחן מסודר באופן הגורם לעורר
האיתנו. וכך גם המלמד צריך בסידור לימודו לגרום
לתלמיד להיות תאב ללמוד. והוא שנאמר 'שימה' בפייה,
שצריכה להיות שימה מיוחדת מצד המלמד בענין זה, ואין
מספיק הלימוד גרידא הנזכר בתחילת הפסוק.

[ג] ומה שנאמר 'בפייה', ולא נאמר 'בליבם' או 'בשכלם', בא
ללמד שלשה דברים. האחד - שצריך שילמדו הלימוד בפייה
כדי שיוכרו (ראה עירובין נג, ב). ויהא בניגון, כמבואר. השני
- שיהיה לימודו בבחינת 'אכילה' כמו שהביאו התוספות
(כתובות קד, א) בשם המדרש שצריך שיכנסו דברי תורה
לתוך מעיו, והיינו שהיפכו לחלק מעצמותו. והמשליש -
שהיו הדברים בפי התלמיד ללמדם לאחרים, כמבואר
בגמרא (קידושין ל, א) 'ושננתם' שיהיו דברי תורה מחודדים
בפיהם, שאם יאכל לך אדם אמור לו מיד.

ולשמה ש'לא תאבד מביא לידי חבלי', שיון ששונה בפיו
ובנגינה, נכנסים הדברים בקירד כאכילה והופכים למהותו,
ושוב הם חוזרים להיות מחודדים בפיו ללמדם לאחרים.

א. בליל א' של סליחות עדיף לומר סליחות בלילה לאחר חצות מלומר בבוקר לאחר הנץ החמה, ובשאר ימים עדיף לומר סליחות בבוקר לאחר הנץ החמה מלומר בלילה לאחר חצות.

י"ג מידות

ב. כשיצאו מקצת מניין באמצע סליחות אף שאומרים קדיש תתקבל בסוף הסליחות אולם יש לדלג על י"ג מידות כשאין מניין.

חתן או בעל ברית

ג. כשיש חתן בשעת אמירת הסליחות אין אומרים תחנון ומסיימים את הסליחות באב הרחמים והסליחות. וכשיש בעל ברית אם אומרים הסליחות לאחר הנץ החמה יש לסיים הסליחות באב הרחמים והסליחות ואין אומרים תחנון.

דיני הש"ץ

ד. ציבור שרוצים לומר סליחות ואין להם ש"ץ רק מי שכבר אמר סליחות, מותר לו לעבור לפני התיבה עבורם.

ה. עדיף ש"ץ נשוי ואינו בן שלושים מבן שלושים ואינו נשוי.

ו. אין נוהגים שהש"ץ שמתפלל סליחות מתפלל כל היום.

ז. אָבֵל בתוך השבעה נוהגים שהוא משמש כש"ץ בימי הסליחות.

התרת נדרים

לומר כמה אנשים יחד

ח. בהתרת נדרים בער"ה אפשר להתיר לכמה אנשים ביחד, היינו שיאמרו ביחד את כל הנוסח בפני שלושה, והם יתירו להם בלשון רבים.

בפני מי שלא נתמלא זקנו

ט. בהתרת נדרים בערב ר"ה יש להצריך שהשלושה דיינים יהיה נתמלא זקנם כמו שכתב בפתחי תשובה (יו"ד סי' רכ"ח ס"ק ב') בשם הגרעק"א דבנדרים לא סמכינן אחזקה דרבא לכן יש לזוהר שלא ליקח מתירים כי אם אנשים שנתמלא זקנם.

מסירת המודעה

י. המסירת מודעה בער"ה אי"צ לאומרה בפני שלושה, ודי לאומרה לעצמו.

מנהגי מצוה

יא. המסירת מודעה מועיל גם על מנהגים של מצוה ואין צריך לעשות התרת נדרים עליהם.

אם צריך להתיר בפני מי שיוודעים

יב. בהתרת נדרים מספיק שרק אחד מהשלושה דיינים ידע דיני התרת נדרים.

התרה לאשה

יג. גם נשים צריכות לעשות התרת נדרים בער"ה, ויש שנוהגות לעשות התרה בעצמם בפני ג', ויש שעושים את בעליהם שליח שיעשה ההתרה בער"ה גם עבורם.

לקטן בן י"ב

יד. ראוי שקטנים בני י"ב שנים יעשו התרת נדרים בערב ר"ה דיש פוסקים דס"ל דיכול לישאל על נדריה.

ערב ראש השנה

תחנון בסליחות

טו. בסליחות של ערב ר"ה אם מתחילים לומר סליחות לאחר עלות השחר לכאורה אין לומר תחנון

ההפסקה לאחר יקום פורקן ואשרי והכנסת הס"ת לפני הנני העני ממעש.

נדורים לחיזוק הקול לש"ץ

כט. מותר לש"ץ בימים נוראים לקחת נדורים לחיזוק הקול דחשיב צורך מצוה לכן מותר לקחת את זה ביו"ט, ואף ביו"כ מותר לקחת את זה דלא חשיב אוכל.

אמירת "איה"

ל. את התפילות שכתוב בקדושה של מוסף של ר"ה ויו"כ לומר ב"איה" אין לאומרו בפה ואפשר לאומרו רק בהרהור.

אמירת 'היום חרת עולם'

לא. המתפלל נוסח אשכנז ומתפלל באריכות והגיע לסיום מלכויות או זכרונות או שופרות ביחד עם הש"ץ ושומע התקיעות שלא יאמר אח"כ היום חרת עולם וארשת שפתינו עם הציבור.

הכריעה בעלינו לשבח

לב. בעלינו לשבח בלחש בר"ה אין כורעים רק קצת עם הראש.

לג. אשה שנוהגת כמנהג אשכנז ליפול על פניה בר"ה ויו"כ אם מתפללת במקום שאין הנשים נופלות על פניהן שגם לא תיפול על פניה.

נשים בזמן תפילת מוסף

לד. אשה הטרודה עם הילדים בר"ה וביו"כ ואינה יכולה להתפלל תפילת מוסף אחרי ג' שעות וקודם ז' שעות, עדיף שתתפלל אחרי ז' שעות מלהתפלל בג' שעות הראשונות תפילת מוסף. ועי' הערה.

הפסוק שאומרים בקידושא רבא

לה. בקידוש בר"ה בשחרית נוהגים לומר תקעו בחודש וגו' ולא וידבר משה וגו'.

שהחיינו בליל ב' דר"ה

לו. בני הבית שיוצאים יד"ח קידוש מבעל הבית בליל ב' דר"ה יכולים לכוין בברכת שהחיינו לצאת רק על היו"ט ולברך אח"כ על הפרי חדש שהחיינו ואינו חשיב כגורמים לברכה שאינה צריכה. אמנם נוהגים לצאת בברכת שהחיינו של המקדש אף על הפרי חדש ואין מכוונים לצאת מהמקדש רק על היו"ט כדי לברך שהחיינו על הפרי לבד.

לז. בליל ב' דר"ה אוכלים את הפרי חדש לאחר ברכת המוציא.

לח. יש לאשה (שנוהגת לברך שהחיינו בהדה"נ) להדליק את הנרות מיד בצאת הכוכבים [אם נמצאת אז בבית] ותניח את הפרי חדש ליד הנרות ואי"צ להדליק סמוך לקידוש כדי למעט את הזמן מברכת שהחיינו עד אכילתו לאחר ברכת המוציא.

תקיעת שופר

לתקוע לקטן שהגיע לחינוך

לט. קטן שהגיע לחינוך ואינו יכול ללכת לבית הכנסת בר"ה צריך להביא אליו בעל תוקע שיתקע לו שלושים תקיעות, אף שאין נוהגים כן.

שופר פשוט שכפפוחו ע"י אומן

מ. שופר שהיה פשוט בזמן גדילתו ואח"כ כפפוחו ע"י מלאכת האומן מנהג העולם לצאת בזה ידי חובת כפוף לכתחילה.

אבל תוך י"ב חודש להיות מקריא

מא. אָבֵל בתוך י"ב חודש על אביו ואמו או בתוך שלושים על שאר קרוביו יכול להיות המקריא לתקיעות.

תקע תוך כדי שהקריא

מב. אם התוקע התחיל לתקוע בעוד שהמקריא את התקיעות לא הספיק לסיים להקריא את התקיעה

דיני יו"ט שני דראש השנה שחל במוצאי שבת

השנה חלים ימי ראש השנה בשבת קודש וביום א', ישנם הלכות ודינים מיוחדים הנוגעים לימי מקרא קודש אלו. במקבץ ההלכתי שלפנינו, העלנו את הדינים השייכים ליו"ט שני של ראש השנה, כפי שיפורט לפנינו בעז"ה.

הכנה משבת ליו"ט

א. אף שבכל יו"ט ישנו איסור הכנה מיו"ט ראשון לשני, מ"מ השנה האיסור חמור יותר ולכל הדעות אסור להכין משבת ליו"ט. ולכן אין לשטוף כלים, לערוך שולחן וכדו' משבת ליום טוב.

ב. אמנם, מותר לסדר את השולחן ולטאטא את החדר, שיש בוה משום כבוד השבת, ונכון לעשות זאת בעוד היום גדול שנראה שנעשה לכבוד שבת.

להכין ספר תורה

ג. אין לגלול ולהכין את הספר תורה, נביא, בשבת לצורך קריאת יום טוב.

סידור, מחזור

ד. וכן לא יקח עמו סידור או מחזור לצורך הלילה, אלא אם כן יתפלל בו קצת מבעוד יום.

הכנת משקאות

ה. הכנסת משקאות למקרר לצורך יום טוב - יש לעשות זאת בעוד היום גדול שלא יראה הכנה ליום טוב.

להוציא מאכל קפוא

ו. יש להקל להוציא בשבת מאכל קפוא מהמקפיא לצורך יום טוב, שדבר זה אינו נחשב כהכנה, [ויש לזהר מאיסור בורר]. ואם מוציא מהמקפיא בשעה מוקדמת שיהא ראוי לאכילה בשבת - עדיף טפי.

סעודה שלישית

ז. מצוה להימנע מלקבוע סעודה בערב שבת וערב יום טוב, משעה עשירית ולמעלה.

ח. גם סעודה רגילה [לא גדולה] כפי שרגילים לאכול ביום חול, ג"כ מצוה להימנע מלאכול משעה עשירית ולמעלה.

ט. לפיכך, יום טוב שחל במוצאי שבת ורוצה לאכול סעודה שלישית [שימנה לאחר חצות היום], יקדימנה לכתחילה קודם שעה עשירית. ובדיעבד יעשנה אחר כך, אך יזהר לכתחילה שלא להרבות בפת (ושאר מאכלים), כדי שיאכל סעודת הלילה לתיאבון.

י. ולכתחילה יש להתפלל מנחה קודם סעודה שלישית. [ואם אוכל אחר שעה עשירית ודאי יש להתפלל מנחה קודם].

יא. מנהג טוב ויפה שלא להאריך בתפילת המוסף יותר מחצות היום, ותיכף אוכלים סעודת היום, מברכים ברכת המזון, מתפללים מנחה, ואוכלים סעודה שלישית קודם שעה עשירית.

ליל יום טוב שני

אמירת 'ברוך המבדיל'

יב. משהגיע הלילה [צאת הכוכבים], יש לזהר שלא לעשות שום מלאכה ואפילו מלאכה האסורה מדרבנן - קודם שיאמר 'ברוך המבדיל בין קודש לקודש'.

יג. לפיכך, נשים המדליקות נרות בליל יום טוב [קודם קידוש], תאמרנה קודם ההדלקה 'ברוך המבדיל בין קודש לקודש'. וכן קודם שבא לבשל או לחמם מאכלים לצורך סעודת החג וכיו"ב, יבדיל באמירה זו.

יד. אולם, דברים שאינם כרוכים בעשיית מלאכה, אלא אסורים רק משום 'עובדין דחול', וכן דברים האסורים משום הכנה משבת ליו"ט כגון עריכת השולחן וכיו"ב, מותר מיד בצאת השבת אף בלא אמירת המבדיל 'בין קודש לקודש'.

טעימה

טו. גם לאחר שאמר ברוך המבדיל בין קודש לקודש,

רוממות דהזלכה

הלכה
למעשה

משולחן המערכת

הגאון רבי יחיאל מיכל טוקצ'נסקי שליט"א רב קהילת בית שמואל מודיעין עילית

עדיין אסור לטעום כלום עד שיקדש.

הדלקת נרות יום טוב

טז. משהגיע זמן צאת הכוכבים לאחר שאמרה ברוך המבדיל וכו' [כנ"ל סעיף יג'] תדליק הנרות של יום טוב. יז. יש לזכור שלא להצית אש חדשה לצורך הדלקת הנרות, אלא להעביר אש מאש דלוקה.

יח. לאחר הדלקת הנרות, לא תכבה את הגפרור או הנר שבידה, אלא תניחנה בזהירות באופן שייכבה מאליה.

מתי מברכים

יט. בהדלקת נר של יום טוב מברכים תחילה ואחר כך מדליקים, ואין הבדל בין אם האיש מדליק לבין אם האשה מדליקה.

הכנת הנרות ביום טוב

שיוף הנר

כ. אסור לשייף ולהצר את הנר כדי להכניסו לפמוט, משום מלאכת מחתך וממחק. ואפשר שיש להקל לתחובו בכח לתוך הפמוט, למרות שיתכן שממחקו תוך כדי תחיבתו.

חימום הנר

כא. אין לחמם את הנר כדי להדביקו לפמוט.

ניקוי הפמוט

כב. מותר לנקות את בית הקיבול של הפמוט, משאריות שעוה כדי להכניס בו נר חדש לצורך הדלקת נרות יום טוב. ולא ישפוך מים חמים על השעוה לצורך הניקוי, אלא ינקה באמצעות כלי כמו סכין וכדו'.

וכן מותר להוציא מתוך כוסית נר ההדלקה את הדיסקית שנדבקה לזכוכית, כדי לאפשר נתינת נר חדש.

פתיל צף

כג. יש להחמיר, שלא להכניס פתילה בתוך 'פתיל צף', משום תיקון כלי. וכ"ש שאין לחזור את הישעם' כדי להכניס בו את הפתילה, משום מכה בפטיש. ומותר להכניס פתילה לתוך 'ברזלית' (-צינורית) ואין בכך משום תיקון כלי.

הכנת הפתילות

כד. יש להכין את הפתילות מערב יום טוב, שאסור לעשות פתילה ביו"ט.

פתילות מנרות שבת

כה. פתילות שדלקו מערב שבת וכבו בשבת, - לכתחילה אין להשתמש בהם לצורך הדלקת נרות יום טוב, שנמצא כאילו שבת הכין ליום טוב.

אכן אם לא הכין פתילות אחרות ואין יכול להדליקם בצד השני - יש להקל להשתמש ולהדליקם ביום טוב.

נר נשמה

כו. נר נשמה (יאריצייט) ראוי להדליקו מערב שבת שידלק עד מוצאי יום טוב. באם לא הדליקו מערב שבת, ידליקו ביום טוב בבית הכנסת, או בביתו במקום שמשתמשים לאורו.

תפילת ערבית

כז. בתפילת ערבית אומרים 'ותודיענו' קודם 'ותתן לנו'. כח. שחכ לומר 'ותודיענו' אינו חוזר. ואסור לו לעשות מלאכה עד שיבדיל בקידוש הלילה. ואם רוצה לעשות מלאכה קודם הבדלה (דיקנה"ז), יאמר 'ברוך המבדיל בין קודש לקודש' בלא שם ומלכות.

כט. נשים שאינן מתפללות תפילת ערבית, יאמרו 'ברוך המבדיל בין קודש לקודש' קודם הדלקת נרות והכנת

צרכי החג. [כנ"ל סעיף י"ג].

ל. שחכ לומר ותודיענו וגם שחכ להבדיל בקידוש, ושתה מהיין, צריך לחזור ולהתפלל ערבית של ראש השנה, ואח"כ יחזור ויבדיל על הכוס.

סדר הקידוש

ברכת שהחיינו

לא. בקידוש ליל שני של ראש השנה - יניח לפניו פרי חדש או ילבש בגד חדש, ויכוון בברכת שהחיינו על היום וגם על הפרי או הבגד.

ומכל מקום, גם אם אין לו פרי או בגד חדש, יברך ברכת שהחיינו בקידוש.

יקנה"ז

לב. ליל יום טוב שחל במוצאי שבת, אומר קידוש והבדלה על הכוס לפי סדר 'יקנה"ז': יין (-ברכת הגפן), קידוש, נר (-ברכת מאורי האש) הבדלה, זמן (-שהחיינו). ברכת ההבדלה מסיימים 'המבדיל בין קודש לקודש'.

מיושב

לג. הנוהגים לישב בשעת קידוש, ולעמוד בשעת הבדלה, יאמרו יקנה"ז בישיבה.

בשמים

לד. אין מברכים על הבשמים.

מאורי האש

לה. בברכת 'מאורי האש' מסתכלים על צפרני הידים כבכל מוצאי שבת. [דיני נר הבדלה - ראה הערה כא"ף].

יש לזהר שלא לכבות את נר ההבדלה, אלא יניחנה עד שיכבה מאליה.

שפיכת היין

לו. במוצאי שבת זה אין לשפוך יין מן הכוס על הארץ כבכל מוצאי שבת. ולכן, אי"צ למלא הגביע יין על גדותיו שישפך כבכל מוצאי שבת.

אשה

לז. לכתחילה, יש לאשה להמנע מלקדש בעצמה סדר 'יקנה"ז', אלא תשמע מאחר את סדר הקידוש. אך אם אין אחר שיצאנה, תקדש בעצמה ואף תשתה מן הכוס. ומכל מקום לא תברך ברכת הנר בעצמה. ומותר לה לענות אמן אחר ברכת המברך בורא מאורי האש.

לח. אשה שהדליקה נרות בליל יום טוב [שחל במוצאי שבת] ובירכה שהחיינו, לא תחזור ותברך שוב ברכת שהחיינו בקידוש יקנה"ז. ולענין עניית אמן על ברכת שהחיינו של המקדש, מוטב שלא תענה, ואם ענתה אינו הפסק.

אין לו יין

לט. מי שאין לו יין, והרי הוא מקדש על הפת, אומר עליו גם את ההבדלה. אף על פי שאין מבדילין על הפת, - אגב הקידוש מבדיל על הפת.

אין לו יין ומצפה שיביאו לו יין למחר, יש אומרים שלא יאכל עד למחר לאחר שיבדיל ויקדש על הכוס.

שחכ להבדיל

מ. קידוש ושחכ להבדיל, - תיכף משזכר שלא הבדיל, יפסיק סעודתו ויברך ברכת הנר, ויבדיל על הכוס.

ולענין אם יברך ברכת הגפן על כוס זו, יש להבחין בכך כדלהלן:

אם רגיל לשתות יין בתוך הסעודה, או שכוון בשעת קידוש לשתות עוד יין בתוך הסעודה - אינו מברך הגפן.

אם אינו רגיל לשתות יין בתוך הסעודה, וגם לא כוון בשעת קידוש לשתות יין בתוך הסעודה - יחזור ויברך בורא פרי הגפן.

מא. שחכ להבדיל, ונוכר למחרתו בעוד היום גדול, יבדיל מיד. ואם נזכר סמוך לצאת החג - ימתין עד הלילה, וההבדלה שעושה במוצאי יום טוב עולה לו גם לשבת. וכשמבדיל אז במוצאי יו"ט מסיים 'המבדיל בין קודש לחול'.

5. מצוי ב'נריות' שראש הפתילה שקוע קצת ודובק ב'נרית' ויש לחוש בהפרדתה משום מכה בפטיש, ולכן טוב להכין את כל הנרות מערב שבת.

6. נפרט בקצרה דיני נר ההבדלה. א. מותר להדליק אבוקה לצורך מצות הבדלה, ועדיף להדליק אבוקה מאשר להדליק שני נפרורים ולקבץ יחד. ב. וכן עדיף להדליק אבוקה מאשר לקרב שני נרות ולהפריחן אח"כ. ג. ויש נוהגין לייחד אבוקה קטנה לצורך זה, ונכון מאד. ד. יש עוד אופן להניח גפרור בתוך 'נרית' דלוקה וישיא שם את הגפרור, וגם זה הוא לתחילה, וכן יכול לתחוב שתי פתילות (מערב שבת) בתוך פקק שעם של פתיל צף ולהדליקן להבדלה. ה. ולמעשה כתבו הפוסקים שיש להקל לקרב שתי נרות ולהפריחן אח"כ, וכמזכרנו שכן נוהגין, והארכנו בכל זה במק"א.

1. במסגרת זו השמטנו את רוב ההערות והצינונים, המופיעים במילואם בספר הליכות ערב שבת. הבאנו רק את ההערות הנחוצות וההכרחיות.

2. כמבואר בשו"ע סימן תקנ"א.

3. כלומר, גם לשיטת הרמב"ם וסייעתיו שראש השנה יומא אריכתא אף לקולא, ומותר להכין מיום א' ב', כמבואר ב'בה"ל' שם סי"א ד"ה ואפילו, עיי"ש, מ"מ משבת ליו"ט אסור להכין, כדאיתא ביה. ב. אין שבת מכין ליו"ט, משנ"ב תצד סק"ט, תרס"ז סק"ה.

4. עדיף לעשות זאת בעזרת סכין וכדו' ולא ביד משום חשש מוקצה.

חיים, והיינו שזכירת קבלת החיים מעוררת לזכור את תכלית ומטרת החיים ודו"ק].

ומכאן נבא לענינה של התפילה בכלל ומקומה בעבודת ראש השנה בפרט, הנה עיקר ענין התפילה היא התליה הגמורה בקב"ה וההכרה שהכל בא ממנו, וכמו"ש המהר"ל: 'משלימות העבודה הזאת שיהיה מכיר ויודע כי הוא יתברך עלתו והעלול מקבל מן העלה עד כי נפשו תולה בעלה הוא השם יתברך וממנו יתברך חיותו וכל אשר צריך אליו.

ולכן בראש השנה העבודה היא בעיקרה בתפילה שכן נתבאר לן שעבודת היום היא ההכרה בקבלת החיים החדשים מהקב"ה והיא שורש קבלת עול מלכות שמים, והכרה זו היא על ידי עבודת התפילה באמת. וכל עבודות השופר והמלכויות באים הם כחלק מהתפילה כיון שהתפילה היא הקובעת את שורש המלכויות והשופר.

ולכן בתפילת ונתנה תוקף אחר שמזכירים את ענינם של המלכויות הזכרונות ושופרות, [ובו תנשא מלכותך ... ותפתח את ספר הזכרונות ... ובשופר גדול יתקע...] מאריכים בתיאור הדין כי ראש השנה שהכל נקבע בו מי יחיה ומי ימות וכו', ונראה שאין הכונה רק לעורר אימת הדין כי נזכרים שם גם הדברים הטובים שיקרו, כגון מי יחיה ומי יעשר ומי ירום, אלא עיקר המכוון בזה הוא לקבוע בנפשינו את ההכרה הנ"ל שעכשיו אנו מקבלים את הכל מחדש מיד הקב"ה.

וזהו 'פנה אל תפילת הערער' - תפילה הבאה מתוך הכרה של ערער היינו שאין לנו שום מוחזקות וולאות בחיים ואנו צריכים לקבל את החיים מחדש [ערער' עומד תמיד מול 'מוחזקות'], ובזכות תפילה זו - 'ועם נברא יהלל יה', הקב"ה בורא אותנו בריה חדשה ונותן לנו חיים חדשים.

ה. ולכן כל מהלך התפילה הוא חלק מעבודת היום שכן התפילה כולה בנויה ביסודה על ג' חלקים, שבה, בקשה, והודאה, והצד השווה שבכולם הוא התליה המוחלטת בקב"ה, הבקשה היא ביחס לעתיד שיועד שכל העתיד תלוי רק בקב"ה ולכן רק אליו של לפנות ולבקש, ההודאה היא ביחס לעבר שכל מה שיש בידינו הוא רק מהקב"ה, והשבח כולל את כל הזמנים כיון שאנו מכירים בכך שהקב"ה הוא שורש הכל, וכל זה הוא היסוד לקבלת מלכות שמים בשלימות וכמבואר.

[ובודאי יש מקום גדול בראש השנה להודאה מעומק הלב על כל מה שקיבלנו בשנה הולפת, על עצם החיים וכל החסדים והטובות שנעשו עמנו בכל השנה, וראה באור יחזקאל שיחות אלול שהעמיד את ענין הכרת הטוב להקב"ה כיסוד להכנה ליום הדין].

ו. וכיון שכן הרי עבודתנו בימים אלו היא לקנות בעצמינו את מעלת עבודת התפילה באופן זה של תליה גמורה בקב"ה מתוך ההכרה שכל מציאותינו באה רק מהקב"ה ואין לנו מגרמינו כלום, ומכלל זה שאין לנו זכות בדין רק ברחמים, וזהו ההכנה לתפילת ראש השנה ויום הכפורים שיהיו במהלך של 'תפילת הערער'.

[לפני כמה שנים ביקרתי בימים אלו את להבחל"ח מחותני הגאון רבי עמנואל אהרן פריינד זצוק"ל שנחלה במחלה הנוראה ר"ל ואמר לי שהיתה לו עגמ"י מרובה על שלא יוכל להתפלל בציבור בימים הנוראים עד שאמר לו ת"ח אחד שעיקר ענין תפילה בציבור הוא משום שכל בי עשרה שכינה שריא, ואצל חולה הרי שכינה שרויה למראשותיו בלא"ה, וניחמו בזה, ואמרתיו לו שכמודומה שהעומק בזה שהשכינה שרויה למראשותיו של החולה הוא על דרך דברי הרמב"ן הנ"ל שהחולה תלוי כל הזמן בקב"ה וממילא הוא רואה את הקב"ה כל הזמן כנגדו, והרי זוהי עיקר עבודת התפילה בימים הנוראים וכמבואר].

סיפר אחד מתלמידי מרן הגר"י לוינשטיין זצוק"ל שהתאונן פעם בפניו שלא הצליח לכיון ולהתעורר כראוי בתפילת ר"ה וענה לו המשגיח זצוק"ל: 'כסבור אתה שאפשר לבא לתפילת ראש השנה פתאום ולהצליח להתפלל כראוי, צריך להתרגל הרבה בתפילות במשך השנה כדי לזכות בראש השנה לתפילה כהלכתה'.

ויהי רצון שזוכה שיתקיים בנו 'פנה אל תפילת הערער וכו' ועם נברא יהלל יה'.

הגאון רבי יעקב הכהן אנגלנדר שליט"א משגיח ישיבת חברון החדשה

מברך מחיה המתים שהוא משום שעבר עליו ר"ה ויוה"כ וניצול מדין מיתה, [והביאו המשגיב סימן רכה סק"ד], ובפשוטו אינו מבואר למה מה שניצל מאפשרות המיתה חשיב כתחית המתים אמנם להנ"ל הרי בכל שנה מתחדשת קבלת החיים מחדש ויש כאן ממש בחינת תחית המתים.

ג. אמנם עיקר הענין צריך ביאור למה באמת בארץ ישראל ישנה הנהגה זו שהיא כעני וחולה ולכאורה הנהגה זו נראית כחסרון במעלתה.

רק הביאור בזה הוא על דרך מה שמצינו לגבי ירידת המן ביומא עו. שמה שירד המן בכל יום הוא כדי שיוונו לבם לאביהם שבשמים בכל יום, והיינו שכשתלויים באופן תמידי בהשגחת הקב"ה יש שייכות קבועה לקב"ה, כיון שמרגישים להדיא שתלויים בו כל הזמן, ובמדבר שהוא זמן בנינה של כנסת ישראל היה מהלך ההשפעה באופן היוצר הרגשת תלות גמורה בקב"ה.

וכן הוא ג"כ בארץ ישראל שהיא המקום המיוחד לחיבור גמור לקב"ה, ולכן צורת ההשפעה היא באופן של עני וחולה הזקוקים להשפעה תמידית, וממילא חיים כל הזמן עם הקב"ה מתוך ההכרה שהכל בא ממנו.

[ויש לצרף לזה מה ששמעתי ממו"ר שליט"א ביאור בפרק מזמור לדוד ה' רועי שבתחילה מדבר בלשון נסתר 'רועי' 'נהלני' 'נחני', ואח"כ עובר ללשון נוכח 'שבתך ומשענתך' 'תערוך לפני', אלא שהשינוי הוא בפסוק 'גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי' היינו שכשנמצאים במצב של סכנת חיים גמורה מרגישים בחוש איך הקב"ה נמצא עמנו וכל החיים באים רק ממנו, ואמר שכשהיו בשבי בירדן בסכנת חיים נוראה נתחדשה להם הרגשה זו].

ד. ומתוך כך יש לנו ללמוד שמה שבראש השנה כך היא הנהגה לכל באי עולם ובכל הענינים וכל החזקות הקודמות בטילות וכנ"ל, הוא כדי לקבוע ביום זה את ההכרה הברורה שכל חיינו ומציאותינו באים רק מידו יתברך ואין לנו מנפשינו כלום.

והעומק בזה נראה שכיון שבימים אלו הוא יום חידוש מלכותו יתברך בבריאה, הרי זהו עיקר של קבלת המלכות ההכרה הברורה ששורש הכל הוא הקב"ה ומתוך כך שעבוד כל החיים לרצונו יתברך.

ולכן הנהגת הדין היא באופן זה שצריך לקבל את החיים מחדש ומתוך כך באים לידי ההכרה הברורה שהכל בא ממנו יתברך ובוה מקבלים את מלכותו.

ונמצא לפי"ז שאין הדין ברי"ה רק כתוצאה מחידוש מלכותו יתברך בבריאה, [כמו שנראה בפשוטו] אלא אדרבה הדין באופן זה הוא המעמיד את המלכות, וזהו 'עוז מלך משפט אהב' 'מלך במשפט יעמיד ארץ' שכן צורת הדין אצל הקב"ה קובעת את ההכרה במלכותו. וכמבואר.

וזהו עומק הענין הנלמד מפסוק זה שכל שנה שרשה בתחילתה מתעשרת בסופה, שכן כשמכירים בכך שאנו רשים מצד עצמינו וכל מציאות החיים באה רק מהקב"ה הרי בכך מקבלים את מלכותו יתברך בשלימות וממילא זוכים בדין שכל עיקרו הוא על השיכות למלכות שמים וכנ"ל.

וכל זה נכלל בשופר של ראש השנה המכריז על הכתרת המלך [כמו"ש הראשונים] והוא עפ"י הקדמונים שענין השופר בראש השנה - יום בריאת האדם, הוא ציור וזכרון לויפח באפיו נשמת חיים [שכן השמעת קול השופר באה על ידי נפיתת הנשימה לתוך השופר], ומתוך ההכרה בכך שאנו מקבלים מחדש את הויפח באפיו נשמת חיים מלמעלה ורק מכאן זה אנו חיים, באה קבלת המלכות.

[ולשונו של רבינו יונה בעיקר החלטה: 'והנה הבורא נפח באפי נשמתו חיים חכמת לב וטובת שכל להכירו וליראה מלפניו ולמשול בגוף וכל תולדותיו וכו' ואחרי אשר בעבור זאת נבראתי ויהי בי הפך מזה למה לי

א. הנה עיקר העבודה בימים הנוראים היא עבודת התפילה, ומצינו בחז"ל [ילקוט] תהלים רמז תתנה) בגודל מעלת התפילה ברי"ה ויוה"כ על הפסוקים (תהלים קכ): פנה אל תפילת הערער ולא בזה את תפילתם (כתב) זאת לדור אחרון ועם נברא יהלל יה - א"ר יצחק כלפי דורות אמרו שאין להם לא כהן ונביא ולא בית המקדש שיכפר, אלא התפילה נשתיירה להם שהם מתפללים אותה ברי"ה וביה"כ... ורבנן אמרין אלו הדורות שהם כמתים במעשיהם ובאים ומתפללים לפניך ברי"ה וביה"כ ואתה בורא אותם בריה חדשה. ולמדנו מדברי חז"ל שתפילה זו יש לה שם מיוחד 'תפילת הערער', ומכחה אנו נבראים בריה חדשה, ונבא לבאר בזה מהלך הדברים.

ב. הנה בגמ' ברי"ה (ח, א) מובא המקור לכך שבראש השנה העולם נידון, 'רב נחמן בר יצחק אמר לדין, דכתיב מראשית השנה ועד אחרית שנה ה' מראשית השנה נידון מה היא בסופה'. והנה פסוק זה נאמר על ארץ ישראל, וכל הפרשה שם (דברים יא) עוסקת בארץ ישראל למטה כארץ מצרים שמשיק אותה אלא היא זקוקה למטה ור' אלקיך דורש אותה תמיד. ויש לעיין למה דווקא בפרשה זו נלמד עניין הדין של ראש השנה.

וביאר בזה מו"ר ראש ישיבת פחד יצחק הגאון רבי יונתן דיוד שליט"א, דהנה ברמב"ן שם מפרש הפסוקים, שבאים ללמדנו הנהגת ארץ ישראל, ואלו דבריו: 'שאנה כארץ מצרים להשקות אותה ברגל מן היאורים ומן האגמים כגן הירק, רק היא ארץ הרים ובעקות למטר השמים תשתה מים לא בענין אחר, וצריכה שידרוש ה' אותה תמיד במטר, כי היא ארץ צמאה מאד וצריכה מטר כל השנה, ואם תעברו על רצון ה' ולא ידרוש אותה בגשמי רצון הנה היא רעה מאד לא תורע ולא תצמיח ולא יעלה בה כל עשב בהריה ... וממנה נלמד כי אף על פי שהכל ברשותו ונקל בעיני ה' יתברך להאביד יושבי ארץ מצרים ולהוביש נהרותם ויאוריהם, אבל ארץ כנען תאבד יותר מהרבה שלא יתן בה משורות עוון. החולה צריך זכות ותפלה שירפאהו השם יותר מן הבריא שלא בא עליו החולי, וכך המדה בעני ובעשיר ומאיר עיני שניהם ה'.

ולמדנו מדברי הרמב"ן כי אף שבדאי הכל בהשגחה, מ"מ ישנם חילוקי הנהגה בתוך דרכי ההשגחה. שהקב"ה מנהיג את עולמו באופן שמי שכבר יש לו אחיזה בדבר, הרי הוא 'למוחזק' שימשיך מצב זה, ואין צריך להצדיק בכל שעה ושעה את קיום דבר זה בידו, אך החולה והעני הנצרכים לבריאות ופרנסה, זקוקים ליותר זכות ותפילה לכך. ומלמדתנו פרשה זו כי זהו עניינה של ארץ ישראל, שאם תעברו על רצון ה', לא ידרוש אותה בגשמי רצון, והיינו שהיא פחות שיך להשגחה הקיימת בהנהגת העולם הסדירה, אלא תלויה לגמרי בעצם רצונו יתברך.

וכן ממש היא ההנהגה בראש השנה; שהנה בעלמא יש לאדם חזקת חיים, ואין צריך כ"כ זכות ורצון מסויים על עצם החיים, ועיקר תפילתנו היא שאר הדברים החסרים לנו. אך ביום זה הקב"ה דן את עולמו, שלא בהתייחסות למצב שהיה עד כה. והכל תלוי ועומד על המשפט, ועל הרצון שראוי להיות כאן מצד עצמו. שכן למדנו כאן 'מראשית השנה ועד אחרית שנה', שכל שנה עומדת לעצמה, 'ומראשית השנה נידון מה היא בסופה'. וכדרך היחס הקיים כלפי ארץ ישראל ביחס לגשמים, כמו כן ביום ראש השנה זוהי ההנהגה כלפי כל באי עולם, וביחס לכל המעשים כולם. שהכל נעשה כארץ ישראל לעניין הדין, והכל נצרך לזכות ותפילה.

וזהו שבגמ' ברי"ה דרשינן עוד מפסוק זה: 'כל שנה שרשה בתחלתה מתעשרת בסופה, שנאמר מראשית השנה מרשית כתיב, ועד אחרית, סופה שיש לה אחרית'. ופירש"י: 'שרשה בתחלתה - שישאל עושי עצמן רשין בראש השנה לדבר תחנונים ותפילה, כענין שנאמר, תחנונים ידבר רש'. ביאור 'עושים עצמן רשים' היינו שמגיעים מתוך תפיסה שנעקרו כל החזקות, ואין בידם כלום, אף לא את עצם החיים. ולכן הוא נדרש מהאי קרא ד'ראשית שנה'. עכ"ל.

ויש לצרף לכאן את דברי המהרש"א בברכות (נח, ב) בביאור הדין שהרואה את חבריו אחר י"ב חודש

לשון יחיד על כל ישראל

והנה, מבואר בפסוקים שבקללות האמורות כאן יש חשש שהשומע "והתברך בלבו" לאמר שלום יהיה לי כי פשרות לבי אלף, ויש להבין מדוע בקללות של פרשת בחוקות לא מציינו חשש כזה, ורק כאן בתוכחות של משנה תורה נאמר כן.

והדבר יתבאר על פי דברי חז"ל (מגילה לא ע"ב): קללות שבתורה כהנים בלשון רבים אמורות ומשה מפי הגבורה אמר, אבל קללות שבמשנה תורה בלשון יחיד אמורות ומשה מפי עצמו אמר. ובפשוטו לשון הגמרא נראה שבתורה כהנים מדובר על הציבור כולו כאחד, ואילו במשנה תורה מדובר על כל יחיד ויחיד בפני עצמו.

אולם רבינו הגר"א באדרת אליהו, פירש את החילוק בין לשון רבים בלשון יחיד להיפך מפשוטו דברי הגמרא, וז"ל: פירוש שבתורה כהנים בלשון רבים נאמר וקאי על כל יחיד ויחיד, ובמשנה תורה בלשון יחיד נאמר והוא על כלל ישראל כאחד. עכ"ל. ואולי הכרחו של רבינו הגר"א ז"ל מהא דאמר בגמ' ב"לשון" רבים ו"בלשון" יחיד, אבל לא אמרו שהללו נאמרו לרבים ולא נאמרו ליחיד.

ועכ"פ, על פי זה מבאר הגר"א, מדוע דוקא בקללות שבמשנה תורה מתעורר החשש שהשומע יתברך בלבו לומר "שלום יהיה לי", כי "בשמוע את דברי האלה הזאת" השניה, הנאמרת בלשון יחיד על כלל ישראל, "והתברך בלבו לאמר שלום יהיה לי" - הלא אני יחיד ולא נאמר רק על כלל ישראל. לכן נאמר "והבדילו ה' לרעה" כיון שפירש עצמו מכלל ישראל.

והאמת היא, שאף שהקללות במשנה תורה נאמרו בלשון יחיד, וכביאור הגר"א דקאי על כל ישראל יחד ולא על כל יחיד בפני עצמו, מכל מקום, בודאי שהקב"ה דן כל אחד ואחד מתוך הכלל בפני עצמו.

היציר יחד לבם - בסקירה אחת

ומה שנשתנו הקללות בתורה כהנים להיאמר בלשון רבים, ואילו הקללות שבמשנה תורה נאמרו בלשון יחיד, ביאור הדבר, כי הקללות שבתורה כהנים נאמרו מפי הגבורה, והקב"ה שהוא כל יכול ויוצר הכל, הוא דן את כולם בסקירה אחת, וכמו שלמדו בגמרא (ר"ה טז ע"א) ממה שנאמר "היציר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם".

מה שאין כן הקללות שבמשנה תורה שנאמרו מפי משה, שאינו יכול לסקור את כולם בסקירה אחת, לכן אמרם בלשון יחיד, אף שלמעשה נתכוון לכל כלל ישראל.

ואמנם הדבר ברור, שאף בקללות שנאמרו מפי הגבורה בלשון רבים, אין הכוונה שרק דן את הרבים ולא דן את היחיד, אלא בודאי למרות שדן את כולם בסקירה אחת, מכל מקום הוא דן כל יחיד לפי מה שהוא ולפי מדריגתו. וזה נאמר לכל יחיד ויחיד לפי מה שהוא, שהקב"ה כל יכול ולמחשבותיו אין חקר.

וכך היא הנהגת המשפט ביום הדין, שמצד אחד הקב"ה סוקר את כולן בסקירה אחת, ומצד שני כל אחד ואחד עובר לפניו כבני מרון. וצריך להתעורר ולשמוע את הברכות והקללות, ולהתחזק מזה למעשה לשנות את הדרכים לטובה.

תשובה - לחזור לשורש חפנימי

נמצאים אנחנו כעת בשבת האחרונה של השנה, והזמן גרמא לשוב אליו יתברך. ומבואר בגמרא (שבת קיט ע"ב) ש"כל המתפלל בערב שבת ואומר "ויכלו", שני מלאכי השרת המלווין לו לאדם מניחין ידיהן על ראשו ואומרים לו "נסר עונך וחסא אתך תכפר". ע"כ. והביאור בזה, דשבת קודש הוא זמן של 'כפרה', וזהו כל עניינו של השבת - "וילקח פיוס קאיר", ומבואר באריז"ל וברבינו הגר"א שאילו לא חטא אדה"ר, והיה נכנס לשבת - היה נעשה יתיב בשבת קודש התיקון השלם.

ויסוד שורש התשובה הוא לשוב אל השורש הראשון בלא פגמים כאילו לא חטא - "ושבת עד ה' אלוקיך". והיינו שבתשובה האדם לא מתקן רק את הבחינות החיצוניות של 'מעשה' 'דיבור' ו'מחשבה', אלא גם את הרצון והשורש העמוק עמוק. על ידי

זמן של תיקון

קרב יום הדין, אין לנו פה לדבר, ה' שפתי תפתח. אנו עומדים בשבת האחרונה של השנה, ומבואר בספרים שאפשר לתקן בשבת זו את השבתות של כל השנה. והביאור בזה, כי אף שאדם נידון בכל יום ובכל שעה, אך מכל מקום כשמתקרבים ליום הדין הנורא, הדין קיים יותר מתמיד, ולכן יותר שייך לתקן.

יום הדין קרוב ממש, "כי גדול יום ה' ונורא מאד ומי יכילנו" (יואל ב, יא), וחז"ל (פסיקתא דר"כ כד), דרשו שזה נאמר על ראש השנה ויום הכיפורים. וכשעומדים סמוך ליום הדין הנורא, צריך להתעורר למעשה לשוב בתשובה שלימה. ולנצל את השבת הזו, שהכל הולך אחר החיתום.

חידוש הברית בכל יום

בפרשת השבוע כלל ישראל עמדו בכריתת ברית עם הקב"ה, וכמו שנאמר (כט,ט) "אתם נצבים היום פלגים ה' אלהיכם וגו' לעברך בברית ה' אלהיך ובאלתו אשר ה' אלהיך פרת עמך היום". וכתב רבינו הגר"א באדרת אליהו שעל ידי שהעמידם והציבם, הוא רומם והעלה אותם: 'אתם נצבים' הוא כנגד נפש ורוח, 'היום כולכם' הוא נגד ב' צלמין, 'לפני ה' אלוקיכם' כנגד ג' חלקי הנשמה - נשמה חיה יחידה, ע"כ. ולכאורה, מדוע צריך את הברית הזו, והרי כבר נאמרו התוכחות והקללות הנוראות של פרשת כי תבא, תוכחות כאלו שרק עוד בדור הקודם אנשים ברחו מבית הכנסת בשעת קריאת התוכחות מפני אימה ופחד, וקל וחומר דור דעה... וכבר שם הקב"ה הדביק אותנו אליו "כאשר ידבק האזור" שאי אפשר להתנתק. א"כ, מה נוסף והתחדש בברית האמורה כאן שוב.

אלא טעם כריתת ברית הזאת כתוב להדיא (פסוק יז): "פן יש בכך שרש פרה ראש ולענה, והיה פשעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבו לאמר שלום יהיה לי כי פשרות לבי אלף".

והיינו, שלמרות שכבר נאמרו קללות חמורות, אלות הברית, מכל מקום כל זה אינו מספיק והיו צריכים ישראל בדור דעה לכריתת ברית נוספת, שיהיו "נצבים" להעמידם "לעברך בברית ה' אלהיך ובאלתו", ולהזהירם "פן יש בכך שרש פרה ראש ולענה", וזו כריתת ברית שמתחדשת בכל יום מחדש, כמו שנאמר "פרת עמך היום". והדברים מבהילים. ויש להתעורר מזה, שדברי תורה צריכים תמיד חיזוק על חיזוק, והוא יסוד לכל הדורות.

פן יש בכך שרש פרה ראש

וכתב רבינו הגר"א באדרת אליהו, דהך קרא ד"פן יש בכך שרש פרה ראש ולענה", מדבר באדם שהוא זך ונקי ואינו חוטא ח"ו, אלא שיש בלבו "שרש פרה ראש ולענה", ודימה זאת לפסל מיכה שערב בימים.

והיינו עפ"י המבואר בחז"ל (סנהדרין קג ע"ב) שכשעברו ישראל בים סוף פסל מיכה עבר עמהם, ולכאורה קשה, הרי פסל מיכה היה רק מאות שנים אחר כך (שופטים יז, ה), 'אלא השורש שצמח ממנו האיש מיכה שעבד הפסל הוא שעבר עמהם'. והיינו שלמרות שבקריאת ים סוף עם ישראל זכו לגילויים גדולים, מכל מקום היה ביניהם פגם דק מן הדק, שזה היה השורש לזה שיהיה בהמשך הדורות את פסל מיכה ויהיו מישראל שיעבדו לו.

וזה היתה התביעה והאזהרה לישראל בפרשה זו, שיעקרו מתוכם אפילו את השורש הזה שהוא דק מן הדק, שאפילו על השבטים שבטי י-ה היתה תביעה על זה, וזה מה שמזהיר אותם משה רבינו מפני השורש הרע הזה.

הדין על שורש חמשיים

ובדומה לזה כתב החתם סופר, שזה הביאור בספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו (ר"ה לב ע"ב), שמתים היינו כפשוטו, שגם אדם שכבר מת חוזר ונידון בכל שנה, מפני שמתוך מעשיו שהשאר בעולם יוצא שורשים של השפעה על אחרים, ואם על ידי מעשיו נכנס קצת קרירות למישהו, הוא נידון על כך, כי האדם נידון על כל התוצאות של מעשיו.

וצריך להתבונן ולהתעורר מזה, ומרובה מידה טובה, שאם על ידי מעשיו של אדם הוא גרם שיהיה חיזוק למישהו, זה מתייחס אליו ונחשב לו לזכות לדורי דורות.

1. עוד ביאר רבינו במקו"א טעם הדבר שבשבת זו אפשר לתקן את כל השנה, היות שבשבת זו כבר מתחילה קדושת הימים, וכידוע שהשפעת כל מה שנעשה בתוך ימי השבוע - בא מהשבת שלפניה, וממילא כבר שייך תיקון. ואף כי לעולם שייך תיקון, וכמו שאחז"ל (תרגום יונתן, ישעיה נה, ו): "בְּהִיּוֹת קְרוֹב" - 'כל זמן שאתה חי'. מכל מקום יש זמנים מסוגלים ביותר כמו דאיתא (ראש השנה יח ע"א) "בְּהִיּוֹת קְרוֹב" אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים.
2. ראה מה שהתבאר בזה בהרחבה במאמר לפרשת כי תבא.
3. וחז"ל הגר"א: פן יש בכך שרש פרה ראש ולענה - **השורש שיצמח ממנו פירות רעות**, ראש ולענה. כמ"ש חז"ל פסל מיכה עבר עם ישראל בים, והלא היה כמה מאות שנה ביניהם, אלא השורש שיצמח ממנה האיש מיכה שעבד הפסל הוא שעבר עמהם. וכמו שנסתלק השכינה בעת שראה יעקב את אפרים שותף לעצם הדברים כמו שכתוב: "אלה הדברים אשר דבר משה", והיינו שמהאמר בנבואה כשאר נבואות אחרי שהקב"ה דיבר עמו, ואמנם זה היה בשיא הדרגה של משה רבינו גדול הנביאים שלא קם כמשה, וראה לעיל בפרשת דברים שהתבאר ענין זה בהרחבה.
4. ובמקו"א הוסיף רבינו: וזהו הענין שביקש יעקב אבינו ע"ה (בראשית מט, ו): "בְּסֹסֶם אֶל תְּבֹא נִפְשִׁי בְּקֶלֶקֶל אֶל תַּחַד כְּבֹדִי", כי ודאי אין החטא עצמו שייך ליעקב ח"ו, אך ביקש שלא יאחז בשורשו כלל, ולא יאחז שייך אליו כלל. ואין המכוון על האמירה גרידא שלא יאמרו "בן יעקב", אלא על פנימיות הדברים שלא ישתין אליו כלל. ודוראן זה השיג יעקב אבינו על ידי התפילה עצמה, שמכח זה פעל שהחטא לא יהיה שייך אליו כלל וכלל.
5. וזהו מבואר היטב מה שנזכרת כריתת ברית נוספת אחר כריתת הברית בפרשת כי תבוא, שכריתת הברית של תבוא היא על עשיית החטא בעצמו, וכאן היא על דרגה גבוהה יותר שלא יהיה אפילו "שורש" רע.
6. והוסיף רבינו: כבר הבאנו את דברי **המגיד מדובנא** בשם **הגר"א** כי אין זה חילוק רק בקללות, אלא הוא בכל חומש דברים, כי ארבעת החומשים הראשונים נאמרו על ידי הקב"ה בעצמו, ואמירת משה לבני ישראל היה בבחינת שכירה מדברת מתוך גרונו של משה, אבל בספר דברים היה משה רבינו שותף לעצם הדברים כמו שכתוב: "אלה הדברים אשר דבר משה", והיינו שמהאמר בנבואה כשאר נבואות אחרי שהקב"ה דיבר עמו, ואמנם זה היה בשיא הדרגה של משה רבינו גדול הנביאים שלא קם כמשה, וראה לעיל בפרשת דברים שהתבאר ענין זה בהרחבה.
7. והוסיף רבינו, כי הכלל בדברי רבנו הגר"א ז"ל שהיו לו עוד הכרחים לפירושו.
8. לפי ביאור רבינו הגר"א, יבואר לשון רש"י: **היקל** משה בקללותיו לאמרן בלשון יחיד. ע"כ. שהקולא היא בזה שמדבר לכל ישראל יחד ולא לכל אחד ואחד.
9. וביאור הדברים, שאף שהאברהם בשאר ימים טובים ענינה ביום (מלבד בליל הסדר), אך בשבת אין חילוק בין היום לבין הלילה. ולכן בכל ימי הבריאה נאמר "ויהי ערב ויהי בקר", ורק בשבת לא נאמר, כי בשבת הבריאה חוזרת לשורשה עוד קודם החושך, וזהו יומו של הקב"ה שבו הבריאה לא נפגמה על ידי החטא הקדמון, וכל הבריאה בתיקונה.
10. והדברים מחוורים עם מה שנבאר לעיל, שצריך ברית מיוחדת של "נצבים" על הפקעת השורש הרע, וכמו שהתשובה אינה רק עזר להמעשה החיצוני אלא בעיקר לחזור עד השורש והרצון הפנימי ולתקן בשלימות.

בבה ה"דרכי שמואל" זיע"א

דש פרה ראש

התשובה האדם חוזר עד השורש והרצון הפנימי ביותר, ועוקר גם משם את החטא. ויש הרבה דרגות לזה, וכל אחד שומע את זה לפי מדרגתו.

ואמרו חז"ל (פסיקתא דרב כהנא כד, ז ועוד): שאלו לחכמה חוטא מה ענינו, אמרה להם חטאים תרדוף רעה, שאלו לנבואה. וכו'. ואפילו התורה שכתוב בה את

פרשת התשובה אמרה 'ביאי קרבן ויתכפר לו', שאפשר לכפר על ידי קרבן, אבל בזמן שאין בהמ"ק אין שום אפשרות לכפרה שהרי אין קרבן. ורק הקב"ה אמר 'עשה תשובה ויתכפר לו', כי החידוש

של התשובה שאדם יכול לחזור עד השורש העליון ביותר, הוא דבר שאין בו שום השגה, ורק הקב"ה יכול לחפש זאת.

וכיון שתשובה זה לחזור עד ה' - אין זו עבודה קלה כלל, וצריך הרבה עבודה בשביל זה, ולא מספיק חרטה בעלמא, שזה מנהג הרשעים ש'רשעים מלאים חרטות', ואמנם מבואר בספרים שגם זה דרגה, והלוואי שנאחז שם, אבל עיקר התשובה היא לחזור ולתקן את השורש הפנימי ביותר.

וכמו שכתב הרמב"ם על הפסוק (לא, יז): 'וְאָמַר בְּיָוֵם הַהוּא הֲלֹא עָלַי כִּי אֵין אֱלֹקִי בְּקִרְבִּי מִצְאוֹנִי הִרְעוֹת הָאֱלֹהִים... וְאֶנְכִּי הִסְתַּר אֶסְתִּיר'. וגו', וביאר הרמב"ם שזה עדיין לא מספיק כיון שזה רק הרהור חרטה ולא תשובה שלמה, ולכן עדיין יהיה לאותו אדם הסתר פנים, ורק לאחר שיקיים לבסוף 'וְשָׁכַח עַד ה' אֱלֹקָיו', אז יתקן לגמרי את החטא. כי תשובה שלמה עד ה' אין זה בא בקלות, וזה עבודה גדולה.¹¹

היתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו

ימי הרחמים

עומדים אנו כבר בעיצומו של חודש אלול, בתוקפו של חודש. ומעלתו של חודש אלול לא מוזכר בגמרא¹², אלא רק מצינו בפרקי דרבי אליעזר (פרק מו) שיש 'ארבעים ימי רחמים ורצון' שבהם משה רבינו עלה למרום וביקש רחמים על חטא העגל.

זמן בית דין שלושים יום

ובביאור מעלת חודש אלול, יש כמה מהלכים: המהלך הראשון הוא שזה 'זמן בית דין' לפני יום הדין, כי הזמן שנותנים בית דין לאדם לתקן את אשר עיוות הוא שלשים יום (ב"מ ק"ח ע"א). וזה נעשה גם על ידי תקנת תקיעת שופר, כי יש בטבע השופר שזה מעורר, ומונח בזה לעורר את 'זמן בית דין שלושים יום'. ואדם שלא חי ולא מרגיש את זה, זה לא פשוט, הוא צריך מזה בעצמו לקבל פחד ויראה...

ארבעים יום של ריצוי

ויש מהלך נוסף שזה זמן שהקב"ה מתרצה בו, וכדברי הוזה"ק (זו"ח כי תצא צו, ב) על חודש אלול 'דביה סליק משה לטורא למבעי רחמיה קמיה קוב"ה בגין דישתבק לישראל על חוביה דעגלא'. וכן בפרקי דר"א (פרק מו) מבואר שבימים אלו משה רבינו עלה למרום וביקש רחמים על חטא העגל, ובזה הפך את הימים הללו לימי רחמים ורצון, ועל ידי כוחו של משה רבינו נקבע הזמן של ימים אלו לדורות לזמן של ריצוי ועילה בעצם. וזה המקור לתקיעת שופר בחודש הזה כמו שכתב הטור (סי' תקפ"א):¹³

זמן של הרגל

אבל המהלך שנוגע לאנשים כערכי, כערכינו, אלו דברי הגר"א ז"ל (יונה ג, ג) שמבאר, שעניינו של חודש אלול הוא להתרגל שלושים יום בתשובה, ולכן הוא דווקא חודש שלם של שלושים יום, שלאחר שהאדם התרגל בתשובה, אז מגיע הוא ליום הדין עם התשובה בשלימות.

ובראשונים כבר מוזכר ששלושים יום זהו זמן שאפשר לקנות הרגל (עי' שו"ע או"ח קיד, ס"ח ובנו"כ), וגם זה כמו שלשים יום קודם החג.¹⁴

11. ע' נדרים (ט סוף ע"ב), ומובא בספרים, עין בראשית כהנא (שער היראה פ"ג) בשם ספר חסידים. ועוד.

זהו הזמן להתרגל לדרכי התשובה, לפקח על ענייניו, לפשפש ולמשמש, ולתקן מעשיו הטובים מן הרעים. וכל אחד יודע תחלואי נפשו ונגעי לבבו, וצריך בכל השלושים יום האלה להתעצם ולהתחזק בזה, ובימים הללו אפשר לקנות דברים בעבודת השי"ת לכל השנה כולה.¹⁵

עיקר השופר באלול להתעוררות

בשולחן ערוך (תקפ"א ס"א) כתב שנוהגין לומר סליחות מתחילת חודש אלול, והרמ"א כתב שאין אנו נוהגין כן אלא תוקעים בשופר. ומבואר שתקיעת השופר עומדת במקום הסליחות. ורואים מזה שבכוונה להביא להתעוררות גדולה.

ופשוט שההתעוררות יכולה לבא רק על ידי התבוננות, וקיום המנהג של תקיעת שופר בלי התבוננות אינו עושה כלום. ושואל אולי יש רק איזה תועלת בבחינת סגולה... אך להסתפק במעט מן המעט הזה, בלי להשתדל לזכות ליותר על ידי התבוננות ועבודה עצמית, הלזה חיים יקרא! זה ככל הדברים שהם מדרבנן שהעיקר זהו המכוון שבתקנה, ובדאי שאי אפשר לסור מעצם הדברים וחובה לקיימם כפי המנהג, אבל העיקר הוא להתעורר מכך.

וידועים דברי הרמב"ם (תשובה פ"ג ה"ד) בלשון הזהב, ורוח ה' דיבר בו: אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו, כלומר עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם, אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל, הביטו לנפשתיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם, ויעזבו כל אחד מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה. ע"כ.

והנה, תקיעת שופר שבראש השנה ודאי היא גזירת הכתוב, וכדברי חז"ל (ר"ה טז ע"א) למה תוקעין בראש השנה - רחמנא אמר תקעו. ע"כ. ומכל מקום כתב הרמב"ם, שיש רמז בדבר שנתעורר לשוב בתשובה. ובדאי כן הוא בשופר שתוקעים בכל יום מימי האלול שהוא רק כדי לעורר את האדם לשוב בתשובה, וכולו בשביל רמז זה. ומבואר בדברי הרמב"ם, שעיקר ההתעוררות של השופר היא מ'השינה בהבלי הזמן', וכבר אמרו חז"ל (ב"ר יז, ה): 'תחילת מפלה שינה'. ושינה אחד משישים במיתה (ברכות נז ע"ב), וכמו שמבכרים כל יום 'המחזיר נשמות לפגרים מתים', ואנו צריכים להתעורר מהתרדמה...

רבי ישראל סלנטר זצ"ל אומר: 'הכישלון סולם לעליה', והיינו, שעל ידי שמתבונן בסיבת הכישלון ילמד ממנו איך להתעלות, כי העיקר הוא ההתבוננות, וזה גם עיקר התביעה - "עמי לא התבונן" (ישעיהו א, ג).

ומפורסם על בעל התרומת הדשן כפי שמעיד תלמידו בלקט יושר, שמחודש אלול עד יום כיפור או עד אחרי שמחת תורה, היה מאריך במשך כשעה באמירת 'ברוך שאמר'. ואף שמדרכי התשובה ההנהגה הזו לא שייכת דווקא לזמן הזה, אבל יש כאן דרגה של התרוממות, דרגה של יותר קרוב לקרבת ה', יותר שייך לקב"ה, וזה שייך בזמן הזה.

ימי הביקור

"ימים יבדרו"

נמצאים כבר בזמן שהוא כמעט הזמן האחרון לפני ראש השנה, ואם אדם לא מתחיל להתעורר ולהכין את עצמו ו'יפול' ח"ו בלא שום הכנה לראש השנה וליום כיפור, הרי הוא כמעט ולא שייך לימים הנוראים, ואינו יכול לקבל מהם רח"ל, כי אם אין 'חרישה' מה שייך לעשות 'זריעה'...

הכנה הזאת, היא היא עיקר עבודת ימי הסליחות! ועצם מנהג 'אמירת סליחות' - הוא רק מעשה חיצוני כדי להזכיר לנו להתעורר... ומה יועילו כל המזכירים אם לא נשתדל לעורר את עצמנו, לטוב לנו כל הימים!

והנה, כשמגיעים עשרת ימי תשובה כבר פתוחים שערי שמים, וכבר יש מצב של "דָּרְשׁ ה' בְּהִמְצָאוֹ", אבל גם לפני שמגיעים ליום הדין, נתן הקב"ה בחמלתו ואהבתו לעמו שיהיה מציאות של חודש רחמים, כדי שלא 'יפול' בלא הכנה ליום הדין, ומשום שכדי להגיע למצב הגבוה של קירבת ה' בראש השנה, צריכים להשתייך לזה, וחודש הרחמים - חודש אלול הוא הזמן להתקרב.

ובאמת חושבני שבימים אלו הקרובים ליום הדין אין כל כך טעם לדבר על התעוררות בפני בני תורה, הרי הימים עצמם הם "ימים יבדרו"... הלוא אנחנו כל

המשך בעמוד 10

12. והרחיב רבינו בכ"מ, כי לתשובה השלימה זכה רק דוד המלך, שהוא זכה להגיע לשורש למעלה למעלה כאילו לא חטא. וזאת על ידי תפילות ספר תהלים שזה כולל את כל התפילות של כל כלל ישראל, ואכמ"ל.

13. רבינו היה מציין, רק כי בפרשת כי תצא מצא חז"ל את המקור היחידי מהתורה לחודש אלול בפסוק 'ובכתה את אביה ואת אמה חודש ימים', וראה במאמר לפרשת כי תצא.

14. רבינו היה מזכיר בזה את דברי רבינו הגר"א שהכריע, שלא היו ג' פעמים ארבעים יום, והיה רק פעם נוספת של לוחות שניות, אבל בכל הארבעים יום שקודם לזה, משה רבינו היה בכל יום עולה ויורד, הולך לעסקיו, ועסקיו של משה רבינו היה לרדת אל העם להזהיר ולצוות אותם על התשובה, ואחר כך עלה לארבעים יום, ימי רצון ורחמים, עד שהקב"ה אמר לו ביום הכיפורים סלחתי כדברך. והיה מוסיף רבינו זיע"א, כי זה מקור גדול לדברי האר"ל על הגמרא 'אחורי ארי ולא אחורי אשה', שצריך לשוב בתשובה בחודש אב שהוא מזל ארי ולא להמתין לחודש אלול שהוא מזל בתולה, שמאנא אולי מקור לדברי שבאמת הימים שקודם אלול הם ימי התשובה, והימים של אלול עצמו הם ימי רצון וסליחה, וצריך לבוא אליהם מוכנים אחרי תשובה.

15. עין בזה בדברי המאירי בחיבור התשובה.

16. בנותן טעם לציין מה שהיה מזכיר בשיחותיו חודש אלול, כי מן הרב מבריסק זצ"ל ישב פעם בחודש אב ברחוב מסויים בירושלים, והתבטא באמצע: "אז איך דארמאן זאך אז נאך אביסל מער ויר א-חודש איז דער יום הדין, גייט מיר אוועק דער אפטיט פון אלעס דינג..." [כשאני זכר שעוד יותר מחדש מגיע יום הדין, מסתלק ממני התיאבון מהכלל...]. והתחיל לרעדו, ראו עליו ממש רעדה, יצא לו כל הטעם...

ובהקדמה לספרו 'דרכי שמואל' (אהלות), כותב רבינו על רעייתו הרבנית ע"ה: לא אוכל תארה, מעת החל למשמש ובא חודש אלול כבר החל רוח ה' לפעמה. כל החודש היתה מרבה בתפילה וחשבון הנפש, חדרת יום הדין היה לגד עיניה וחושיה כמחוש ממש. כל יום הדין, התפילות ולרבות בעת האכילה, חשה פחד הדין כמעט בלי היסח הדעת כלל.

17. באחת משיחותיו של רבינו בתוך ימי הסליחות, אמר דברים נכוחים בצורת אמירת הסליחות והשפעתם: מעיקר הדין צריך לומר את הסליחות באשמות הבוקר וכן נהגו מקדמת דנא, וכך הסליחות מסוכות לתפילת שחרית, ועל ידי שממשיכים את השפעת הסליחות לתפילת שחרית - הם משפיעים לכל היום. ואמנם אנחנו נוהגים להקל לאומרום כבר מחצות הלילה, אבל צריך לעשות לזה המשך למעשה על ידי לימוד תורה, ומי שאינו יכול, לכל הפחות שילמד מוסר בכדי שיהיה לסליחות קיום, ולא שמיד לאחר הסליחות שוכח מהכל והולך לעסקיו...

אנחנו גם נוהגים שלא אומרים הכל כי 'טוב מעט בכונה מהרבות שלא בכונה', אבל לכל הפחות במעט שאומרים צריך להתבונן שלא יאה 'בְּשִׁפְטֵי קִבְּדוֹ יִלְבֹּוּ רַחֵם מִקְּנִי'. ויש בסליחות מוסר נורא לכל מי שמתבונן במה שהוא אומר.

תיאור על ימי הסליחות במחיצתו של רבינו זיע"א, מביא הרה"ג רבי מנחם נובורוצקי שליט"א: רבינו אמר פעם, כי אמירת הסליחות היא תיקון חכמים, ובזה בודאי עיקר המכוון הוא ההתחזקות הכללית ולא עצם האמירה, ואם ח"ו לא יהיה חיזוק, לא לזה כיוונו חכמים בתקנתם. וכן במהלך ימי הסליחות היה מרבה לעורר לא לשכוח את העיקר, להתחזק בלימוד התורה ולעשות תשובה. והיה מתאונן על שישנם כאלו שאמירת הסליחות גורמת אצלם לירידה בסדרי הלימוד, והיה אומר שאם כך עדיף שלא יאמרו את הסליחות...

כך קרובים ליום הדין, ואם ח"ו ההרגל לקח לנו את התעוררות, יש לחשוש ולקפד האם נתעורר על ידי דברים בעלמא, בלי מעשים של התעוררות.

כאילו מקריב את עצמו

ימי הסליחות נקראו בלשון הראשונים 'ימי הביקור', ואלו ימים שנתן לנו הקב"ה לבקר עצמנו לפני יום הדין, ומטרת ימי הביקור היא שהאדם יסיר מעצמו את כל המחיצות והמפריעים המכבים את אור הנפש - 'נִרְ ה' נִשְׁמָת אָדָם'. ומכיון שכח ההרגל רב יותר מתבוננתו ושכלו, לא מספיק התבוננות שטחית לעורר את הפחד ליום הדין ולהשתלט על ההרגל החומרי והגופני, אלא צריך להתחנן ולבקש לפני ה'.

והיינו שהאדם בראש השנה נחשב כקרבן, וכמו שכתוב בקרבנות היום (במדבר טז, ב): 'וְעִשְׂתֶּם עֹלָה', ולא כמו בכל הקרבנות שנאמר בהם 'וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה', וכתבו הקדמונים¹⁸, 'ללמד שבראש השנה יעשה אדם עצמו כאילו מקריב את עצמו, ואם כן יש לו בחינה של קרבן, ומעתה צריך לבקר ולבדוק עצמו ומעשיו. ואסור לחכות ממש עד הרגע האחרון, אלא צריך להקדים כמה ימים קודם יום הדין.

ומשום כך קבעו את ימי הסליחות לכה"פ ארבעה ימים, כי זמן ביקור של קרבן רגיל הוא ארבעה ימים, וכל שכן הביקור אצל האדם שצריך להגיע למצב שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם, כמו שכתב הרמב"ם (תשובה פ"ב ה"ב) שזוהי תשובה גמורה. וכידוע בשם מרנא הגר"י סלנטר זצ"ל שכוונת 'יעיד עליו יודע תעלומות', שאפילו אחרי שהאדם בעצמו מרגיש, וכבר נדמה לו שהוא בודאי לא ישוב לכסלה, על זה אומר הרמב"ם שצדיק אין בטחון שיעיד עליו יודע תעלומות! אבל אם הוא עצמו לא מעיד על עצמו הרי שאין כאן כלל התחלה... ובזמנים הללו שחאננו נמצאים כבר ממש בתוך ימי הביקור, ודאי החיוב הוא יותר גדול. והנה איתא בגמרא (חגיגה ט ע"ב): אין אומרים בקרו גמל אלא בקרו טלה. ע"כ. והיינו שגם בשביל ביקור

צריך שנהיה ברי מעלה... שהרי הגמל הטמא לא שייך בביקור, אלא רק הטלה הטהור¹⁹.

וצריך לפשפש במעשיו, ומבואר במסילת ישרים (פ"ג) שיש 'פשפוש' ויש 'משמוש'. 'פשפוש' הוא מהמעשים הרעים, ו'משמוש' הוא בתוך המעשים הטובים, לבדוק כמה הם נקיים וזכים. וככל שהאדם יותר נקי, הרי זה יותר שלימות. וכמו שקרבן ראוי שיהיה כמה שיותר מהודר, כמו כן ראוי שהאדם יהיה כמה שיותר זך ונקי. וצריך לעשות ביקור גם בלב, והרי 'עֶקֶב הֶלֶב מִכָּל אֲגָזֶשׁ הוּא מִי יָדְעָנוּ' (ירמיה יז, ט).

ימים של חסד

עוד מצינו בשגב גדולתן של ימי הסליחות, שיש בהם הארה של חסד מיוחד, וכמו שביאר רבנו הגר"א ז"ל שלכן אומרים סליחות ד' ימים לפני ראש השנה, כי ראש השנה הוא היום שבו נברא האדם, 'זה היום תחילת מעשיך', ומאכן ואילו היום העולם מתקיים על ידו, וכמו שפירש רש"י בביאור הכהן (בראשית ב, ה): 'וְאָדָם אֵין לְעֵבֶד אֶת הָאֱלֹהִים'. אבל בימים שקדמו לבריאת האדם היה העולם מתקיים בחסד, וכדכתיב (תהילים פט, ג): 'עוֹלָם חֶסֶד יְבָרְכֶה'.

וממילא ימים אלו נשארו לדורות ימים של חסד, שהרי 'מדה טובה מרובה' (סוטה יא ע"א). ולכן תיקנו בימים אלו לומר סליחות, כי 'מידה טובה' נשארת בקיום לעולם, וכל שנה ימים אלו הם ימי חסד.

ועל כן, מצד אחד יש רחמים גדולים בימים אלו - הקב"ה מתקרב אלינו וקל לשוב בתשובה, אבל מצד שני 'אליה קוץ בה', שאם לא מתעוררים - הדין וחשבון בימים אלו הוא גורא נוראות.

להתפלל על ה'חיים'

כידוע, תפילות ימי הדין הם בעיקר על כבוד שמים,

וב'נפש החיים' (ש"ב פרק יא-יב) האריך בזה, וכתב שכן צריכה להיות הכוונה בתפילות בכל השנה, שכל התפילות כנגד תמידים תקנום, שכולה לגבול סליק, וגם הבקשות הגופניות צריך שתהיה כוונתו בהם רק צורך גבוה לבד²⁰. וכיוצא בזה מבואר ב'שנות אליהו' להגר"א על המשנה (ברכות פ"ה מ"א): 'כדי שיכוונו את ליבם למקום'²¹.

אך מאידך גיסא, היו גם מן הגדולים שיעצו לאדם לבקש בתפילה על צרכיו, וכמו שכתב ב'יערות דבש' (ח"א סוף דרוש א)²² שראוי להוסיף בכל תפילה כל מה שמעיק על לבו ותחלואי נפשו, מפני שבזה יבוא יותר להתעוררות הלב.

ולמעשה אין סתירה בין הדברים, ואלו ואלו דברי אלוקים חיים. כי בודאי שתכלית התפילה לצורך גבוה כמו שהאריך ב'נפש החיים' שם. אבל מאידך גיסא, אנו צריכים להכיר את עצמנו ולדעת כמה אנחנו רחוקים. ובמצב שכזה יש צורך להתעורר ולהביא את הלב למצב של תפילה, וידוע משל החובת הלבבות' על המתפלל בפה ובשפתים בלי כוונת הלב שהוא כמו מי ששלח אל המלך שלוחים אלמים וחרשים. ולכן צריכים אנו לאחוז בזה גם בזה, כולי האי ואולי...²⁴

ואולם אמרו בשם מרן החזון איש זצ"ל, שלכל הפחות בראש השנה על כל אחד ואחד להתפלל על דרך שכתב ה'נפש החיים' [נפש החיים'דיק].

ולענין בקשות פרטיות בראש השנה בענייני גשמיות, הגם שבודאי שעיקר תפילתו צריך שתהיה על רוחניות, ועל זה ישים את לבו, אבל ידוע בשם מרנא הגר"י סלנטר זצ"ל, שמי שאינו מבקש ומתפלל על חייו ועל מצבו הגשמי צריך בדיקה בנפשו אם ח"ו אין פחד הדין לנגד עיניו²⁵. ואכן הגר"י סלנטר זצ"ל היה מאריך בזכרנו לחיים, להחזיר בו את האמונה כי חייו תלויים ועומדים לחיתוק פסק הדין ביום הזה²⁶.

וזו חובת השעה, להציל את נפשו, להתעורר למעשה, להיות בריה חדשה עם חיים רוחניים אמיתיים, כי זה כל האדם²⁷.

עוד התבטא רבינו ואמר: בעבר היתה יותר התעוררות באמירת הסליחות, כי בעבר אנשים נהגו באופן פשוט יותר, וכאשר זכרו בדין תיכף אחזתם אימה וחרדה ועשו תשובה, אבל כיום רגילים לעבוד יותר עם השכל, ולכן כאשר אדם רוצה לעשות תשובה הוא נזכר שכבר עשה תשובה שנה שעברה ושב לסורו, וחושב מחשבות איך להתחזק השנה יותר. ולכן כיום מתעסקים יותר עם עבודת התשובה ומתמקדים פחות באמירת הסליחות.

סדר הסליחות' של רבינו היה מלא בהתחדשות ובהתעוררות מדי שנה ושנה, ולא חדל מלעורר ומלהתריע שהעיקר הוא ההתעוררות, ויש להשיג על האמירה שלא תהא מצות אנשים מלומדה. ואצל רבינו לא אמרו את כל הסליחות בער"ה ובעש"ת, אך גם לא כפי הסדר המקובל בישיבות, אלא בכל שנה מחדש היה מורה לחזן בשעת מעשה איזו סליחה לומר עתה, ובדקו ומצאו כי אין הסדר הזה בכל השנים, אלא 'אחר כוונת הלב הן הן הדברים'. ובסליחות הנאמרות בצום גדליה, הקפיד רבינו שיאמרו את הסליחה הנוראה: 'עזוב נא בן אדם' וכו' (לאחר תחנית 'שמע קולנו') בהתעוררות גדולה ונוראה, היה דופק על הסטנדרט שלו כמה פעמים ברגש עצום, וכמה פעמים הביע את פליאתו כיצד מדלגים את הסליחה הזו שהיא מעוררת כל כך על תכלית וקץ האדם.

18. עיין **משנ"ב** (סימן תקפא סק"ו) בשם **אליהו רבה** ועוד. **ובירושלמי** (ר"ה פ"ד ה"ח) איתא: בכל הקרבנות כתיב: 'והקרבנתם' וכאן כתיב: 'ועשיתם', אמר להן הקב"ה מכיון שנכנסתם לדן לפני בראש השנה יוצאתם בשלום, מעל אני עליכם כאלו נבראתם בריה חדשה.

19. העולה מזה, כי זמן הביקור אינו תחילת העבודה אלא המשך וסוף העבודה, שתחילה צריך להגיע לדרגה של טהרה בבחינת 'בקרו טלה', ורק אחר כך מגיעים ימי הביקור למי שיש מה לבקרו... 20. וז"ל רש"י: ומה טעם לא המטיר, לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתם של גשמים, וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו, וצמחו האילנות והדשאים. ע"כ.

21. וז"ל נפש החיים: וענינו הראות בנוסח תפלת ראש השנה שהוא מסודר הראשו עד סופו רק על כבוד מלכותו ית"ש שתתעלה בכתחילה קודם חטא אדם הראשון, וגם נוסח תפלת כל השנה, אף שלפי פשוטו הנראה רובו ככולו מסודר על עניני צרכי עצמו, ודאי ברור לכל מבין, וממקומו הוא מוכרע, שלא כיונו אנשי הכנסיה הגדולה על הנראה מפשוטו פירוש המלות לבד וכמו שכתבתי לעיל פרק י, ותפלות נגד תמידין תקנום שהיו עולות כליל לאישים כולה לגבול סלקא ולא היה בהם חלק הדיוט כלל. עכ"ל.

22. וז"ל הגר"א: פירוש שאסור לכוין בתפלה לצורך עצמו, אך להתפלל כל ישראל בתכלית השלימות ויהיה נשלם כנסת ישראל למעלה, אבל לא צורך עצמו. אלא יתפלל באלהי נצור על עצמו, שתפלת אלהי נצור הוא על עצמו. וזהו שאמרו כאן כדי שיכינו לבם לאביהם בשמים, לית שיכינו בדיבור. עכ"ל. ומבואר לכאורה כי אין כוונת הלב האמורה כאן לכוין פירוש המילות של התפילה, אלא הוא בתוכן כוונת התפילה, לכוין את ליבו לבקשת שלימות כנסת ישראל עם הקב"ה.

23. וז"ל היערות דבש: בברכת שמע קולנו וכו', בו ישים כל מגמותיו לה' להתפלל לו על כל צרכיו אפילו דבר קטן או גדול, לא יבצר דבר מה שלא יתפלל בו לה', אם צריך לעשות שידוך עם עצמו או בניו ובנותיו, יתפלל לה'. לסחורה יתפלל לה', שיעליו ויוליכו בדרך הישר. כללו של דבר, אין דבר מה שרצונו לעשות בו ביום, מה שלא יתפלל לה' להצליחו ולהוליכו בדרך הישר ונכון, ואצ"ל אם יש לו ח"ו איזה צרה בתוך ביתו, שצריך להתפלל, וכן אם יש לו איזה שמחה, שיתפלל שלא יחטא בשמחה ולא יקרהו עוון שלא תהיה ח"ו שמחה שאחריה תגלה. ועל כל ענין מה שעוסק, יתפלל בלשוננו, ואף כי ישנו קוץ על ואלו יוכל להתפלל בשלש עברי כחציו, הוא חביב לפני הקב"ה כאילו הרבה להתפלל בלשון רחבה שפה ברורה ונעימה וצחה. עכ"ל.

24. ומדוקדק הדבר, שבי'יערות דבש' כתב על חשיבות הבקשות הפרטיות בברכת 'שמע קולנו', והיינו שנוסח התפילה של אנשי כנה"ג הוא כדברי ה'נפש החיים', אך בתורת תוספת בברכת שמע קולנו יוסיף צרכיו הפרטיים.

25. רבינו היה רגיל לומר, כי שמע בשם **מרן הגר"ז מבריסק** שהוא רואה כי במכתבים שאנשים כותבים לפני ראש השנה הם מרבים לברך ברוחניות, וממעטים לברך ברכות גשמיות. ולעומת זאת במכתבים של אביו **מרן הגר"ח** הוא רואה שעיקר הברכות הם על גשמיות... ואמר על כך הרב מבריסק, כי ככל שהאמונה ברורה יותר שיש דין בראש השנה על החיים שלנו, כך מרבים יותר לברך בגשמיות...

26. שמעתי **מהרה"ג רבי אריה פישר שליט"א** ששמע מרבינו הבחנה קצרה ורבת משמעות על תוקף קדושת יום ראש השנה, דנהה בכל יום טוב רק בחוץ לארץ יש שני ימים, והיינו מפני שבחו"ל אי אפשר להכיל את הקדושה ביום אחד זה חייב להתפרס על שני ימים, אבל בראש השנה גם בארץ ישראל יש שני ימים, שקדושת היום גדולה היא עד מאוד.

27. רבינו היה חוזר בשיחותיו ומעורר על כך, שצריך לשמור את ההתעוררות של ימים אלו לכל השנה כולה, והיה אומר שבהגיע ראש השנה כולנו מרגישים שהיום הוא יום מיוחד, מתלבשים, מתאספים, אומרים תפלות מיוחדות, ומסתמא יש גם התעוררות רוחנית. אבל אם האדם מסתפק בהתעוררות הזאת ואחר כך חוזר למצבו הקודם, הרי זה עוד פחות מאותו ששב בתשובה ואחר כך שנה בחטאו. כי שם יש אדם שעשה תשובה ממש רק שחזר וחסא, ואילו התעוררות לבד אינה אפילו התחלה של תשובה!

והיה רגיל להביא בה אית משלו **של מרנא בעל התקנת סופרי'** בדרשותיו (ח"ג לה, א): ולא כמו שאנו עושים מרבים בתהלים וסגרים בבית הכנסת, ואין שבים מרוע מעלליהם כי אם מוסיפים גנים עם כל פרי מאכל הדודאים נתנו ריח טוב מאוד, ואנשים טובים יפים מתענגים בדשן נפשם, הוא חושק ומתאוה לעלות שם גם הוא. ויהי הבעה"ב מתיירא שמה ילכו האורחים שמה ולא ישובו אליו עוד, על כן פיתם בדבריו שיתנינו והוא יביא להם פירות מפרי החר ההוא ויתענו פה בביתו ולא יטריחו לעלות החר ההוא. וכן עשה, והביא להם מטוב הארץ ההיא, והוסיף להם יגון ואון על כי בהתערב ריח הפירות הטובים עם שאר ריח הרע מדיה, ובהתערב מאכלים מתוקים עם המרים היו מתועבים ומשוקצים ביותר...

כן ממש יאירע לאנשים המתאספים אצל יצר הרע בדירה סרוחה שלו, ובקפוח עיניהם בימים האלו ורואים כי רע ומר מאכלם ומשקם אשר שתו ולעו, ורואים הר' גבוה ותלול וצדיקים מתענגים מפרי כפיהם, ומתאבים לעלות שמה גם המה, והיצר הרע מפתם שיביא להם מאותן הפירות שיאמרו תהלים ומעמדות כל היום וכל הלילה לא ייחשו, ולא עיינו בהלכות תשובה להרמב"ם שעיקר תחילת התשובה לקבל עליו ולהעיד עליו הבורא ית"ש שלא ישוב עוד למעליו הרעים, כי לא יתקבלו מעשיו הטובים אם יתערבו עם הרעים שבליבו כמ"ש במשל.

והיה מדגיש רבינו כי זהו ענין התשובה, שהיה שינוי אמיתי שזא אצלו משהו, ואם האדם רק מתעורר מהפולות שנעשות ביום הזה, אמנם זה לפחות סימן שיש לו איזה חיים רוחניים, ויתכן גם שזה מוכרח כדרך כדי להגיע לתשובה, אך מכל מקום עדיין אין זה התחלה של התשובה עצמה, ולזה מוכרח שהיה שינוי במעשים.

הגאון רבי פנחס שוב שליט"א רב קהילות אש"י ישראל ב"ב ומשכן אהרן מו"ע

וישועות יעקב סימן תקפה) הא"ך נפיק מי שחציו עבד וחציו בן חורין בתקיעות דאחר, הא לנפשיה לא מצי לתקוע וכל מילתא דאיהו לא מצי עביד שליח לא מצי משוי, ולכאורה ע"כ דא"י התקיעה כחלק מהמצוה אי"ו בגדר חלות אלא מעשה גרידא אשר בזה ליכא הך כללא כידוע מתוס' עירובין (יג, א), וא"כ ה"נ בנ"ד מהני לשלוח קטן לעשיית מעשה להרבה פוסקים.

מיהו אפשר דב"ח הנ"ל איירי דוקא דהבר חיובא תוקע נמי לנפשיה, ובוה י"ל דמהני אף בזה כמבואר (ב"מ ח) דא"י דאין שלד"ע אי עביד לנפשיה ולחבריה מהני, [ועד"ז כתבו תוס' קידושין (כג, ב) דכהן אי אינו שלוחא דבעלים לבד אלא הוי נמי שלוחא דרחמנא ל"ש ע"ז הסברא דכל מידי דאיהו ל"מ עביד וי"ל], אבל בקטן לא אשכחן סברא זו.

עוד יש לדון בנ"ד משום כונה דקטן לית ליה מחשבה, וע"כ אף דאית ליה מעשה מ"מ מחשבה להוציא אחרים לית ליה, ועיין מקראי קודש (סימו כו) שהביא דבטורי אבן (ר"ה כט) מבואר דמהני בגדול עומד ע"ג, [וי"ל ע"ז לפי"ז לדרך הגר"ש בגדול עומד ע"ג דהוא מטעם שהגדול מכויין לשמה אי מהני נמי בניד"ד], עוד הביא ראיות מחיוב דרבנן דקטן מוציא לאביו בבבמ"ז דרבנן ועד"ז בפריסת שמע וכו', וי"ל דדרבנן שאני ואינו ראייה לניד"ד דהאשה צריכה חפצא דתק"ש דאורייתא.

מיהו בהא גופא איכא למידק אי צריכה תק"ש דאורייתא דהא יוצאת בתק"ש אף ממי שכבר יצא אף דאינו ערב לה דהא אינה מחוייבת דסגי בתק"ש דאינה של חיוב וא"כ הא אפשר דאף בזה יועיל.

ולמעשה ודאי לכתחילה יש לחוש לצאת מגדול אבל אפשר לברך נמי על תק"ש דקטן שתוקע עבורה [אבל אם תוקע נמי לנפשיה דלא מינכר דעושה לדעת הגדול לא תברך], כנלע"ד.

אם מותר לתקוע בר"ה תקיעות כשיטות דחיות

ע"ד השאלה האם מותר לתקוע בר"ה תקיעות כשיטות דחיות אשר אפשר דלרוב הפוסקים אין יוצאים בהם יד"ח תק"ש. - הנה בעיקר ענין התקיעות בר"ה אי הותרו לגמרי, עיין טור (סימן תקפט) בשם בעל העיטור וכן בבית יוסף בשם הגהות מיימוני (פ"ב משופר) והיראים ועוד ראשונים דאסור לאיש לתקוע לאשה אם אינו יוצא יד"ח בתקיעה זו דאין לתקוע שלא לצורך, ואף דלדידהו שרי לעצמן להתירו להם האיסור משום נחת רוח, אבל אין אומרים לאדם חטא משום נחת רוח דחבריה, [והרא"ש ורמב"ם פליגי וכן פסק השו"ע], ומה"ט פסק הרמ"א (סימן תקצו) דאחר שגמר הק' קולות שוב לא יתקע, [וכן מבואר מדברי הרמב"ן במעשה דמגנצא דהתוקע עבר על שבות דרבנן וע"ש].

והט"ז (סימן תקצו) פליג ע"ז וליכא איסור לתקוע בר"ה, ועיין פנים מאירות (ח"א סימן קב) דבנשים דאין מצוות אף הט"ז מודה דאסורות בתקיעה סתם, ועיין באמרי ברוך (סימן תקפה) ובשוואל ומשיב (ג' ב' קנ"ה) דאיתו מדברי הר"ן שבת (ד, א) דלצורך יו"ט לא גזרו כלל.

ובבמ"ק הקשה א"כ הא"ך היתירו לתקוע ק' קולות מה דלא תקנו חז"ל, ותיירץ דע"כ דכל כמה דמוסיף לתקוע ה"ו מכלל המצוה, וכדכ' נמי לעיל מלבוס ועוד.

עלה בידינו לפי"ז דלתקוע עוד קולות ממין הקולות דהמצוה שרי, או משום דה"ז נמי מצוה, או אפשר דכיון דצריך לזה ה"ז מכלל נחת רוח דהתירו מה"ט הך שבות [דומיא דנשים]. ונפ"מ לפי"ז לתקוע קולות שאינם מדינא כלל, ולרוב הפוסקים אין יוצאין בהן יד"ח אפשר דאסור, דבוה ל"ש טעם המו"ק דה"ז בכלל ריבוי התקיעות דהותרו, דהא אי"ז תר"ת, ובוה א"ש דברי הראב"ן במעשה דמגנצא דעברו אשבות, משום דלא עלתה למעשה תקיעה מה שהוסיפו.

מיהו בשו"ע מבואר דמנהגם בסוף התפילה להריע תרועה גדולה, וזה צ"ב אמאי שרי הא אין כאן מעשה תר"ת.

נתחלפו בעלי תקיעה אם צריך לברך

הנה בשו"ע (תקפה, ג) אם התחיל לתקוע ולא יכול להשלים ישלים אחר, ודי בברכה שבירך הראשון, והוא שיהיו שם התוקעים האחרונים בשעת ברכה, ואפי' אם בירך ולא יכול לתקוע כלל השני תוקע בלא ברכה וכו'.

וי"ל ע"ד הנהגה אם נתחלף לו השופר קודם תקיעה ראשונה, מבואר במשנ"ב (תקפה סקי"ח) דטעמא דא"צ לחזור ולברך משום דהיה לפניו הו"ל כדעתו ע"ז נמי, הא לא"ה לא, וא"כ בנתחלפו בעלי תקיעה לכאורה לא גרע משופר, ואף דעיקר המצוה בשמיעה מ"מ החפצא דמצוה הא הוא התוקע. ואין לומר דהיינו נמי מה"ט דהתוקע השני היה מוזמן לפנייהם בשעת ברכה, דהא מבואר במ"ב דא"י א"כ ל"ה בשעת ברכה נמי מוציאין בלא לברך.

ובמקור הדברים בראשונים שהובאו בבית יוסף מבואר גבי קריאת התורה דאם נשתתק באמצע קריאת תיחזור העולה תחתיו ויקרא מתחילת קריאתו ויברך, הא לא"ה לא יברך, והקשה הב"ח אמאי לא יברך ברכה ראשונה, ועיין פמ"ג (מ"ז א' שם), ועד"ז שיטת ה"מ דהאחר שעולה תחתיו אינו מברך עוד, וצ"ב כנ"ל, [וביותר דהא להרבה פוסקים כשמחליף ס"ת אף אי היה דעתו ע"ז מתחילה צריך לברך, עיין מג"א קמג, ד מסוגיא דיומא ע, א].

ולמעשה הא ודאי לא יברך כמבואר, אבל יתכן דלכתחילה צריך לכיון אף אי אחר יתקע דיפטר, והפוסקים דלא חייבו לברך אפשר דס"ל כהשיטות דלעולם אינו חייב לברך אם מחליף החפצא דמצוה.

שוב נתבוננתי דאפשר דלעולם הברכה אמצוה אהא דנתן לו הבורא"ש הכלי לעשות בו המצוה או הכח כגון ברכת הלל וע"כ כששומע מאחר אין הברכה אלא על כח השמיעה ולא שייך לחזור ולברך עתה.

מי שאינו יודע אם תוקעין עתה תקיעה שלפניה או שלאחריה.

הנה בריטב"א (לג, ב) מבואר להדיא דלא איכפת לן כלל בזה.

ועיין רא"ש (פ"ד ס"י) שהביא הקושיא אמאי צריך ב' תקיעות בין תשרית לתשרית ולא סגי בתקיעה א' דממנ"פ מהני, ותיירץ דכיון שעשה התקיעה לשום פשוטה אחרי תרועה לא רצו שתעלה לפשוטה שלפני תרועה, ובפשוטו מבואר דבכה"ג ל"מ עכ"פ לכתחילה [דלא רצו לעשות כן], אמנם הנה בתוס' הק' ע"ז מהא דמשך בשניה כשתים דהיה עולה לו אי לאו דאפסוקי תקיעתא לא מפסקינן, ומבואר דלא איכפ"ל בדעתו, וצ"ת כונתם הא התם שפיר נתכוין לב' התקיעות ומשו"ה היה מועיל, ועיין שפת אמת דקושייתם אמאי עולה לא' הא בסוף התקיעה היתה כונתו לתקיעה שלפניה, ובפשוטו בפשוט דאף באותו הסדר ל"מ מחשבה מתחילה לסוף, ועיין קרבן נתנאל (אות ב') שכתב לא כן.

עוד יש לדון בגוונא דשמע תקיעה שלאחריה והיה סבור דלא עלתה לו וחוזר על תקיעה זאת, ולמעשה היתה הכונה לתקיעה ראשונה דתשרית השני וא"כ היתה כונתו לדבר שהוא הפסק בתשרית הראשון, די"ל דאי"ז כונה למצוה והו"ל הפסק לכו"ע, [עיין מג"א סימן תקצ, ה בהא דפליג אלבוש].

אם תקעו ונתברר שהשופר פסול אם צריך לחזור ולברך

הנה מבואר במשנ"ב (סו"ס תרלט) דאם בירך לישב בסוכה וראה אח"כ דהלאדין ל"ה פתוחים צריך לחזור ולברך לישב בסוכה, ועד"ז בסימן תרנא במשנ"ב (סקנ"ז) אם בירך על הלולב ואחר הברכה ראה שהיה הלולב או א' מד' מינים פסול, יחזור ויברך, וא"כ הו"ל בניד"ד.

וי"ל ע"ד מ"מ"ש הפתחי תשובה (אה"ע סימן סב, ד) בדעת הרמ"א (סימן סא, א) דאם קידש בטעות ואח"כ חזר ומקדש א"צ לברך ברכת אירוסין, וכן משמע בבאור הגר"א (שם סק"ז), [ועיין חזו"א (אה"ע ס"ג כ"ג) דלשון חכמים מרפא וז"ל בקיצור כיון שברכו בשעה שהיו

בגמ' (כח, א) מסקנת הסוגיא דשמע סוף תקיעה בלא תחילתה או תחילתה בלא סופה לא יצא יד"ח, וכתב הטור (סימן תקפז) דאם שמע מקצת שיעור התקיעה בבור דאיכא קול הברה ומקצתה חוץ לבור והיה שיעור תקיעה במקצתה דחוץ לבור יצא, ובשם בעל העיטור כתב דלא יצא, וצ"ב להטור אמאי בשמע מקצת תקיעה בלילה ומקצתה ביום דלא יצא יד"ח לא כ' דאיירי בשמע ביום פחות מכשיעור, ומבואר מהא דא"צ לצאת יד"ח בכל משך התקיעה אלא דבמקצת תקיעה לאו שם תקיעה ע"ז, אבל אם שמע כל התקיעה שפיר אף במקצתה יוצא, מיהו בתקיעה קודם עוליה"ש ל"ה תקיעה כלל.

ולפי"ז מסתברא דבתרועה ושברים דהמה קולות מופרדים, שפיר שם תרועה אף על מקצתן ויוצא יד"ח.

אבל להראשונים דפליגי וס"ל דלעולם לא סגי במקצת תקיעה, י"ל דס"ל דזהו הדין דבעינן לצאת בכל התקיעה, וא"כ הו"ה בתרועה, ואינו מוכרח. [ובנה"ש (סימן תקפה) ס"ל דלכו"ע יוצא בכה"ג דהשומע סגי ליה לשמוע מקצת אלא דהתוקע צריך לתקוע תקיעה שלימה].

ולמעשה כתב הריטב"א (ר"ה לג, ב) דמשמע בירושלמי דבתרועה בעינן נמי שישמענה כולה ולא סגי בג' שברים או יבבות, ומסתברא דגמ' דילן לית לה הכי, וכן דעת הרמב"ן, אבל בדף כז, א (ד"ה ה"ג) כתב להחמיר למעשה, ומשמע דה"ו חומרא, וא"כ חזי לאיצטורפי דעת הנה"ש הנ"ל דגבי השומע לא איכפת לן. וי"ל ע"ד דאפשר דהריטב"א לשיטתו דס"ל דמצי לתקוע תר"ת בנשימה א' אף בלא הפסק, כיון דניכר דהקולות נפרדים, אבל לדידן דמבואר דאם הפסיק באמצע השברים וחוזר באותה נשימה דאי"ז חשוב ב' תרועות, א"כ הנשימה מחברת לקול א', אפשר דל"מ לשמוע מקצת השברים, וצל"ע.

קטן אם מצי להוציא נשים בתקיעת שופר

לכאורה מסתברא דאף קטנים דמדאורי' פטורים ממצוות, מ"מ הרי הם בגדר אינם מצווים ועושים אבל מצוה איכא, דומיא דסומא דמבואר בב"ק דאף למ"ד דפטור מכל המצוות מ"מ חשוב אינו מצווה ועושה, וא"כ אמאי לא יפטור לנשים, ועיין בספר תורת הקטן (פלי"ז ס"א) שהביא מהרבה פוסקים עד"ז, [מיהו י"ל ע"ד לפי"ז בהא דדנו כל האחרונים בקטן שהגדיל אם סופר ספיה"ע בברכה ואמאי לא יספור לכה"פ לדידן דנשים מברכות על מ"ע שהז"ג, ואפשר דס"ל דכיון דנעשה בר חיובא ל"ש תו אצלו קיום בתורת לאו בר חיובא, דהא ודאי גדול שאין לו מי שיוציאו בק"ש לא נימא דתוציאנו אשה לכה"פ בתורת מ"ע שהז"ג, ויש לחלק כמובן וצ"ת].

מיהו בספר הררי קדש (ימים נוראים כ"ו) כתב לדון לשיטת הכפות תמרים (רה כ"ט) והשאג"א דאף התקיעה מכלל המצוה ומהני ע"ז שליחות, א"כ הא"ך תועיל תק"ש דקטן הא קטן לית ליה שליחות.

אמנם י"ל ע"ד בזה דהא הקשו האחרונים (כפ"ת הנ"ל

במוצאי מנוחה, קדמנוך תחילה

התורה" והיה רגיל לומר שאמירתן במהירות קשה ביותר לכוון באמירתן, ובפרט אם אין מסדרין אותן קודם לכן.

ואל לתלאות!

"מי שזכה להיות במחיצתו של הגה"צ ר' יצחק שלמה אונגר זצ"ל אב"ד חוג חת"ס ב"ב, בעת תפלותיו הלוהטות, אם זה בלילה הראשון של סליחות, עוד כשהתחיל "והוא רחום" שלפני מעריב, היה ניכר בו הלטה וכבר היה עובר בכל הקהל הקדוש רטט וחלחלה, הרגישו את גודל המעמד וכשפתח: "במוצאי מנוחה קדמנוך תחילה" הרגש הפך כבר לדמעות וכשזעק: "פנה נא אל התלאות ואל חלטהות" הדמעות נשפכו כמים, שכן מי כמוהו הגבר שראה בעני עמו בשואה האיומה, והרבה מימיו עברו בסיורים, והתפלות של ר"ה ויוה"כ אצלו עברו בסילודין כבן המתחטא לפני קונו, ולבת אש שיקדה בו עברה כמו זרם לכל התפילות עמו תפלת" ונתנה תוקף, ותפלת נעילה, בבכיות נוראות שהיו קורעות את הלבבות.

בימי הסליחות

כך מתאר כותב תולדותיו של המשגיח דחברון, רבי הירש פאלי זצוק"ל: "...אך נתקדשו ובאו ימי הרצון ואורו של "אלול" הפגיע ועלה, כמו גבהה שיעור קומתו הרוחנית של רבינו לעילא ולעילא, עד שגם מי שהיה את עולם התפילה המיוחד שלו בשאר ימות השנה, גילה לפניו עולם אחר, גבוה מעל גבוה, ומשנתרגשו ובאו ימי הסליחות, הוסיף רבינו עבודה על עבודתו, ביתר שאת וביתר עוז, כשכל ישותו אחוזה חחד מאימת יום הדין הממשמש ובא.

חיל ורעד אפפו את כל עצמותו, שעה שנעמד לפני המלך ל-ב-ק-ש "סליחות". הוא לא אמר סליחות. הוא ביקש סליחות. הוא אימץ אל נפשו מה דהוה מרגלא ברומיה דמון ראש הישיבה הגרי" סרגא נשמו של בעל "יסוד ושוש העבודה" (שער המים פ"ה): "הנה בנ"א זה לזה שואלים אם אמרת הסליחות ואומר הן, כבר אמרתי הסליחות, ואינו שם על לב מה בצע אמרתו הסליחות, הלואי שיאמר הבורא ית"ש "סליחות".

אבל רבינו ידע את חובתו. הוא התנפל לפני ד' בתפילה ובתחנונים, שישלח לו, שימחל לו, שיחוס עליו - על ה"נשמה לך" ועל ה"גוף שלך". את אמירת הסליחה הוא הניח לקדש"ה שיענה לעומתו: "ויאמר ד' סלחתי כדברך"..." וכך, כשעיניו החלו זולגות דמעות, בהתחננו על נפשו "תעבור על פשע ותמחה אשם כיום ויתיצב עמו שם", נתגלה לעין סובביו, מעט מן המעט מן הבערה שהתחוללה שם, בעמקי נפשו, אשר פרצה בגולות ופשטה חוצה אל רשות הרבים, אל חללו של ביהמ"ד...

כיס דמעות שלו שפער, כמו הוויל נכחל דמעה, שעה שכופף רבינו את גוו והחל בסדר הוידי בבכי ובתחנונים, כאשר מתוך אימה ויראה ניגש היר לזבוח אלקים את רוחו הנשברה. וכך, בכפיפת קומה, בשבירת לב, בנמיכות רוח, החל רבינו להתוודות לפני ד', לא וידי דברים בעלמא, כי אם וידי ממעמקים, מעמקי חדרי לב, על זוהמת החטא שדבק בו...

כל בני היכלא, סימנו זה מכבר את סדר הוידי שלהם, הש"ץ כבר עומד ב"יתגדל ויתקדש שמיא רבא", ורבינו עדיין שוחו, ראשו כפוף כאמון, סליחתו משתפלת על פניו והוא מכונס בתוך עצמו, ממשיך להכות באגרופו על לבו, ל-ה-ת-ד-ו-ו-ת, להפצות פני אדוניו. כך, כל ימי הסליחות, יום אחר יום, היה רבינו מתעטף בסערת נפש, עומד לפני ד' ככלי מלא בושא, ומאריך בוידיו כעבד המתטהר לפני אדונו, כאשר עם הפחד והמורא שאפפוהו אותה עת, ניכרת היתה עליו "קרבת אלקים" עצומה, קירבת בן המייחל בערגה לסליחת אביו...

על חטא שחטאנו לפניך בוידי פה

אף בלב שומעי לקחו, הרבה רבינו להחדיר מהותו האמיתית של "וידי", כאשר ב"יעדים" שהגיד בשיבה לקראת ימי הסליחות, היה תובע מתלמידיו להכין את לבם בהכנה מוקדמת טרם עומדים להתוודות לפני המלך. "האומר וידי ללא הכנה כדבעי - היה ממשיך רבינו - דומה לאדם שפגש בחבירו ברחובה של עיר ואמר לו: אני מבקש את סליחתך. אותו חביר, שלא הבין במה דברים אמורים, הביט בו בתמהון ושאל: על מה ולמה? השיבו הלה ואמר: סתם, אומרים שצריך לבקש סליחה".

וכאן נשמע ב"בית הועד", קול האמת של רבינו, ששב אל הנמשל: "כך אותו אדם שמגיע לסליחות לווידי ללא הכנה מוקדמת, ללא מחשבה תחילה, ואומר אל ד': אני מבקש סליחה, כי כך כתוב במחזור. הרי זו חוצפה מאין כמוה, לומר בפני הקב"ה "וידי פה" - מן השפה ולחוץ" וכמו שאר תביעותיו מבני הישיבה, אף בזאת קיים רבינו בנפשו "קשט עצמן תחילה", כשהוא משמש למופת

פחד פחדים

כך סיפר הגה"צ רבי אריה לוי זצ"ל, על רבו הגה"ק רבי שלמה אלישיב זצוק"ל בעל ה"לשם שבו ואחלמה" בהנכסתי אליו, בליל הסליחות, כדרוכו מצאתיו עומד וראשו כפוף, וארכובותיו דא לדא נקשן, מפחד ה', ומהדר גאווה, ועמדתי מרחוק לראות המחזה הנורא הזה. ואחרי איוה רגעים שב למקומו, ואחרי שנפטרתי ממנו, סיפר לי כך, המחבר ספח"ק מנוחה וקדושה, היה איש קדוש, וזכה לזקנה מופלגת, ובשחרית ימיו שימש את רבן של ישראל הגר"ח מוואלאצין זצ"ל, ואיוה תקופה קצרה בחייו בחר לו לפרנסתו להיות רוכל מחזר בכפריים.

פעם אחת בימי הסליחות, היה מוכרח להישאר בכפר מפני הקפותיו, ואחר שגמר עבודתו בערב, חזר העירה לומר סליחות צביבור, וכשהגיע לבהכ"נ התחיל הציבור לומר "לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים" תקפתו בושא כ"כ עד שלא יכל בשום אופן להרים ראשו איוה רגעים, וזרם של דמעות ניגרו מעיניו, בגדר כמ"ש עזרא הסופר בושתי וגם נכלמתי להרים פני, וכל ימיו של אותו צדיק, היה מתפלל שיוזכה עוד לרגעים קדושים כאלו בחייו, עכ"ל ובמדרגה זו הרגיש רבינו ז"ל את עצמו בעת הכנסי אליו.

שבת סליחות

שח הגאון האדיר רבי משה מרדכי שולוצינגר זצוק"ל: זכרוננו שבשנת תשנ"א בשבת שלפני הסליחות בליל שיק בלכת מרן הגרא"מ שך זצוק"ל בלילה אחרי התפילה סיפר, איך שזוכר משנים קדמוניות בחול את האוירה שהיתה אז, שאף הנשים כבר לא היו מדברות כל השבת שלפני הסליחות, ואיך שהיה קורא השמש לסליחות בניגון מעורר רגש ובקריאת הפסוק עורו ישנים וגו' וסיפר זאת ברגש.

וכן בשנת תשנ"ב זכיתי בשבת שלפני הסליחות בליל ש"ק לשמוע, איך שמרן זצ"ל ניגן לסובבים אותו בניגון מרגש, איך שמחר בלילה כבר אומרים סליחות. ודיבר ע"ז שצריך לומר בקשת סליחות, ולא אמירת סליחות, וכן למחרת לאחר שחרית דיבר ע"ז.

להתעלף!

אמרו עליו על הגר"ח זצ"ל מוואלאצין, כשהגיע פעם לעזרא הסופר אמר לפניו, אלוך בושתי ונכלמתי להרים פני אלקיך, התעלף מפחד ובושה, אם עזרא הסופר התבייש ונכלם להרים פניו, אנו מה נאמר... (אור יהל ח"ב עמוד קס"ד)

ניצוץ של פחד!

סיפר מרן הגאון רבי מיכל יהודה לפקוביץ זצוק"ל: זכרוננו מקטנותי, שהלכתי עם אבי לסליחות, החושך יכסה ארץ, ובשעה לא רגילה להשכמה. איוה רגש היה לי לראות, שזה לא זמן רגיל כפי דעתי של תינוק, אבל תינוק ג"כ רא, דמון אחר מכל השנה, יראת ה', היתה מרחפת בבתי כנסתיו ובבתי מדרשות. איך היה נראה הערב לפני הסליחות משנים קדמוניות, המוכיח שבא לפתוח מעט את לבות בני, הרי אנו פחד ה' כמה נקל היה לו, בוק אחד, בניצוץ אחד, בניצוץ קל של דברי פיו, כבר היה נוגע בעומק הלבבות, והיה כלהבה, ומה נאמר ומה נדבר עתה.

ההתרגשות של החזון איש

עוד סיפר שאינו יכול לשכוח את המחזה הנורא עת רבינו החזון איש זצוק"ל היה אומר "אבינו מלכנו" בימים הנוראים. אף שדרכו תמיד היה להתפלל בלחש בהשקט, והיה חלוש בגופו, כשהגיע ל"אבינו מלכנו" היה זועק בהשתכחות הנפש נוראה. אשרי עין ראתה זאת. לר"מ שטיגל זצ"ל זכורה תפלת הסליחות בעת"ה של החזון איש: "נא כל מדה נכונה..." בהתרגשות עצומה ובדביקות גדולה.

החזיר כסיד

שח הגה"צ רבי שלום שבדרון זצ"ל: זכרוננו שראיתי את מרן הגה"צ רבי אליהו לופיאן זצ"ל, בשעה שאמר בסליחות "וזהלים ורועדים מיום בואך", החזיר כסיד מפחד, ורעד אחד בכל גופו! ופעם כשאמר בושתי ונכלמתי אלקי להרים פני אלקיך, ראיתי פניו שהסמיך מבושה איוזל חיורא ואתי סומקא!

במתנות!

על רבינו מרן הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצוק"ל מסופר: מאז שפסק מפני הקושי לומר סליחות באשמורת, נהג לומר סליחות ביום א' במוצ"ש אחר חצות הלילה, ובשאר הימים השכים לאומרם בבוקר לאחר שכבר האיר היום, [ועין ערוה"ש סי' תקפ"א ס"ד]. אבל לא היה ניחא ליה מה שנתפשט קצת לאומרם מידי לילה לאחר חצות, והיה מחזר אחרי ביה"ב שאומרים שם הסליחות בהתעוררות ובמתנות הראויה [ושדין הרבה קבע מקום להתפלתו בימים אלו בישיבתו של ידיד נפשו הגר"ז גוטסמן זצ"ל "צח ישראל" ואח"כ בישיבת "מעלות

כיצד מתקיימת הכנה לוידיו ואיך נעשה הוידי לאחר ההכנה הנדרשת. בטרם הפציעו ימי הסליחות, היה מכשיר עצמו בעיון בספר "שערי תשובה" לרבינו יונה ובפרט שער השלישי - בו נכתבו המצוות והאזהרות וחילוקי עונשיהם ובשער הרביעי - בו נתפרשו חילוקי הכפרה. אף הוא היה נותן עיונו מבעוד מועד, בדרכי התשובה ובפירוש ופירוט הוידי, המבוארים בארוכה בהלכות יוה"כ לבעל ה"חיי אדם". רק אז, מתוך הכשרת הלב, העמיד עצמו בהכנה להתוודות לפני ד', כשכל גופו רותת ונפשו מתייפחת בהכאתו על חטא... "וידי" אל ה"קבלה" להבא סדר ה"סליחות", מדי יום עם שחר, בו השקיע רבינו את כל חלבו ודמו, כשליבו סוער בקרבו והוא מתחנן על נפשו כעני בפתח, "כדלים וכרשים", שימש כפתחיה לעבודתו המיוחדת בימי הסליחות, שהעלתה אותו לפסגות גבוהות במעלה הר בית ד'.

במסירות נפש

כל ימי הסליחות נודרתי לקום בהשכמה, כפי כוחותי לאמירת הסליחות, נגד רבים המקילים בזה, אף שהיה קשה לי לבריאותי, ולאחר הסליחות טבלתי במקוה, וחזרתי להקליו עוד בטרם התחילו להתפלל, בזריות נפלאה בזה. זה היה בימי עולמי בטרם נתמנתי לרב ואחר זה לא היה לאל ידי מפני כבוד הרבנות כמוכן (צוואת האדרת זצ"ל, אשר יצוה עמי תטז)

ללמד זכות

על מרן הגר"י אברמסקי זצוק"ל סיפר בנו: "טוב על בני א"ל חי המשכמים ל"סליחות" בלשון זו: שלא ככל הגוים בבית ישראל, בנהוג שבעולם כל אומה ואומה בפרוס ימי אידיהם, ובמיוחד כשעומדים בפתח שנה חדשה, מתגאים המה במאמן הישיגיהם, והכרוז יוצא שבשנה החולפת יצרו כך וכך כל נשק חדישים, וחשפו עוד כל מיני סודות מכוסים מן הטבע וכו'... לא כן ישראל קדושים, וזוחלים ורועדים לפני הקב"ה בהתייפחות "כדלים וכרשים דפקנו דלתיך", כל יהודי ניצב לפני ממש כעני בפתח אשר לבו נוקפו שמה בעה"ב יגרשנו בחרפה. לפיכך, רבש"ע, תחנתנו "נא אל תשיבנו ריקם מלפניך"..."

ההכנה ליום הדין

על הגה"צ רבי שמואל אהרן יודלביץ זצוק"ל מסופר: "תפילות היתה בשעה ברורה ובענינה קדושה, מעוררת לב ונפש. הגה"צ רבי אלכסנדר זיסקינד ברלין ספר, כי רעיונות לא חשה טיבו. עם זאת, קמה באשמורת הבוקר בליל ער", שאלה: "הרי אינך בקו הבריאות". ואמרה לו: "על הסליחות של רבי שמואל אהרן איני יכולה לוותר". זו היא דרשת ההכנה ליום הדין!

בדביקות נפלאה

מלחמת העולם השנייה פרצה ביום בהיר אחד, קרוב לימים הנוראים, בשלהי שנת תרצ"ט. באף ובחימה ובקצף גדול הסתערו גייסות הנאצים על קהילות פולין, והחלו במלכת השמדה, שלוות באכזריות איומה... האדמו"ר רבי קלונימוס קלמן, אשר שהה אז בפיאסצנה חזר מיד לורשא השוריה בעיצומן של הפצצות מטוסי הנאצים, אשר זרעו בה מוות והרס... בימי סליחות ברה"ב וביוה"כ, המשיך האדמו"ר מפיאסצנה זצ"ל בעבודתו הק', מכלי לשנות דבר, לא שת ליבו לפחד ולשאון מחרש האוננים של פצצות התופת שהתעופפו ליד חלונות בית מדרשו, ניצב לו בפינתו ליד החלון המסוכן, ואמר סליחות ותפלות בדבקות נפלאה, שלא היתה כלל מעלמא הדין.

אמרו: מעולם לא התפללו החסידים בפיאסצנה ברגש ובלב שבור, כמו בימים הנוראים הללו על סף הכליון וההשמדה.

להתקרב לבורא עולם!

כך מסופר על הגאון רבי נתן אורדמן זצוק"ל ראש ישיבת עץ חיים בלונדון: "מחום לבו הרגיש זכה להטפח ולהפיח שמחת חיים ואור אמונה בקור ובמבוכה של יהודי לונדון, וביותר לתלמידיו הצעירים, אחד מתלמידיו תיאר את הרושם העמוק שהטביע עליו ועל חבריו בשחר נעוריהם, בוקר אחד השכמנו לאמירת הסליחות, אנו ילדי ת"ת עמוסי שיעורי בית עייפים וקורי השינה עדיין על עפעפיהם, נשאנו בקושי את רגלינו ברחוב הקר, והאפור של הא"סיס אנד" היינו בדרך והתחלנו להתלונן על המשמיה הקשה הזאת באוני הרב אורדמן זצ"ל שליוה אותנו לישיבת עץ חיים,

הרב עמד פתאום מלכת באמצע הרחוב כאילו היה שם לבדו וכאילו אין נכרים סביבו, הביט בנו בפניו המאירות ואמר: בודאי בודאי אתם צודקים... ואח"כ המשיך: "אבל בלחיצה זו מעלים כ"כ הרבה מתקדמים כ"כ לרבש"ע... פתאום הרגשנו שינוי כ"כ באפסיותנו באפסיות תלונותינו והדיבור נעתק מפנינו, אור התורה והאמונה "מתקדמים כ"כ לרבש"ע" האיר עלינו את הרוחו האפור והחיים בעולם נראו לנו לפתע שונים ומאירים, אור שזרח מפניו של הרב וליוה אותנו הילדים בדרך חיינו הארוכה.

מלאכי רחמים

כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה סימן מו, 1) בהא שנמצא בפיוטים ובסליחות שמבקשים למלאכים שיתפללו עבורנו, כהא דמלאכי רחמים, והא דמדת הרחמים עלינו התגלגלי, חזינן שאיכא מחלוקת. דבעלי הפיוטים שהיו ג"כ גדולי ישראל, הרי תיקנו והנהיגו לומר כן. אבל הרבה מרביתו האחרונים אסרינן לה, ובחתי"ס (או"ח סימן קסו) הובא ממנהר"ל מפראג (נתיב העבודה פי"ב) שמיאן לומר פיוט דמכניסי רחמים בסליחות. וכתב שם בסוף, דלדבריו דמהר"ל יש למנוע מלומר פזמון דמלאכי רחמים, וסליחת י"ג מידות האמורות בחגיגה. והחתי"ס עצמו אמר סליחות אלה עם הציבור, ורק במכניסי רחמים היה מאריך בנפילת אפים עד שהגיע ש"ץ לשומר ישראל, וממילא לא היה אומר. ומשמע מלשונו שאף שלא אמר טעם שלא כמהר"ל מפראג, מ"מ אמר זה עם הציבור.

ומצינו בסדור עיון תפילה, שהגיע במקום מלאכי רחמים חלו נא, שיאמרו יחלו נא פני. וזכרנו שא"א הגאון זצ"ל לא אמר בשום מקום בסליחות ובפיוטים שהלשון הוא כמבקשים מהמלאכים, אך בפזמון מלאכי רחמים היה אומר אבות העולם אהובי עליון חלו נא, ובסליחת י"ג מידות שאומרים בחמישי לעשיית ובי"ח תפילות נעילה, היה אומר מדת הרחמים עלינו נגלגלה ולפני קוננו תחיתנו נפילה ובעד עמנו רחמים נשאלה. [אף שא"א להגיה זה בלשון המחבר ר' אמתי, שהרי נגמר בלשון הקרא כי כל לבב דוי וכל ראש לחלין]. וכן אני נוהג בעצמי אחריו. ועתה ראינו בסדור אוצר התפלות שהביא שהגרי"ח מוואלאזין היה אומר ג"כ תחת מלאכי רחמים חלו נא, בלשון אבות העולם אהובי עליון חלו נא. וכן לא היה אומר אאמור זצ"ל בליל ש"ק, כשאומרים שלום עליכם, את החרוז ברכוני לשלום מטעם זה, עכ"ד, יעו"ש שהאריך בזה.

ובדינים והנהגות מהחזו"א (פכ"א) כתב: שמענו שהשיב שאין להמנע מלומר מדת הרחמים כו' שבפזמון המתחיל ב"ג מדות.

והרה"ג יחזקאל רוט שליט"א אמר לי, ששאל את רבינו מרן ראש הישיבה זצ"ל לפני הסליחות, אם לומר הפיוט 'מלאכי רחמים', ורבינו השיב שיש להגיד. והרה"ג רא"צ ציטרנבוב שליט"א אמר לי, שרבינו ז"ל אמר שהוא לא נוהג לומר בסליחות בקשות מהמלאכים, מלאכי רחמים, מכניסי רחמים וכו', ויש נוהגים כן להגיד. [ויעו"ש מש"כ בזה הרה"ג אברהם מלרץ שליט"א בבאר אברהם (עמוד רצו)].

דילוג סליחות

כתב בספר בלברט אש (ח"א עמוד רפה): אצל רבינו מרן ראש הישיבה זצ"ל לא אמרו את כל הסליחות בער"ה בעשיית, אך גם לא כפי הסדר המקובל בישיבות, אלא בכל שנה מחדש היה חזון בשעת מעשה איזו סליחה לומר תתה. בדקו ומצאו כי אין הסדר הזה בכל השנים, 'אחר כוונת הלב הן הן הדברים'. בסליחות הנאמרות בצום גדליה הקפיד רבינו זצ"ל שיאמרו את הסליחה הנוראה עזב נא גא אדם וכו' [לאחר תחילת 'שמע קולנו'] בהתעוררות גדולה ונוראה, היה דופק על הסטנדר שלו כמה פעמים ברגש עצום, וכמה פעמים הביע את פליאתו מפני מה מדלגים את הסליחה הזו שהיא מעוררת כל כך על תכלית וקץ האדם.

סליחות ה'עקידה'

כתב הרה"ג ר"י לופיאן שליט"א (תורת שמואל עמוד עה): בישיבתו של רבינו מרן ראש הישיבה זצ"ל - 'מעלות התורה', בימי הסליחות של עשיית, היו מדלגים בדרך כלל על קטעי הסליחות הנסובים על ענין העקידה, [בכל יום לפני הפזמון יש פרק על העקידה]. וכשנשאל רבינו לסיבת הדבר, השיב, משום שבחלק מהם המחברים קבעו מה היו ההרגשות של אברהם אבינו ע"ה, ואיך שייך לשפוט בשכל דורות שאחריו את ראשון האבות, וח"ו איני מדבר על המחברים הקדומים, רק שאם כבר נהגו בישיבות לדלג על חלק מהסליחות מוטב לדלג על קטעים אלו.

ורוח קדשך אל תיקח ממנו

כתב בספר מגד גבעות עולם (עמ' לח) בסליחות בתפילת שמע קולנו, אנו מתפללים ורוח קדשך אל תקח ממנו, ולכאורה יש לתמוה כלום איפה היא אותה רוח הקודש בזמננו שאנו מבקשים מהש"ת שלא יקחה מאיתנו. ופירש הגר"ב ליבוויץ זצ"ל דרוח הקודש היא עצמם של גדולי ישראל, ועליהם אנו מבקשים שישארו עימנו, ואל יקחם הש"ת ח"ו מעמנו לגנוי מרומים.

והרה"ג רא"צ ציטרנבוב שליט"א אמר לי, שרבינו זצ"ל אמר שהכוונה ב'רוח קדשך אל תיקח ממנו', היא על כל אחד ואחד,

1. כתב רש"י (סנהדרין מד, ב ד"ה לעולם) לעולם יבקש אדם רחמים שיהו הכל מאמינים את כחו, שסייעתו מלאכי השרת לבקש רחמים, ושלא יהיו לו מסתמים מלמעלה, ע"כ, ויעוין בשבלי הקלס (ס' רפכ בסוף).
2. איתא בזהר (וירא דף ק, א) הנני בני (בראשית כז, ב) דאסתלקו רחמי ואיתרפך לדינא.
3. כתב רש"י בתהלים (נא, ג): ורוח קדשך אל תיקח ממנו. 'שלא יחא רוח הקודש מרוחק ממנו'.

4. כתב בחדושי הרמב"ן (ב"ב, א) אמרין במסכת דרים (לח, א) אין הקב"ה משרה שכונתו אלא על חכם ברו ועשיר, ויש שהשיבו שאין הקב"ה משרה שכונתו בלא הפסק אלא על חכם. ה"ק אע"פ שנטלה נבואת הנביאים שהוא המראה והחזון, נבואת החכמים שהיא בדרך החכמה לא נטלה, אלא יודעים האמת ברוח הקדש שבקרבם.

ובשו"ת חתם סופר (או"ח סימן רח) כתב: מ"ש הראב"ד (הלכות לולב פ"ח ה"ה) כבר הופיע רוח"ק בבית מדרשו, וכיוצא בזה כמה פעמים, אין רוצה לומר רוח"ק כמו שהיה לדע"ה וחביריו, אבל היינו רוח ה' על עוסקי תורה לשמה אשר זוכים לכוון האמת אפילו אם לפי טבע הכתמים ושכלם לא ישיגו ידיהם תושב"ו כו"מ מ"מ הקדוש ברוך הוא בחסדו ירחיק הכתמים לחכמים לפי שעה.

בעשיית

כתב הרמב"ם (פ"ג מהל' תשובה ה"א) כל אחד ואחד מבני האדם יש לו זכויות ועונות מי שזכויותיו יתירות על עונותיו צדיק ומי שעונותיו יתירות על זכויותיו רשע מחצה למחצה בינוני. ובהלכה ג' כתב וכשם ששוקלין זכויות אדם ועונותיו בשעת מיתתו, כך בכל שנה ושנה שוקלין עונות כל אחד ואחד מבאי העולם עם זכויותיו ביום טוב של ראש השנה, מי שנמצא צדיק נחתם לחיים, ומי שנמצא רשע נחתם למיתה, והבינוני תולין אותו עד יום הכפורים, אם עשה תשובה נחתם לחיים ואם לאו נחתם למיתה, ע"כ.

ומבואר בדברי הרמב"ם דאם לא עשה תשובה נחתם למיתה. וכן מבואר בפירוש ר"ח (ר"ה יז, ב) בביתאור הגמ' אם לא שב בינתיים אין מוחלין לו, דקאי על הבינוני בעשיית. וכן הוא בסליחות לצום גדליה (סליחה מ"ט) טכסת מקדם ימים אלו עשרה, יחיד במ לשוב ולמצוא כפרה כו', מהר היחיד ושב בינתיים מוחלין לו, נואש ולא שב אין תקנה לעיוולו, ע"כ. ועיין בעה"ט פרשת כי תבא (כח, טו) עה"פ והיו חיין תלואים, ב' במסורה והיו חיין תלואים, ועמי תלואים למשובתי, והיינו דאמרינן בינונים תלויים ועומדין בין ר"ה ליוה"כ זכו נכתבין לחיים לא זכו נכתבין למיתה, וזהו ועמי תלואים שתלויים ועומדים עד שיעשו תשובה, עכ"ל. וכן הוא בפיוט לקדושה בשחרית יום ב' דר"ה ובינונים עד יום כיפור תלויים ועומדים, אם ישובו ממעשיהם ויהיו חרדים, ויתקנו מעלליהם ויטיבו צעדים, חלקם בחיים יזכו נחמדים, ואם לא זכו למיתה יהיו נאחדים, ע"כ. ומבואר מכל זה דאין לבינוני הצלה בעשיית אלא ע"י תשובה. והקשו האחרונים אמאי רק אם עשה תשובה מהני לו והרי בינוני הוא שקול עונות ומצוות וא"כ כל מצוה שיעשה יוכרע להיות צדיק.

והגרי"ב בכוכבי אור כתב לבאר בזה דהנה ברמב"ם שם מבואר דמשקל המצוות והעבירות אי"ז רק לפי מספר אלא יש מצוות ועבירות חמורות מאד ורק הקב"ה שהוא אל דעות יכול לשקול את המצוות והעבירות, ומעתה הרי בעשיית הוא זמן של בהמצאו ובהיותו קרוב וקל ביותר לשוב בתשובה ואם אעפ"כ אינו שב הרי"ז עוון חמור מאד.

והביא דברי הגמ' יומא (פז, א) במעשה דרב שהלך לפייס את הטבח על שכל המעשה. וצי"ב מנין לקחו להנהיג זו לילך אל מי שצריך לפייס והרי לפי הדין הוא צריך לילך לפייס. ועוד דלכאורה יש בזה בזיון כבוד התורה של רב. וביאר דהנה הרמב"ם כתב אעפ"י שהתשובה להצעה יפה לעולם, בעשרה הימים שבין ר"ה ליוה"כ היא יפה ביותר מלשקולת היא מיד בשאמר דרשו ה' בהמצאו. ויש בזה חסד ה' דכיון שכשצוה הקב"ה מצוי יותר קשה לאדם לשוב בתשובה הקב"ה ממציא את עצמו בעשרה ימים אלו כדי שיהא נקל לשוב. וזה המקור לדרכי החסידות של רב ור' זיירא בגמ' שם שהמציאו עצמם לחוטא. והנה אם רב לא היה הולך אל הטבח לא היה נענש כ"כ חמור על מה שלא ביקש מחילה אבל כיון שרב עוד המציא את עצמו אליו ואעפ"כ לא שב נענש כ"כ חמור.

וחזינו שכשיותר קל לשוב שהקב"ה המציא את עצמו הרי החטא שלא לשוב הוא חמור מאד. וממילא כיון דהחטא שלא לשוב בתשובה בימים אלו הוא חמור מאד י"ל ששוקל כנגד כל מצוה אחרת שיעשה ולכן בעי תשובה דוקא.

ובספר משנת רבי אהרן (ח"ב עמוד קעט) ובספר עמק ברכה ביארו, דמנין הזכויות והעונות הוא מר"ה עד ר"ה שהוא זמן הדין, ומצוות שיעשה בעשיית שייכים כבר למנין המצוות

של שנה הבאה, ולכן לא מהני להכריעו לזכות רק תשובה דזה

עוקר החטא למפרע, ואפי' אי מכאן ולהבא מ"מ נמוק עכ"פ העונות ונמצא שיש לו רק מצוות, אבל בלא תשובה לא יועיל לו ריבוי מעשים טובים.

אמנם כתב הגרי"א קוטלר שם דאע"פ שאין מועילים מעשים טובים הנעשים בעשיית לענין המאזן של השנה הקודמת, כל זה בלא תשובה, אבל אם עושה תשובה הרי מועילים גם המעשים להצטרף לחשבון השנה הקודמת. והוכיח כן מדברי הרמב"ם שכתב בפ"ה ד"ד ולפיכך נהגו כל ישראל להרבות בצדקה ומצוות באלו הימים וכו', ומה שכתב "לפיכך" כוונתו מאחר שהאדם נדון לפי רוב המעשים לכן נהגו להרבות במעשים טובים כדי להכריע הכף לצד הזכות. וקשה הרי נתבאר בדברי הרמב"ם עצמו שלא מועיל מעשים טובים להכריע הכף ורק תשובה מועילה. אלא על כרחך דאם עושה תשובה הרי שוב גם המעשים טובים מצטרפים לחשבון ולהכריע לצד זכות. וע"ש מה שכתב בביתאור הדברים עפ"י דהגרי"א דאם עשה תשובה כיו"כ נקרע הגז"ד ויש דין חדש יעו"ש בכל דבריו.

ולכאורה יש לומר עוד בזה דמה שכתב הרמב"ם שנהגו כל ישראל להרבות בצדקה ובמצוות בימים אלו אי"ז כדי להוסיף מעשים למשקל המעשים הטובים להכריעו מבינוני לצדיק, אלא הוא ענין אחר. ויסוד הענין בזה הוא דאחד מדרכי התשובה הוא שינוי המעשים.

דהנה איתא ב"ר"ה (טז, ב) וא"ר יצחק ד' דברים מקרעין גזר דינו של אדם ואלו הן צדקה צעקה שינוי השם ושינוי מעשה. וכן הוא ברמב"ם (פ"ב מתשובה ה"ד) וז"ל מדרכי התשובה להיות השב צועק תמיד לפני השם בבכי ובתחנונים, ועושה צדקה כפי כוחו, ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו, ומשנה שמו כלומר אני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים, ומשנה מעשיו כולן לטובה ולדרך ישרה כו', עכ"ל.

והנה בהא דאמרו בגמ' דאחד מן הדברים הוא שינוי מעשה, פירש רש"י דהיינו ששב מרעו. והקשה הריטב"א שם וז"ל ולא נהירא, דהא פשיטא שאם אינו שב מדרכיו טובול ושרץ בידו הוא, שאין מועיל לו שום תשובה, ע"כ. ועוד צ"ע דהו"ל למימר תחילה שינוי מעשה שזהו עיקר ותחילת התשובה ורק אח"כ שר ענינים של צעקה ושינוי השם, ואיך יתכן שדבר זה שהוא הוא עיקר התשובה אינו אלא לבסוף.

וכתב הריטב"א וז"ל והנכון שאפילו מעשים של רשות שאינם גוונים קצת הוא משנה, כלומר שהוא אדם אחר לגמרי, ע"כ. וכן משמע בלשון הרמב"ם שכתב ומשנה מעשיו כולן לטובה, ומבואר דאי"ז עזיבת החטא אלא שינוי כל המעשים כולם, והענין בזה כמש"כ הריטב"א לומר שהוא אדם אחר לגמרי. ולפי"ז מיושב דבר זה הוא לאחר צעקה ושינוי השם כיון דאי"ז עיקר התשובה לעזוב החטא אלא מדרכי וטכסיסי התשובה לומר שהוא אדם אחר.

ולפי"ז יש לומר דזהו הענין שכתב הרמב"ם דבעשרת ימי תשובה נהגו להרבות בצדקה ובמעשים טובים, והיינו שינוי מעשה להראות שהוא אדם אחר, ולאו כדי לשנות משקל המעשים אלא מטכסיסי התשובה להפוך עצמו לאדם אחר, אבל אה"נ דמשקל המעשים אינו אלא לפי מה שעשה עד ר"ה וכמש"כ האחרונים.

עבודת עשיית להעמיד השרשים

כתב בפרשת נצבים (ל, א) והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשובות אל לבבך

מקור מנהג הסליחות הוא בתנא דבי אליהו זוטא (פרק כג) 'בשעה שהצרות באות על ישראל לא מוכפין עליהם, אלא לו הקדוש ברוך הוא, עד לא הצטער שכבר גיליתי סדרי סליחה למשה ואמרתי לו, בשעה שהצרות באות על ישראל יעמדו לפני יחד באגודה אחת ויאמרו לפני סדרי סליחה ואני עונה אותם... ובשעה שישראל מתקבצין לפני ועומדין באגודה אחת ואומרים לפני סדרי סליחה אני עונה אותם'. וכן לשון הטושו"ע בסימן תקפא 'לומר סליחות' 'אמירת סליחות'.

וצ"ב הרי אין אכאנו אומרים סליחות אלא מבקשים סליחה מהי"ת והקב"ה אומר סליחתי, והיה יותר מתאים לומר כן 'סליחות' 'תחינות' וכיו"ב. [עין מ"כ בספר יסוד ושו"ש העבודה (שער עשירי פרק ה) 'כנ"א שואלין אמרת סליחות, ומשיבין אמרתי כבר סליחות, והלואי שהבורא ית"ש יאמר סליחות וכו', וכן מספרים על מרן רבי ליב חסמון זי"ע שאמר: 'סליחות' אומרים? סליחות מבקשים ומתחננים!].

ולכאורה יש לפרש דקאי על י"ג מידות של רחמים שהמה עיקר הסליחות כמבואר בפוסקים, ובגמ' ר"ה (יז, ב) איתא דהקב"ה אומר כל זמן שישראל יעשו לפני כסדר הזה אני מוחל להם, וזו כונת המדרש דאם נזכיר בכונה הראויה י"ג מידות של רחמים ונעורר רחמים לפני הקב"ה הוא ימחל ויסלח לנו. [וראיתי בספר 'חננו ועננו' להגרי"י רפפורט שכתב לפרש דתפילה זו 'קרויה' 'סליחות' ולא 'בקשות' וכד' כדי להורות שתפילה זו נתייחדה בכך שיש עליה בהטחה ברית כרותה ל"ג מידות שאינן חוזרות ריקם' כדאיתא בגמ' שם]. וכמו שאומרים בהקדמה ל"ג מידות 'קל הורית לנו לומר שלש עשרה'.

ויש להעתיק דברי רבינו בחיי (שמות לד, ו) וז"ל, 'והנה בזמן הזה שאנחנו שרויים בגלות ואין לנו כהן גדול לכפר על חטאתינו, וכל מובח להקריב קרבנות, ולא בית המקדש להתפלל בתוכו, ולא נשאר לנו לפני ה' בלתי אם תפילתנו וי"ג מדותיו, ומתוך י"ג מדות אלה למדנו סדרי תפילה ובקשת רחמים מאת אדון הכל יתעלה'.

אולם כדי להרחיב היריעה ויבואר דבאמת יש כאן 'סדר תפילה' מיוחד כן 'אמירת סליחות', כדלהלן.

הנה כתב הלבוש (סימן תקפא) שמה שאומרים קדיש תתקבל בסיום הסליחות אף שלא אומרים אותו אלא אחר תפילת י"ח שכן פירוש תיבת 'צללותו' דקאי על סתם תפילה שהיא שמו"ע, וביאר וז"ל 'שאני סדר סליחות נתקנה כולם על סדר התפילה של כל היום כי הפסוקים שקודם הסליחות הם כנגד פסוקי דזמרה והסליחות עם ה"ג מידות שאומרים בין כל אחת ואחת הם כנגד תפילת י"ח שיעקר התפילה הוא י"ג מידות ואח"כ נופלים על פניהם כמו אחר כל התפילות'.

ומבואר כל דברי הלבוש דה"ג מידות הם התפילת שמו"ע של סדר הסליחות שהם עיקר התפילה כשמו"ע, ובתחילה פותחים בפסוקי דזמרה וזהו ביאור פתיחה אריכתא דאשרי יושבי ביתך ופרק תהילה לדוד ול' ה' הצדוק.

ובאמת מצינו עוד כמה ענינים שהשווה לתפילה, כגון מה שפסק הרמ"א (סימן נח ס"ג) ומשנ"ב שם (ס"ד) דגם אם היו עשרה ולבסוף רק ששה אומר קדיש תתקבל כדין תפילה.

וכן מצינו דבר שלא מצינו דוגמתו בשו"ע (סימן תקפא)

1. שמעתי מכמה ת"ח שליט"א דיתכן דמה שנשרש הנוסח 'סליחות' מקורו ושוורו בהמנהג הקדום שאמרו סליחות דבר"ה, שהם הראשונים בסדר הקדוש כפי הדין, בתוך התפילה בברכת 'סלח לנו', וכפי שכתב ה"סור (סימן תקסו) בשם כמה גאונים, ויש"ש שם ב"ח (נ, א) ד"ה אם בא, ועין בית יצחק ופ"ק שם דאין מנהגים כן מפני שאין מאריכים, וכמו 'צורתי' אלו הפסוקים בברכת קדיש 'גאולה' הסמוך לברכת 'אל ישרא'ל' וקדושה' הוא פיוט הנאמר בתוך הקדושה וכן ע"ז הדרק, ה"ז 'סליחות' בברכת 'סלח לנו'. ושור' כן באגרות משה הובאה בהערות הבאה.

2. אולם יש מקום לומר דאין כן אלא על כל תפילתנו ובקושת יש לומר קדיש 'תתקבל', וכן העיר ה"ח (סימן נח ס"א) על מש"כ שם הלבוש דלעולם אין אומרים תתקבל אחרי הסליחות דגם בהם יש 'סליחות' דלפחות אחריהם יש כן בקשת רבות, וז"ל 'כתב רמ"י שלעולם א"א תתקבל רק אחר תפילת י"ח, ולא כלל הוא שהרי בימי הסליחות באשמורת הבוקר אומרים תתקבל אחרי הסליחות דגם בהם יש בקשות רבות כמו ב"ח. ונפק"מ בין טעם הלבוש לטעם ה"ח בסליחות רגילות כמו ב"ח שאומרים לעולם בתוך התפילה, אולם יש שהרגילו חזנים מקורב גמ' סליחות הללו קודם התפילה או אחר סדר התפילה, ויש אין בקשות רבות כמו ב"ח, ולטעם ה"ח אין מקום לאמירת קדיש 'תתקבל', אבל לטעם הלבוש שיעקרו י"ג מידות דמי סליחות ואל"ע בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סימן פא).

שהש"ץ של סליחות מתפלל כל היום משום המתחיל במצוה אומרים לו גמור, ובדרכי משה מבואר אף

מעריב שלפניו. והנה לא מצינו דבר כמות זו בכל שו"ץ שניגש לעמוד בשחרית שיגש כל היום, וכיו"ב. וביותר הא"ק יתכן מעריב שקודם לו, הרי עדיין לא התחיל במצוה ומניין דיגמור.

ומכל זה נראה נמי יסוד האמור סדר אמירת הסליחות נקבע כחלק מסדרי התפילה שבכל יום.

וביאור הענין של המושג 'תפילה' שיש בזה, הוא שיסוד התפילה להרגיש שהאדם רש ולית ליה מגרמיה כלום, וכדכתב הנפש החיים ועוד, וגם הסליחות יסודם בהרגשה זו והוא תחילת מושג תשובה, להבין כמה גדולת הי"ת וכמה קטנותיו, וממילא עד כמה זה חמור מה שפגמנו, והוא מה שמאריכים בתחילת הסליחות 'לך ה' הצדקה ולנו בושות הפנים', 'כדלים וכרשים דפקנו דלתיך', ועוד ועוד.⁵

וזהו גם ביאור אריכות שבחי גבורות הי"ת בתחילת הסליחות שזהו עיקרו של הסליחות כמשנ"ת להאריך בגדלות ה' וממילא כמה שזה מחייב ומפחיד וכו'.

ומאירים בזה דברי רש"י דיסוד תשובה זה להכיר את בוראו, דאיתא בגמ' (ע"ז יט, א) 'אשרי ירא [את] ה' - אשרי אש' ולא אשרי אשה. א"ר עמרם אמר רב: אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש'. ופירש"י, 'כשהוא איש - כשהוא בחור בכחו כלומר ממחר להכיר בוראו קודם ימי הזקנה'.

ויש להסמיק לזה מש"כ הלקט יושר (או"ח ע"ז טז ב) על רבו בעל התרומת הדשן, וז"ל, 'כי הגאון ז"ל היה מגנן מ"ח אלו בחול עד אחר יוה"כ' בברוך שאמר כמעט שעה אחת'. ופירשו חכמים הדיינו 'ברכת ברוך שאמר' עד 'ישתבח'. והביאור כאמור דיסוד 'תשובה' הוא להכיר בגדלות הבורא יתברך. וזהו שאנו מקדימים את ריבוי פסוקי שבח הש"ת קודם פיוטי ופסוקי הסליחות עצמם.

ויש להסמיק לזה מדברי המאירי בחיבור התשובה שלו (מאמר ב פ"א) 'ראוי לכל להשתדל קודם ר"ה בהפצר תפילות ובהערת תשובות כדי שיכנס ב"ה בטהרת הלב, ומהו דהגו במקומות לקום בלילות ולקבוע תפילה בביהכנ"ס, וגם יתבאר מש"כ תפילות בלשון רבים, דגדרו 'ריבוי תפילה'.

ויש להוסיף הערת הגאון רבי דוב צבי קרלנשטיין זצוק"ל (שיח צדק ר"ה) דמבואר בדברי המאירי, דאין מזהות אמירת הסליחות היא כדי להטות הכף לטובת ע"ז תשובה, אלא 'ריבוי תפילות' להכנס לר"ה בטהרת הלב.

ויש להסמיק לזה מש"כ הלקט יושר לתלמיד התורה ד, וז"ל, 'אני שמעתי ממוה"ר שלמה שפירא זצ"ל [שרשר] מי שמתפלל ימים נוראים ולא מתפלל סליחות דמי למי שרוצה ללכת לפני מלך ויש לו מפתח הפנימי ואין לו מפתח החיצון'. הרי לן שיתפילת הסליחות היא מוגדרת כ'מפתח החיצון' ביחס לתפילות הימים נוראים, והיינו כמשנ"ת דמסרתן לפתוח את הלב לקראת הימים הנוראים.

עוד העיר הגר"צ זצ"ל לדשון המאירי 'ובהערת תשובות' לשון רבים, כי לא עסקינן כאן ב'תשובה מעלייתא' כצורתה שזו עבודת עשרת ימי תשובה, אלא כאן מדובר אפי' בתשובה כזו שהיא אינה אלא התעוררות וחזור ושוב מתעורר דכ"ז הרי פותח את הלב מ"מ, וגם זה רצון הי"ת. כי כל התעוררות פותחת ומטהרת הלב.

וכעין יסוד הדברים שנתבארנו בנוסח אחר עיין ב'פחד יצחק' (ראש השנה מאמר לג) יעו"ש היטב.

דלת סגורה של בעל מנון בתוככי ליבו קוה ויחיל שלא יפתחו את הדלת מרוב בוש. והו מצבי, לפתוח דפקנו וזה עצמו מעורר מידת הרחמנות על שנהגנו לדמוריה ירידה זו.

ובזה נראה לבאר מה שמצינו בפיוטי הסליחות הרבה לשונות של ביבוי ויללה על גדלות המר ומצבי היריד בין האומרים וראיתי מתקשים מה ענין זה 'לבקשת סליחות', אכן לפמשי"ת סדר אמירת הסליחות הוא לעורר רחמי הש"ת של כך שדל"ם ורשים דפקנו דלתיך, מאריכים את ב'ראיות' על כך שזו כ"כ לעולם דלים ורשים, אין אנו באים לזכות באותו עצמנו ומעשינו, אלא 'למען' אלוהים עשה ולא לנו'.

ושמעתי הארה נוראה, ומה רוח הקודש מצוות ואומרת על טענה זו 'דלתיך דפקנו רחום וחונן וא אל תשיבנו ריקם מלפניך', הלא יש בה ממש, שורת הדין לפתוח כאשר דוקקים אנו בדלת, אכן, כן הקב"ה דופק לנו בדלת מעשים שבכל יום וכל שעה, 'קול דוד' דופק פתחי לי 'אחתי רעיתי' יונתי תפתי שראשי נקלס לך קצוותי ריסי לי קלס, אבל אמתו רוב הפעמים טומנים את הראש בחול ולא פותחים לסיכה הקדושה להכנס ללבנו, להכנס אל תוך חיינו והשפוטם, תירושים יש לנו למכביר, 'פְּשָׁטִי אֶת קִפְתִּי אֵיכָה אֶקְלָשְׁנָה וְרָחֲמֶיךָ אֶת גִּלְגִּי אֵיכָה אֶשְׁפָּץ, אבל לכל הפחות כעת בבוואנו לרפוע על דלתו של הש"ת, כיצד נבקש 'אל תשיבנו ריקם' אכן אמתו לא נפתח לו 'פתח כחורו של מנחם', אך נבקש על פתיחת 'דלתיך' ובה"ה תורה אכן לא נפתח משוה של 'פתח' לו יתברך, לפתוח את ליבנו.

שיש לו בחינה של רוח הקודש, שהקב"ה משפיע שפע לכל הבריאה שנקרא רוח הקודש, ומתפללים שישאר, וכל אחד יכול לזכות, והתפילה היא שלא נאבד את זה.

התרת קללות

כתב החיד"א בצפורן שמיר (סימן יב אות רו) מנהג החסידים בעיה"ק ירושלים ת"ו שראיתי למעלת הרב שלום שרעבי זלה"ה ויחיד סגולה, שלפני ר"ה אחר התרת נדרים הרגילה בישראל, לא רצו לקבל נזיפה ח"ו לא לפני ר"ה ולא לפני חדש אלו, מטעם שאין אנו יודעים בדור יתום הזה אם אותם עשרה שהניזפה היו כדאים להתיר, דלא אפשר לבקש גדולי הדור שיבואו להתיר וכיוצא ונמצא שהניזפה דאוי וההתר ספק, ועוד מטעם שהנזון מ' יום אחר תפילתו עולה לשמים כמ"ש בזה, ולכן תינו להתיר שבתר קללות בלי קבלת נזיפה, והתרה זו היו עושים אותה אף בשאר ימות השנה ולפעמים ערבי שבתות, אך קודם ר"ה לא יעבור מלעשותה בעשרה.

ובשיבתו של רבינו - 'מעלות התורה' הנהיג רבינו זצ"ל בע"ה לאחר התרת נדרים, לומר ג"כ 'התרת קללות'.

כוונות בתקיעות

כתב המשנ"ב (תקפא, יא) בשם הש"ה: ראוי שיהיה הש"ץ והתוקע בעלי תשובה גמורה, גם ראוי שילמדו הכונות מהתפלות והתקיעות והוא מהזוהר.⁶

כתב הגר"ע גורן שליט"א בספרו ודעת למדני (עמוד 18) רבינו הדרכי שמואל זצ"ל אמר, לגבי ספר 'שער הכוונות', שהרש"ש לא היה מסתכל בכתבים של תלמידים אחרים. וגם הוא לא מסתכל. והוסיף רבינו דלכן שער ט' שכולו כוונות לשופר מפי הרב ארזון לא הסתכל. וכן לא רצה רבינו זצ"ל להסתכל בכוונות לתרת' שהארי"ל לא כתב בזה, ובהגהות הביא משמיה דהרב אברהם אזולאי שכתב הכוונה לתשלוש העניינים, ורבינו לא רצה להסתכל בהג"ה למטה, ולאחר שהצטרף בו הסתכל, אבל לא היה ניחא לו שאני יקשה על זה קושיות. ואמר רבינו שהמורה"ח היה עניו מידי לכן הביא הרבה כתבים אחרים. ושאלתי את רבינו זצ"ל הרי יש גם הרבה יחודים מתלמידים אחרים, והיה נראה שלא ניחא ליה שילמדו גם אותם.

'הנני העני ממעש'

הרה"ג ר' חגי ישורון שליט"א אמר לי, שתפילת הש"ץ 'הנני העני ממעש' קודם תפילת מוסף, העיר רבינו זצ"ל, דיסוד התפילה היא בזמנו שהש"ץ היה מוסיף מדיליה פיוטים לעורר את הציבור, ולזה נתקנה התפילה, משא"כ היום שהש"ץ אינו מוסיף כלום.⁷

5. כתב הרמח"ל בדרך ה' (חלק ג פרק ג אות ג) יקרה, שישופע בל האדם שפע עשמינהו זה תוכן ענין מחנכים, אך לא ירגיש בו המושפע אלא כמו שנופלת מחשבה בלבבו ויורק זה לפעמים על דרך הרחבה 'רוח הקודש' בדברי חכמים, זכונם לברכה, או השפעה נסתרת, אבל רוח הקודש באמת הוא שיהיה ניכר וגורש בברור לבעלי.

6. כתב הש"ה (ר"ה נר מצוה אות יד) נוהגין להקרות לפני התוקע, כדי שלא יטעה התוקע, אמנם יש גם כן סוד בדבר, כי התקיעות מעוררים העניינים הגנויים שלמעלה, וכשהמקריא אומר 'תקיעה', יכונן לסוד התקיעה. וכן כשאושר 'שרבים' או 'תרועה', יכונן לסודיה. ובכל סדר וסדר לפי סודו. ולפי דיעה זו תוקע התוקע על כן צורך המקריא להיות אדם גדול ובקי בסודות, וצדיק, והתוקע, עושה הפעולה של תקיעה על התעוררות דעתו, ויועיל זה אף כשהתוקע בעצמו אינו בקי בסודות. ובדאי היה יתיר טוב, אם גם התוקע היה בעל סוד, אמנם אם לא גם זה יכשר.

7. כתב הרש"ש בנהר שלום (לג, ב) בעניי ילא אף כתר' שחנכים על דברי ספרי שהם שאר המקובלים, כגון מחדת ימים ומשנת חסידים וכיוצא שדבריהם מעורבים ומוסדים על שאר תלמידי הרב ז"ל אשר לא סמך דין יעליהם, ואין ראוי לסמוך כי אם על דברי הארי"ל ז"ל ותלמידו מוה"ר' ה'לה"ה, ע"כ. ועיין בשו"ת שמן למאור (ח"ד) עמוד קכב) מה שהאריך בזה.

8. וז"ל מוה"ר"ח בסוד השופר והתקיעות: וכונתם אבל מעורב יחד געשיות מכוונות שספר הרב ז"ל להרב יעקב ארזון ז"ל, וז"ל שיש בתעורבות רבות שאינם מוה"ר"ל ועל"ז אניתקם כולם לפניה פה.

9. כתב הגר"ח מינצ'ר שליט"א (חיי דוד מועדים עמוד ק): הא דנהגו לומר התנצלות זו דאגת העני ממעש ב"ה ויה"כ דוקא, משום דבשאר ימות השנה ק"ל לא הניח מוציא אלא את שאינו בקי, וע"כ בשאר ימות השנה על כרחו יש לבקש להתפלל להוציא את מי שאינו בקי, ואז"ל התנצלות, מלבד ר"ה ב"ה"כ במוסף משום דאושתי ברכות מוציא אש"ף את הבקי, כדאיתא ב"ה"כ (ל"א).

להצליח בחינוך מוכרחים הרבה תפילות ודמעות

רבינו ראש הישיבה זצ"ל גילה את ליבו לתלמידו הגאון רבי עופר שמאי היימן שליט"א, ואמר שזכה אביו למשפחה של בנים ארזי הלבנון, אדירי התורה, בוודאי לא בכדי. ואף שנסתרות דרכי ההשגחה, אולם עלינו ללמוד ממה שראות עינינו עיני בשר. ילדותו של רה"י שזורה בזיכרונות אודות אמו וזקנתו הצדקניות ע"ה, היושבות אצל עריסת אחיו הצעירים, מכריזים בקול שם אחד הבנים, ואומרות שתיהן פרקי התהילים, בהשתוקקות ובדמעות. סיימו שם אחד, והתחילו עם השני, וכו', ועוד סיפר על הגה"צ צבי הערש קופשיץ זללה"ה, כי תדיר היו בקשר עם המלמדים, ואם אך שמעו צל צילה של אנחה הבוקעת מלב המלמד, צילה של טענה, תיכף קבלו הוא והיא צום, והלכו לכותל המערבי, ובדמעות אמרו את כל ספר התהילים. כך גידלו המה פאר שבפאר, תפארת שבתפארת, בלעה"ר. [אאמור"ר זצ"ל סיפר ששאלו את הרבנית קופשיץ ע"ה במה היא זכתה שכל בניה תלמידי חכמים, והשיבה, זה מה שרציתי, הוסיפו ושאלו, הרבה רוצים בנים תלמידי חכמים, והשיבה, הרבה כנראה רוצות גם בנים תלמידי חכמים, אני רציתי רק את זה... זו הייתה הבקשה היחידה שלי].

והוסיף ראש הישיבה - כשראינו עוצם חשקת אמנו שנגדל בתורה, ראינו את הדמעות, שמענו את התפילות, ראינו את החרדת קודש בה מתנהל הבית לכבוד תורת אבינו, - עדיין ילדים היינו, לא הבנו שגדלים אנו בבית גאון ישראל ותפארתו. אבל היטב הרגשנו וראינו את החרדת קדש למול תורתו, כמה מאמץ שווה להשקיע שלא להפריעו מתלמודו, לבקש שקט מילדים שובבים כדי שלא להקשות על העיון הוד, ותו לא! הבנו ונשמנו כי אין ערך כערכה של תורה, אין עושר ואושר כעמלה של תורה, היסודות הללו נמסכו בדמנו. [לא גבה ליבי להכניס ראשי לתעלומות ונסתרות, אולם אם יש רשות, לחשוב מחשבה נוספת, מדברי הגאון אברהם (ב) אמר רב הונא הרגיל בנר הויין ליה בנים תלמידי חכמים, וביאר רש"י בנים תלמידי חכמים - דכתיב (משלי ו) כי נר מצוה ותורה אור על ידי נר מצוה דשבת וחנוכה בא אור דתורה. לפי הנראה לא קם כמותו של רבינו הגרש"ז זצ"ל בדור האחרון, מי שזכה בליבו לב הארי וברוח דעתו וביגיעתו ועמלו בתורה ובמ"ח קנייניה, לבאר סוגיות חמורות במסכת שבת, להשריש ולהנחיל וללמד בכל תפוצות ישראל את הלכות שבת, וכל הת"ח שהמשיכו ועסקו בדבריו. מעלת הזהיר בהדלקת נר שבת גדולה מאוד. ק"ו מי שזכה להאיר באור יקרות באבוקות אש את תורת השבת, שזוכה לבנים ת"ח].

לימדונו חז"ל (סוכה נב, ב) 'אמר רבי שמעון בן לקיש יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו שנאמר (תהילים לו, לב) 'צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו', ואכללא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו שנאמר (שם לג) 'ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו', כדי להצליח בחינוך מוכרחים לסייעתא דשמיא, מוכרחים ש"ה לא יעזבנו בידו חלילה, חלילה. ובדור יתום שכזה, דור הנאחו בעקב הרי שצריך הרבה תפילות ודמעות, שוב ושוב מאין הפוגות.

חובה לתת לכל אחד את האפשרות להיות גדול בתורה

תלמידים של מרן החזו"א זצ"ל סיפרו ששאלו אותו [הרב שלמה לורנץ ז"ל כותב על כך בארוכה בספרו] שמכיוון שאין כל בני הישיבות מתאימים ללמוד כמו שלמדו בישיבות ליטא, בדרך העיון והעמקה ולחנך אותם שיצאו תלמידי חכמים מרביצי תורה, וזאת משום שישנם בחורים רבים שאינם מוכשרים להגיע לדרגות הללו. והציע שיפתחו ישיבות ששיטת הלימוד בהם תשים דגש על לימוד בקיאות, ולימוד הלכה למעשה, לגדל בהם בעלי תורה שתורתם עיקר

ומלאכתם עראי, יראי שמיים ובעלי מידות טובות. וימנו ת"ח שישוונו כל אחד מהבחורים לאיזה ישיבה הוא מתאים.

החזון איש דחה את ההצעה בצורה ברורה ונחרצת, והורה שמוטל עלינו לתת אפשרות ולדאוג שכל אחד יצמח ויהיה גדול בתורה, לתת לכל אחד ואחד את האפשרות להגיע לדרגה הגבוהה ביותר. ומשום שכדי להיות גדול בתורה צריך להיות בעל כשרונות טובים, ולא כל בני הישיבות הם בעלי כשרון. סיפר החזו"א על אחד מהת"ח הבולטים שהיה בבחורותו סתום, וכשהיה כבן שמונה עשרה שאל אותי פשט ברש"י - 'כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה הכתוב ה"א בסופה'... 'מצרים מצרימה', והרי מצריים אינה פותחת בל'...

לאיפה היו שולחים אותו המבנים הללו, בחור בגיל שמונה עשרה שאינו קולט פשט פשוט ברש"י? והנה בחור חסר כשרון זה הפך להיות מגדולי התורה המקובלים ביותר... הוסיף החזו"א ואמר שיכול להיות בחור סתום ובתוך כדי הליכתו ברחוב נפתחים לו מעיינות חכמה, והוא נהפך לבעל כשרון עצום. יתכן והוא זכה לכישרונות בזכות של התפילות על האימהות והסבתות... בחור שיקבל על עצמו עול תורה כראוי, ויתפלל מעומק ליבו. הוא יצא מאפילה לאור גדול, יחד עם התפילות והדמעות של הדורות הקודמים, יפתחו בפניו שערים של ס"ד, ותפקידו הוא להוציא מהכח אל הפועל את המתנות שהוא קיבל.

כמעט כל בן ישיבה בספק להיות מגדולי הדור

אאמור"ר זצ"ל שאל את החזו"א האם ראוי לעורר את בני הישיבות שישתתפו בימי 'בין הזמנים', בפעילות הצלתם הרוחנית של ידי העולים החדשים? השיב לו על כך החזו"א, שהיות וכמעט כל בן ישיבה הוא בספק להיות מגדולי הדור, לא ראוי למשוך בחור לפעילות העלולה לגרור אותו להמשיך לעסוק בפעילות זו גם באמצע הזמן, על חשבון עלייתו בתורה. והוסיף ואמר: שלאחר עשרות שנים רואים שגדולי הדור הם לא דווקא אלה שציפו מהם, ואחרים שציפו מהם, לא הם אלא שיצאו כפי מה שהיה מצופה מהם. אין צורך להתרחק לדורות קודמים, הרבה מגדולי דורינו בצעירותם לא ציפו מהם הרבה, ובודאי לא ציפו שיהיו גדולי הדור. אכן מפליא הדבר אך הוא בדוק ומנוסה! [ולבחר טוב שעסק הרבה בקירוב ילדי העולים, אמר החזו"א שנראה לו שמכל אלו שתצליח אותם, לא יצא אף ת"ח אחד כפי מה שראוי לצאת ממך!].

מסופר על בחור קיבוצניק, שכן ישיבה החל לקרבו ליהדות. אביו של הקיבוצניק הכיר את החזו"א מחו"ל, ובא בכעס ובטענות אליו שגונבים לו את הבן. והוסיף ואמר לחזו"א אתה יודע כמה דמעות שפך אבא שלי עלי שאשאר דתי, והדמעות לא עזרו לו... גם עם הבן שלי לא תצליחו!.

והחזו"א השיב לו: טעות גדולה בידך, דמעות אינן הולכות לריק, אם הדמעות של אביך לא השפיעו עליך, הם יעזרו לכן שלך לשוב אל אביו שבשמים. ואכן בנו שב אל אביו שבשמיים.

קרוב ה' לכל קוראיו - לכל אשר יקראוהו באמת

כל תפילה על חינוך הצאצאים, בדרך ישראל סבא כרצון ה', לא שבה ריקם, וככל שהתפילה יותר מעומק הלב היא מתקבלת יותר, כדאיתא בירושלמי ברכות (פ"ה ה"ה) אמר רבי שמואל בר נחמני... אם כוונת את לבך בתפילה תהא מבוסר שנשמעה תפילתך, ומה טעם 'תכין לבם תקשיב אזנך'.

ואנו חוזרים כמה פעמים ביום על ההבטחה: 'קרוב ה' לכל קוראיו, לכל אשר יקראוהו באמת' - על עסקי

אמת. [ומובן שאם האדם מבקש ס"ד, ואת הדברים שיש באפשרותו לעשות כדי להצליח בחינוכם, אין הוא עושה, בקשתו לא מספיק רצינית]. ומה יותר 'עסקי אמת' מתפילה מעומק הלב על ההצלחה בחינוך הצאצאים כרצון ה'.

ע"י תפילה ותחנונים כל אחד יכול לזכות להשיג את ידיעת התורה והבנתה, כפי שכותב ה"יערות דבש" (דרוש ד'): לכן עם נבון והכם אל תאמרו הא דעדיף זה מחברו לרוב שכלו, ועוצם חוכמתו ובינתו, לא כן הוא שקר נחלתם! רק מתת ה' הוא, כאשר נוחל טובו וחסדו הגדול, רוב תפילה ותחנונים. ואין לך דבר שמזכה לאדם להשיג ישרות התורה, ולפענח מצפונים בדרכי יושר ואמת, אלא להתפלל לה' בדמעה שישבו וירחמנו, כי קל שומע תפילות הוא וקרוב לכל קוראיו באמת.

יכולים אנו ללמוד עד כמה תפילה אמתית מעומק הלב קרובה להתקבל, מכך שהכהן הגדול נצרך לתפילה ביום הכיפורים, שלא תתקבל תפילת עוברי דרכים, ולא תפריע תפילתם לירידת הגשמים שיושבי הארץ זקוקים להם מאוד, שהם חיים לעולם, והישיבה שיש לחשוש שתפילת עוברי הדרכים תתקבל, היא מפני שהם במצוקה ותפילתם מעומק הלב, לכן זקוקים אנו לתפילה מיוחדת של הכה"ג.

א"כ ק"ו כשאנו מבקשים מעומק הלב ס"ד מרובה על עניינים רוחניים, הקב"ה ממחר לתת לנו את מבוקשנו. כיון שאנו מבקשים כלים מתאימים לקיים את תפקידנו - 'כ"י ידעתי לַמַּעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִיִּדְּיָהּ וְיִשְׁמְרוּ דִּרְגָּהּ ה' ", 'הקב"ה שמח בכך, וממחר לסייע בידיו. כדברי ספר חסידים (קלא): אם ישאל אדם דבר שהוא שבח לבוראו, כגון על לימוד תורה או דבר אחד מחפצי שמים, ושופך את נפשו עליו, הקב"ה שומע תפילתו אע"פ שאין בידו מעשים טובים.

הגאון הצדיק רבי ישראל אליהו וינטרוב זצ"ל כתב אגרת לבנו (אגרות דעת מא): בליל ש"ק, בדברנו יחד על אודות הצלחתי בנעוריי, אמרת: 'מסתמא היה לאבא ראש טוב'... ותלית הכל בזה. זאת אומרת, שאחר לא יגיע להצלחה זאת אם אין לו ראש כזה. אבל דע לך שאתה, כי לא זהו סיבת הצלחתי כלל. בנעוריי שפתי הרבה דמעות לזכות לדי' דברים, שהם: יראת שמים, תשובה, התמדה בתורה בכל המצבים, ודביקות בה' לשמה. ואחרי הרבה תחנונים נפתחו השמים ברוב רחמי וחסדיו ית"ש, ואראה מראות אלקים בלימודי ועבודתי, וכאן היה כל סוד ההצלחה. הראש שלי בנעוריי היה בינוני ואולי קצת פחות, אבל כשמשמים פותחים המוח והלב, אז נפתחות השגות נעלות ועמוקות מאוד בכל התורה כולה.

מין בעל הקהילות יעקב כותב ב'חיי עולם': ואף אם יעברו כמה ימים ושנים אשר ידמה לו שלא הועילה תפילתו כלום, אל יניח מלהתפלל, ובסופו של דבר יראה בעיניו שתפילתו הועילה לו עד מאד.

'אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתות יום יום' (משלי ח, לד), מבאר בעל 'השפת אמת' (פרשת כי תבוא תרמ"א) שבפסוק זה הובטחנו כי תפילתנו לעולם לא תשוב ריקם. אולם לצורך כך עלינו לצפות תמיד לישועת ד', וכלשון הפסוק 'לשקוד על דלתותי' עלינו לעמוד תמיד 'על הפתח' ולא להסיח דעת מהקב"ה אף לרגע קט, כדי שכשתיגע שעת הישועה ויפתחו שערי תפילה לפנינו, נוכל מיד לקבל את השפע שנשלח אלינו ממרום.

כל תפילה היא כיהלום המאיר באור יקרות ומגיע עד לכיסא הכבוד, וכשמגיע עת רצון מתחברים כל התפילות הבקשות והדמעות ששלחנו מעומק הלב אל אבינו שבשמיים, ומשפיעים עלינו ישועות, כי אין תפילה ששבה ריקם.

הגאון הצדיק רבי שמואל הומינר זצ"ל מביא בספרו 'עבד המלך' מהתולדות יעקב יוסף (פרשת עקב) בשם הבעש"ט, שרוב ענותנותו של האדם גורם

אותנו כיצד הבורא יתברך יחמול וירצה בנו ויקבל את תשובתנו בחדס וברחמים (פרק יט); ואמרו עוד (שבת קנא): ונתן לך רחמים ורחמך, כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים. וזה פשוט, כי הקב"ה מודד מדה כנגד מדה, ומי שמרחם ועושה חסד עם הבריות, גם הוא בדינו ירחמוהו וימחלו לו עונותיו בחדס, שהרי מחילה זו דין הוא, כיון שהיא מדה כנגד מדתו. והוא מה שאמרו ז"ל (ר"ה יז): למי נושא עון למי שעובר על פשע. ומי שאינו רוצה להעביר על מדותיו, או אינו רוצה לגמול חסד, הנה הדין נותן שגם עמו לא יעשו אלא שורת הדין, ראה עתה מי הוא זה ואיזה הוא שיוכל לעמוד אם הקב"ה עושה עמו שורת הדין, ודוד המלך מתפלל ואומר (תהלים קמב): ואל תבוא במשפט את עבדך כי לא יצדק לפניך כל חיי, אמנם העושה חסד יקבל חסד, וככל מה שירבה לעשות כך ירבה לקבל, ודוד היה מתפלל במדתו זאת הטובה שאפילו לשונאיו היה משתדל להיטיב, זהו מה שכתוב (שם לח): ואני בחלותם לבושי שק ענתי בצום נפשי. ואמר (שם ז): אם גמלתי שולמי רע וגו':

אל תבוא במשפט את עבדך כי לא יצדק לפניך כל חיי

כלל ישראל 'זוחלים ורועדים מיום בואך', ועוסקים לפשפש ולמשמש במעשים ולשוב בתשובה שלימה 'עד ה' אלוקיך'. אבינו מלכנו אינו בה בטרוניה עם בניו אהוביו, ואינו תובע מהם מה שהם אינם יכולים. והוא כן תובע מאיתנו שנשוב אליו כפי הנכון והראוי לכל אחד ואחד. ראינו לרבותינו שחיפשו עיצות טובות שהתשובה שלנו תתקבל בחדס וברחמים, רבינו הרמח"ל בספר הספרים 'מסילת ישרים' מדרוך

שנתרחק מעבודת השם יתברך, שמצד שפלותו אינו מאמין כי האדם גורם על ידי תפילתו ותורתו שפע אל כל העולמות, וגם המלאכים ניוונים על ידי תורתו ותפילתו - שאם היה מאמין, כמה היה עובד את השי"ת בשמחה ובריאה, והאדם צריך לשום לב ולומר כי הוא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, וכל תנועותיו ודיבוריו והילוכיו ועסקיו עושה רושם למעלה למעלה.

ובספרו 'עצה ותושיה' (פ"ג) כותב, שמעלת מצות הגבהות בעבודת השי"ת טובה היא מאוד. והגאון מאוסה מאוד, וצריך האדם לקיים שתיים, להתרחק מאוד מגאון, ולהשתלם מאוד בגבהות בעבודת השי"ת. יהושפט מלך יהודה שהיה עניו ושפל ונכנע מאוד, כמו שאמרו בכתובות (קג, ב) "ואת יראי השם יכבד" - זה יהושפט מלך יהודה, כשהיה רואה תלמיד חכם היה עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו וקורא לו, רבי רבי מרי מרי. ועל יהושפט הוא שאמרה תורה "יגבה לבו בדרכי השם", וזה ללמד אותנו כי יחדיו יתלכדו הענוה האמיתית עם הגבהות בעבודת השי"ת.

בעל תוקע שיצא יד"ח לתקוע לקטנה

גב. בעל תוקע שיצא יד"ח אסור לו לתקוע תקיעות לקטנה.

לתקוע להתלמד

גב. אסור לגדול לתקוע בר"ה להתלמד אף שצריך לתקוע להוציא אחרים, דרך לקטן התירו לתקוע כדי להתלמד.

ר"ה שחל בשבת

לא הדליקה בעריו"ט

גב. ר"ה שחל בשבת ושכחה שזה שבת וחשבה להדליק את הנרות בלילה כמנהגה בכל יו"ט ובלילה נזכרה שזה שבת ולא הדליקה נרות באותה שבת, זה נחשב לאונס ואין קונסין אותה להוסיף עוד נר.

נשים לשתות מכוס יקנה"ז

גב. בר"ה שחל בשבת, במוצ"ש שהוא ליל יו"ט שני מותר לנשים לשתות מכוס יקנה"ז אף שאין שותין מכוס ההבדלה, דהעיקר ביקנה"ז הוא הקידוש.

חיבור הנרות ביו"ט לנר יקנה"ז

גב. ביקנה"ז נוהגים לחבר שתי נרות לברכת האש ומותר אח"כ להפרידם, וכן הורה מ"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל.

מ"מ יצא המקריא יד"ח דהרי שומע אף בעת שמקריא.

התחיל בנפיקה ואח"כ בקול רגיל

גב. אם התקיעה התחילה בקול נפיקה בעלמא ואח"כ המשיכה לקול רגיל ולכן לא שמע לא תחילתה מ"מ יצא, דהנפיקה אינו חלק מהתקיעה.

היה כעין שבר בקול הראשון שבתרועה

גב. בתרועה אם הקול הראשון היה כעין שבר הרי זה נתקל ואי"צ לחזור לראש התרועה.

ב' נשימות או נשימה אחת

גב. נהוג אצלנו בתקיעות דמיושב לעשות שברים תרועה בנשימה אחת בהפסק כל דהו כשיטת המשנ"ב, ובחזרת הש"ץ שתי נשימות, והשלושים האחרונות בנשימה אחת, דבזה יוצאים לכו"ע, ואין חוששים לעשות בנשימה אחת בלי הפסק כלל.

צורת תקיעת השברים

גב. נהוג אצלנו לעשות את השברים של כל המאה קולות בצורה שבורה, ואין נפק"מ אם עושים 'טו-או-טו', או 'או-טו', או 'טו-או', ואין חוששים לעשות חלקם בקול פשוט וקצר.

בעל הטורים שהוא גימ' יו"ד ימי התשובה בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלקיך שמה, שזהו עבודת הזמן להתבדל מתרבות הגוים.

והיום מצאתי בלבוש (א"ח שם) וז"ל אפילו מי שלא נזהר מפת של גוים בשאר ימות השנה נוהגים לזוהר בו בכל עשי"ת והיינו מר"ה עד יו"כ כדי להנהיג עצמו בטהרה באלו הימים ולזכור שהם משונים למעלותא יותר משאר ימות השנה כו' כדי להעלות על לבבנו שאנו מובדלים מהם בקדושה ובטהרה ונעשה תשובה, ע"כ. הנה בקוצר אמרים כתב ככל הנתבאר דענין החומרא בדבר זה הוא כדי להתבדל מן הגוים ושע"ז נעשה תשובה וכמשי"ת דהשורש לחטאים הוא שיבוש הדעות והמנהגות וע"ז שיתבדל האדם מתרבות הגוים יתרחק ממנהגותיהם ומדעותיהם ע"ז יתרחק ממילא מן החטאים.

האמת מן השקר ולהכיר כמה רחוק מן האל יתעלה בדעות ובמנהגים אשר לא כתורתו.

ובדרך זו יש לבאר ענין מה שכתבו בטור ובשו"ע (או"ח סימן תרג) שאף מי שאינו נזהר מפת של גוים בכל השנה בעשי"ת הוא נזהר, וכבר דברו בזה מה הוא הענין להחמיר בימים אלו בדבר שבדעתו לחזור ולהקל אח"כ והדברים עתיקים, אולם יש להתבונן אמאי נקטו דוקא ענין פת של גוים, ולפי הנ"ל י"ל דהרי גזרו על פתם של גוים כדי להתרחק מהם, וכיון שעבודת ימים אלו היא להעמיד עצמו על הדעות והמנהגות הנכונות הרי זמן זה ראוי להעמיד בתוקף ההבדלה בינו לבין הגוי וע"כ נקטו בדוקא ענין זה, ומה מאד מדוקדקים הדברים בלשון הכתוב והשבות אל לבבך [שע"ז כתב

בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלקיך שמה. וכתב בעל הטורים [נדפס במהדורת עוז והדר וברוב החומשים ליתיה] וז"ל והשבת אל לבבך בגימטריא יו"ד ימי התשובה, ע"כ. ומבואר דבמקרא זה נרמז עבודת התשובה שבעשרת ימי תשובה.

והנה כתב בספורנו כאן וז"ל והשבות אל לבבך - התבונן בחלקי הסותר ותשיבם אל לבבך יחדיו להבחין האמת מן השקר ובוזה תכיר כמה רחוק מן האל יתעלה בדעות ובמנהגים אשר לא כתורתו, ע"כ. והנה העמיד כל הענין על הדעות והמנהגים ולא על מעשי העבירות, ועפ"י בעל הטורים שנרמז כאן עבודת עשרת ימי תשובה י"ל דהתשובה על החטאים היא חובת האדם בכל עת ומיד כשיחטא, ובעשרת ימי תשובה על האדם להעמיד עצמו להתייצב על דרך טובה וממילא עליו לעסוק בשרשי המעשים וכדברי הספורנו להבחין